

156 / 4/1898,
3-4

STAROHRVATSKA PROSVJETA.

GLASILO
HRVATSKOGA STARINARSKOG DRUŽTVA
U KNINU.

UREDNIK JOJ

FRANO RADIĆ

UČITELJ STRUKOVNOG TEČAJA U KORČULI.

God. IV. Br. 3. i 4.

„Starohrvatska Prosvjeta“ izlazi četiri puta na godinu najmanje na dva tiskana arka. Predbrojba za nečlanove u monarkiji iznosi 8 kruna, a u inozemstvu 9 kruna ili 9 franaka. Predbrojba, knjige i listovi šalju se upraviteljstvu društva u Knin, a starinarske vijesti, rukopisi i slike za časopis uredniku u Korčulu.

U KNINU 1898.

NAKLADOM HRVATSKOGA STARINARSKOG DRUŽTVA.

DIONIČKA TISKARA U ZAGREBU.

SADRŽAJ.

(Sommaire.)

Str.
(Par.)

1. Graditeljski uresni i nadpisi umetni hrvatsko-bizantinskoga sloga na crkvi Bl. Gospe u drniškom Gradu. (Sa slikama.) F. Radić. <i>Fragments ornementales architectoniques et épigraphiques du style croate-bizantin de l'église de la Sainte-Vierge à Graduz près de Drniš. (Avec plusieurs illustr.) F. Radić</i>	107
2. O najznamenitijim starohrvatskim grobovima na groblju otkrivene biskupske bazilike S. Marije u Likupiji kod Knina. (Sa slikama.) O. Luigj Marun. <i>Sur les plus intéressantes sépultures anciens-croates dans le cimetière de la basilique de S. Marie déjà découverte à Biskupija près de Knin (Avec plusieurs illustr.) Par le P. Louis Marun</i>	113
3. Taboštaji Šubićev grbi u Šibeniku. F. Radić. <i>Les présomptifs armes Šubić à Šibenik. F. Radić</i>	119
4. Moći Sv. Stjepana kralja ugarskoga u Dubrovniku. (Sa slikom.) Priopćio Vid Vuletić-Vukasović. <i>Reliquaires de Saint-Étienne roi d'Hongrie à Dubrovnik (Bosnie). (Avec illustr.) Par Vid Vuletić-Vukasović</i>	127
5. Nekoliko kovinskih uresa s pojavnih kajisa, ostružnog remenja i drugih podvaza u nošnji starih Hrvata. (Sa slikama.) F. Radić. <i>Quelques ornements métalliques des ceintures, des courroies des éperons et des autres lieux des habillements chez les anciens Croates. (Avec plusieurs illustr.) F. Radić</i>	130
6. O stećcima. Piše pop Petar Kaer. <i>Sur les anciens monuments sépulcraux croates appelés stećci, par l'abbé Pierre Kaer</i>	135
7. Sredovječne crkve u Stonu. (Sa slikama.) F. Radić <i>Églises de moyen-âge à Ston. (Avec plusieurs figures.) (Fin.) F. Radić</i>	140
8. Crkva S. Jurja u Žestincu i starohrvatsko pleme Crnata. (Sa slikom.) Piše pop Petar Kaer. <i>L'église de S. George à Žestina et la famille ancienne-croate Crnata. (Avec illustr.) Par l'abbé Pierre Kaer</i>	146
9. Crkvice S. Jurja u Ponikvama na poluotoku Pelješcu. (Sa slikama.) F. Radić. <i>L'église de S. George à Ponikva sur la presqu'île de Pelješac (Sabanacello). (Avec illustr.) F. Radić</i>	152
10. Obita crkva Bl. Gospe od planice na otoku Visu. (Sa slikama.) F. Radić <i>Botonde de la Sainte Vierge de Planica sur l'île Lissa. (Avec illustr.) F. Radić</i>	154
11. Izvješće o radu hrvatskoga starinarškoga društva u obće, a napose o kršćanskim starinama do sada otkrivenim i objelodanjenim u Dalmaciji, ozjem Solina, Bozni, Hercegovini, Hrvatskoj, Slavoniji i Istri. (Konačno.) F. Radić <i>Rapport sur l'activité de la „Société archéologique croate“ de Knin en général, et en particulier sur les antiquités chrétiennes jusqu'à présent découvertes et publiées en Dalmatie (moins celle de Solona), en Bosnie-Herzégovine, en Croatie, Slavonie et dans l'Istrie. (Fin.) F. Radić</i>	157
12. Razne vijesti. Uredništvo <i>Notes diverses. La Rédaction</i>	175
13. Bibliografija. Uredništvo. <i>Bibliographie. La Rédaction</i>	176
14. Izvješće XI. glavne skupštine Hrvatskog starinarškoga društva u Kninu. <i>Rapport sur l'onzième séance générale de la „Société archéologique croate“ de Knin</i>	182
15. Imenik članova Hrvatskoga starinarškoga društva u Kninu kroz g. 1898. <i>Liste des membres de la „Société archéologique croate“ de Knin pendant l'année 1898.</i>	189

STAROHRVATSKA PROSVJETA.

GLASILO

HRVATSKOGA STARINARSKOG DRUŽTVA U KNINU.

UREDNIK JOJ

FRANO RAĐIĆ

UČITELJ STRUKOVNOG TEČAJA U KORČULI.

GODINA IV.

U KNINU 1898.

NAKLADOM HRVATSKOGA STARINARSKOG DRUŽTVA.

DIONIČKA TISKARA U ZAGREBU.

Suradnici „Starohrvatske Prosvjete“

kroz godinu 1898.

---

1. Kaer pop Petar, župnik u Kaprijam kod Šibenika.
2. Marun O. Luigj, Franovac u Kninu.
3. Preradović pl. Dušan, zapovjednik korvete u Pulju.
4. Radić Frano, učitelj strukovnog tečaja za brodogradjenje i kamenarstvo u Korčuli.
5. Rossi Antun, ravnajući učitelj pučke škole u Škaljarim kod Kotora.
6. Vukičević O. Andrija, bivši lektor i gvardijan samostana u Kninu.
7. Vuletić-Vukasović Vid, nadučitelj kod c. kr. ženskog učiteljišta u Dubrovniku.

**BIBLIOTEKA MUZEJA
HRVATSKIH ARHEOLOŠKIH SPOMENIKA
SPLIT**

Sadržaj „Starohrvatske Prosvjete“

Glasila Hrvatskoga starinarskoga društva u Kninu.

God. IV. — 1898.

Strana

Br. I.	1. Bojna koplja i topuzi ili buzdohani „Prvoga muzeja hrvatskih spomenika“ u Kninu. (Sa slikama.) F. Radić	3
	2. Nadpis koji spominje Pribimira, namjestnika kralja Zvonimira. (Sa slikama.) Uredništvo	12
	3. O Dobronji hrvatsko-bizantinskom velikašu. Dušan pl. Preradović	16
	4. Pločaste nadstupine sa srednjih stupčica dvostrukih prozora (bifora) starohrvatskih zvonika. (Sa slikama.) F. Radić	21
	5. O stećcima. Piše Pop Petar Kaer	27
	6. Kitojast akroterij sa razvalinā starohrvatske bazilike S. Marije u Biskupiji kod Knina. (Sa slikom.) F. Radić	34
	7. Izvješće o radu „Hrvatskoga starinarskoga društva“ u Kninu u obće, a napose o kršćanskim starinama do sada otkrivenim i objelodanjenim u Dalmaciji, osim Solina, Bosni-Hercegovini, Hrvatskoj, Slavoniji i Istri. (Nastavak.) F. Radić	37
	8. Razne viesti. Uredništvo	43
	9. Bibliografija. Uredništvo	46
	10. Izvještaj Upraviteljstva „Hrvatskog starinarskog društva“ u Kninu o društvenom radu i napredku kroz zadnje poljeće	49
Br. II.	1. Treći tip staro-hrvatskih mamuza. (Sa slikom.) F. Radić	57
	2. Par ostruga iz Bratiškovača kod Skradina. F. Radić	59
	3. Ulomak staro-hrvatske ploče u crkvi Sv. Klare u Kotoru. (Sa slikom.) A. Rossi	60
	4. O stećcima. Piše Pop Petar Kaer	62
	5. Ulomak staro-hrvatskog erkvenog uresa u Tivtu u Boki Kotorskoj. (Sa slikom.) A. Rossi	69
	6. Sredovječne crkve u Stonu. (Sa slikama.) F. Radić	70
	7. Dvie najstarije sačuvane crkve u Dubrovniku. (Sa slikama.) F. Radić	82
	8. Izvješće o radu „Hrvatskoga starinarskoga društva“ u Kninu u obće, a napose o kršćanskim starinama do sada otkrivenim i objelodanjenim u Dalmaciji, osim Solina, Bosni-Hercegovini, Hrvatskoj, Slavoniji i Istri. (Nastavak.) F. Radić	86
	9. Razne viesti. Uredništvo	96
	10. Bibliografija. Uredništvo	100
	11. Izvještaj Upraviteljstva „Hrvatskog starinarskoga društva“ o društvenom radu i napredku kroz zadnje poljeće	104
Br. III – IV.	1. Graditeljski uresni i nadpisni ulomei hrvatsko-bizantijskoga sloga sa crkve Bl. Gospe u drniškom Gradcu. (Sa slikama.) F. Radić	107
	2. O najznamenitijim starohrvatskim grobovima na groblju otkrivene biskupske bazilike S. Marije u Biskupiji kod Knina. (Sa slikama.) O. Luigj Marun	113
	3. Tobožnji šubičev grb u Šibeniku. F. Radić	119
	4. Moći S. Stjepana kralja ugarskoga u Dubrovniku. (Sa slikom.) Vid Vuletić-Vukasović	127

5. Nekoliko kovinskih uresa s pojasnih kajiša, ostružnog remenja i drugih podveza u nošnji starih Hrvata. (Sa slikama.) F. Radić	130
6. O stećcima. Piše Pop Petar Kaer	135
7. Sredovječne crkve u Stonu. (Konac.) (Sa slikama.) F. Radić	140
8. Crkva S. Jurja u Žestinju i starohrvatsko pleme Crnota. (Sa slikom.) Piše Pop Petar Kaer	146
9. Crkvice S. Jurja u Ponikvama na polnotoku Polješću. (Sa slikama.) F. Radić	152
10. Obla crkva Bl. Gospe od Planice na otoku Visu. (Sa slikama.) F. Radić	154
11. Izvješće o radu „Hrvatskoga starinarskoga društva“ u Kninu u obće, a napose o kršćanskim starinama do sada otkrivenim i objelodanjenim u Dalmaciji, osim Solina, Bosni-Hercegovini, Hrvatskoj, Slavoniji i Istri. (Konac.) F. Radić	157
12. Razne viesti. Uredništvo	175
13. Bibliografija. Uredništvo	176
14. Izvješće XL glavne skupštine „Hrvatskog starinarskoga društva“ u Kninu	182
15. Imenik članova „Hrvatskog starinarskoga društva“ u Kninu kroz godinu 1898. ¹	189

¹ Na molbu tolikih učenjaka dodajemo ovdje i prevod sadržaja IV. god. „Starohrvatske Prosvjete“ na francuzki, njemački i talijanski jezik. Uredništvo.

Sommaire

du IV. Année de la „Starohrvatska Prosvjeta“.

		Page
No. I.	1. Les lances et les massues du „Premier musée des monuments croates“ à Knin. (Avec illustr.) F. Radić	3
	2. Inscription que fait mention de Pribimir, vicaire du roi croate Zvonimir. (Avec illustr.) La Rédaction	12
	3. Sur Dobronja, prince byzantine-croate. Dušan de Preradović	16
	4. Chapiteaux plats des colonnettes du milieu des fenêtres doubles des anciens clochers croates. (Avec illustr.) F. Radić	21
	5. Sur les anciens monuments sépulcrales croates appelées stecci. Par l'abbé Pierre Kaer	27
	6. Pignon fleuroné d'entre les débris de l'ancienne basilique croate de S. Marie à Biskupija près de Knin. (Avec illustr.) F. Radić	34
	7. Rapport sur l'activité de la „Société archéologique croate“ de Knin en général, et en particulier sur les antiquités chrétiennes jusqu' à présent découvertes et publiées en Dalmatie (moins celles de Salona), en Bosnie-Herzégovine, en Croatie, Slavonie et dans l'Istrie. F. Radić	37
	8. Notes diverses. La Rédaction	43
	9. Bibliographie. La Rédaction	46
	10. Rapport de la Direction de la „Société archéologique croate“ de Knin sur l'activité et le progrès de la société pendant le semestre dernier	49
No. II.	1. Un troisième type des éperons ancien-croates. (Avec illustr.) F. Radić	57
	2. Une paire d'éperons de Bratiskovec près de Scardona. F. Radić	59
	3. Fragment d'un carreau ancien-croate dans l'église de Sainte Claire à Kotor. (Avec illustr.) A. Rossi	60
	4. Sur les anciens monuments sépulcrales croates appelées stecci. Par l'abbé Pierre Kaer	62
	5. Fragment d'un ornement d'église à Tivat dans les Bouches de Kotor. (Avec illustr.) A. Rossi	69
	6. Églises de moyen-âge à Ston. (Avec plusieurs figures.) F. Radić	70
	7. Les deux plus anciennes conservées églises à Dubrovnik. (Avec plusieurs figures.) F. Radić	82
	8. Rapport sur l'activité de la „Société archéologique croate“ de Knin en général, et en particulier sur les antiquités chrétiennes jusqu' à présent découvertes et publiées en Dalmatie (moins celle de Salona), en Bosnie-Herzégovine, en Croatie, Slavonie et dans l'Istrie. F. Radić	86
	9. Notes diverses. La Rédaction	96
	10. Bibliographie. La Rédaction	100
	11. Rapport de la Direction de la „Société archéologique croate“ de Knin sur l'activité et le progrès de la société pendant le semestre dernier	104
No. III—IV.	1. Fragments ornementales architectoniques et épigraphiques du style croate-byzantine de l'église de la Sainte-Vierge à Gradaz près de Drniš. (Avec plusieurs illustr.) F. Radić	107
	2. Sur les plus intéressants sépulcres anciens-croates dans le cimetière de la basilique de S. Marie déjà découverte à Biskupija près de Knin. (Avec plusieurs illustr.) Par le P. Louis Marun	113

	Page
3. Les presomptifs armes Šubić à Šibenik. F. Radić	119
4. Reliquaires de Saint-Etienne roi d'Hongrie à Dubrovnik (Raguse). (Avec illustr.) Par Vid Vuletić-Vukasović	127
5. Quelques ornements métalliques des ceintures, des courroies des éperons et des autres liens des habillements chez les anciens Croates (Avec plusieurs illustr.) F. Radić	130
6. Sur les anciens monuments sépulcrales croates appelées stećci. Par l'abbé Pierre Kaer	135
7. Eglises de moyen-âge à Ston. (Avec plusieurs figures.) (Fin.) F. Radić	140
8. L'église de S. George à Žestinj et la famille ancienne-croate Crnota. (Avec illustr.) Par l'abbé Pierre Kaer	146
9. L'église de S. George à Ponikve sur la presqu'île de Pelješac (Sabbioncello.) (Avec illustr.) F. Radić	152
10. Rotonde de la Sainte Vierge de Planitsa sur l'île Lissa. (Avec illustr.) F. Radić	154
11. Rapport sur l'activité de la „Société archéologique croate“ de Kuin en général, et en particulier sur les antiquités chrétiennes jusqu'à présent découvertes et publiées en Dalmatie (moins celle de Salona), en Bosnie-Herzégovine, en Croatie, Slavonie et dans l'Istrie. (Fin.) F. Radić	157
12. Notes diverses. La Rédaction	175
13. Bibliographie. La Rédaction	176
14. Rapport sur l'onzième séance générale de la „Société archéologique croate“ de Kuin	182
15. Liste des membres de la „Société archéologique croate“ de Kuin pendant l'année 1898.	189

I n h a l t

des IV. Jahrganges der Zeitschrift „Starohrvatska Prosvjeta“.

		Seite
No. I.	1. Lanzenspitzen und Kriegskolben des „Ersten Museums kroatisher Alterthümer“ zu Knin. (Mit Figuren.) F. Radić	3
	2. Inschrift welche den Pribimierius, Statthalter des kroatischen Königs Zvonimir erwähnt. (Mit Figuren.) Die Redaction	12
	3. Ueber Dobronja, einem kroatisch-bizantinischem Prinzen. Dušan von Pregradović	16
	4. Plattenförmige Kapitäle aus den Mittelsäulen von den Doppelfenstern der alt-kroatischen Glockenthürme. (Mit Figuren.) F. Radić	21
	5. Ueber die stećci genannten alt-kroatischen Grabplatten. Vom Priester Peter Kaer	27
	6. Blumenstrauss-ähnliche Stein-Akroterie aus den Ruinen der alt-kroatischen Basilika der Mutter Gottes zu Biskupija bei Knin. (Mit Figur.) F. Radić	34
	7. Bericht über die Thätigkeit des „Kroatischen Alterthum-Vereins“ zu Knin im Allgemeinen, und insbesondere über die bisher entdeckten und veröffentlichten christlichen Altherthümer in Dalmatien (ausser Salona), Bosnien-Herzegovina, Kroatien, Slavonien und Istrien. (Fortsetzung.) F. Radić	37
	8. Verschiedene Nachrichten. Die Redaction	43
	9. Bibliographie. Die Redaction	46
	10. Bericht der Direction des „Kroatischen Alterthumvereins zu Knin“ über die Vereinsthätigkeit und die Fortschritte während des letzten Halbjahres.	49
No. II.	1. Dritte Art der alt-kroatischen Sporen. (Mit Figur.) F. Radić	57
	2. Ein Paar Sporen aus Bratiškovi bei Scardona. F. Radić	59
	3. Bruchstück eines alt-kroatischen Pluteus-Platte in der Kirche der Heil. Klara zu Kotor. (Mit Figur.) A. Rossi	60
	4. Ueber die stećci genannten alt-kroatischen Grabplatten. Vom Priester Peter Kaer	62
	5. Bruchstück eines alt-kroatischen kirchlichen Steinornamentes zu Tivat (Teodo) in der Boka-Kotorska. (Mit Figur.) A. Rossi	69
	6. Mittelalterliche Kirchen zu Ston. (Mit Figuren.) F. Radić	70
	7. Die ältesten zwei erhaltenen Kirchen in Ragusa. (Mit Figuren.) F. Radić	82
	8. Bericht über die Thätigkeit des „Kroatischen Alterthumvereins“ zu Knin im Allgemeinen, und insbesondere über die bisher entdeckten und veröffentlichten christlichen Altherthümer in Dalmatien (Salona ausgeschlossen), Bosnien-Herzegovina, Kroatien, Slavonien und Istrien. (Fortsetzung.) F. Radić	86
	9. Verschiedene Nachrichten. Die Redaction	96
	10. Bibliographie. Die Redaction	100
	11. Bericht der Direktion des „Kroatischen Alterthumvereins“ zu Knin über die Vereinsthätigkeit und den Fortschritt während des letzten Halbjahres	104
No. III—IV.	1. Architektonische und epigraphische Bruchstücke im kroatisch-byzantinischen Style aus der Mutter Gottes-Kirche zu Gradaz bei Drniš. (Mit Figuren.) F. Radić	107
	2. Ueber die interessantesten alt-kroatischen Gräber auf der Grabstätte der schon entdeckten bischöflichen Basilika der Heiligen Marie zu Biskupija bei Knin. (Mit Figuren.) Pater Alois Marun	113

	Seite
3. Das vermeintliche Wappen der Herzogsfamilie Subić zu Šibenik. F. Radić	119
4. Reliquienhalter des ungarischen heiligen Königs Stephan zu Dubrovnik (Ragusa). (Mit 1 Figur.) Vid Vuletić-Vukasović	127
5. Einige Stücke von Mettalschmuck, aus den Gürteln, Sporen-Riemen und anderen der alt-kroatischen Tracht gehörigen Leder- und Leinbändern. (Mit Figuren.) F. Radić	130
6. Ueber die stećci genannten alt-kroatischen Grabplatten. Vom Priester Peter Kaer	135
7. Mittelalterliche Kirchen zu Ston. (Ende.) (Mit Figuren.) F. Radić	140
8. Die Kirche des heiligen Georg zu Zestinja und das alt-kroatische Geschlecht Crnota. (Mit 1 Abbildung.) Geschr. vom Priester Pet. Kaer	146
9. Die Kirche des heiligen Georg zu Ponikve auf der Halbinsel Pelješac (Sabbioncello.) (Mit Abbildungen.) F. Radić	152
10. Die runde Mutter Gottes-Kirche von Planitsa auf der Insel Lissa (Mit Abbildungen.) F. Radić	154
11. Bericht über die Thätigkeit des „Kroatischen Alterthumsvereins“ zu Knin im Allgemeinen, und insbesondere über die bisher entdeckten und veröffentlichten christlichen Altherthümer in Dalmatien (ausser Salona), Bosnien-Herzegovina, Kroatien, Slavonien und Istrien (Ende.) F. Radić	157
12. Verschiedene Nachrichten. Die Redaction	175
13. Bibliographie. Die Redaction	176
14. Bericht über die XI. Hauptversammlung des „Kroatischen Alterthumsvereins“ zu Knin	182
15. Verzeichniss der Mitglieder des „Kroatischen Alterthumsvereins“ zu Knin während des Jahrganges 1898.	189

Indice

del contenuto dell' Annata IV. del periodico „Starohrvatska Prosvjeta“.

		Pagina
No. I.	1. Le lance e le mazze del „Primo museo di antichità croato“ a Knin. (Con figure.) F. Radić	3
	2. Iscrizione che ricorda Pribimiro vicario del re croato Zvonimiro. (Con illustrazioni.) La Redazione	12
	3. Alcuni cenni intorno a Dabronja principe bisantino-croato. Dušan de Preradović	16
	4. Capitelli piastriformi delle colonnette mediane delle bifore di antichi campanili croati. (Con figure.) F. Radić	21
	5. Degli antichi massi sepolcrali croati denominati stećci. Per l'abbate Pietro Kaer	27
	6. Acroterio pineiforme ritrovato tra le rovine dell'antica basilica croata di S. Maria in Biskupija presso Knin. (Con figura.) F. Radić	34
	7. Relazione sull'attività della „Società archeologica croata di Knin“ in generale, ed in particolare delle antichità cristiane sino ad ora scoperte e pubblicata in Dalmazia (eccettuata Salona), Bosnia-Erzegovina, Croazia, Slavonia e nell' Istria. F. Radić	37
	8. Notizie varie. La Redazione	43
	9. Bibliografia. La Redazione	46
	10. Relazione della Direzione della „Società archeologica croata di Knin“ sull'attività ed il progresso della società durante l'ultimo semestre	49
No. II.	1. Un terzo tipo di speroni antico-croati. (Con figura.) F. Radić	57
	2. Un pajo di speroni da Bratiškovec presso Scardona. F. Radić	59
	3. Frammento d'un pluteo appartenente a cancelli presbiteriali d'un'antica chiesa croata, rinvenuto nella chiesa di Santa Chiara a Cattaro. (Con illustr.) A. Rossi	60
	4. Degli antichi massi sepolcrali croati denominati stećci. Per l'abbate Pietro Kaer	62
	5. Frammento d'un pilastro appartenente a cancelli presbiteriali d'un'antica chiesa croata a Teodo nelle Bocche di Cattaro. (Con illustr.) A. Rossi	69
	6. Chiese medioevali a Stagno. (Con diverse figure.) F. Radić	70
	7. Le due chiese più antiche tuttora conservate a Ragusa. (Con diverse figure.) F. Radić	82
	8. Relazione sull'attività della „Società archeologica croata“ di Knin in generale, ed in particolare delle antichità cristiane sino ad ora scoperte e pubblicate in Dalmazia (eccettuata Salona), Bosnia-Erzegovina, Croazia, Slavonia e nell' Istria. F. Radić	86
	9. Notizie varie. La Redazione	96
	10. Bibliografia. La Redazione	100
	11. Relazione della Direzione della „Società archeologica croata“ di Knin sull'attività ed il progresso della società stessa durante l'ultimo semestre	104
No. III—IV.	1. Frammenti ornamentali architettonici ed epigrafici di stile croato-bisantino dalla chiesa della Beata Vergine di Gradaz presso Drniš. (Con diverse figure.) F. Radić	107
	2. Dei più interessanti sepolcri antichi croati nel cimitero della basilica di S. Maria già scoperta a Biskupija presso Knin. (Con diverse figure.) P. Luigi Marun	113

STAROHRVATSKA PROSVJETA.

GLASILO

HRVATSKOGA STARINARSKOG DRUŽTVA U KNINU.

UREDNIK JOJ

FRANO RADIĆ

UČITELJ STRUKOVNOG TEČAJA U KORČULI.

GODINA IV. BR. 3. i 4.

U KNINU 1898.

NAKLADOM HRVATSKOGA STARINARSKOG DRUŽTVA.

DIONIČKA TISKARA U ZAGREBU.

Graditeljski uresni i nadpisni ulomci hrvatsko-bizantinskoga sloga sa crkve Bl. Gospe u drniškom Gradcu.

(Sa slikama.)

Pri sjevero-iztočnom kraju Petrova polja, na oblušastoj glavici, koja mal' a malo prelazi u visoravan brda Svilaje, postoji staro-hrvatsko groblje sa stotinjak u sjevernoj Dalmaciji običajnih stećaka. To groblje služi i dandanas kao groblje župe gradačke.

1. Veliki prijatelj našega društva, pokojni O. Petar Čačić, župnik u Gradcu drniškomu na Petrovom polju, našao je bio pri rušenju abside onamošnje crkve Bl. Gospe, koja se nalodi na spomenutom groblju, ulomak praga nadvratnika dug 23 em., širok 21·8 em., deb. 12 em. i poslao ga u naš muzej. Širina praga (vidi sl. 2.) razdijeljena je na tri uzdužna pojasa. Gornji je pojas urešen kukama, koje teku jedna za drugom i zavijaju se put desne strane; srednji dvostrukom mješovito-crtnom pletenicom troprutastih trakova sastavljenih od prutaka i polukrugova; dočim je na najdolnjemu urezan nadpis karolinškim kapitalnim slovima, kako sledi:

Ē S P, T̄ / S-CvI L TRV u svezi

Sl. 2.

a čita se . . . (San)c(tus) Petrus cui d(atae) . . .

Kasnje je društveno Upraviteljstvo dalo dovesti u društveni Muzej sliedeće ulomke koji potiču sa iste crkve.

Sl. 3.

2. Drugi komad istog nadvratnika, kojemu je pripadao i opisan ulomak. Ima dakle kao i on istu širinu i debljinu, a dug je tek 15 em. Na ovom su kuke okrenute put lijeve strane, te se razumije, pošto one stoje simetrično prama kukama prije opisanog ulomka, da ovaj drugi pripada drugoj polovini nadvratnika. Taj je komad nadjen kao uzglavnica na nekom seoskom grobu. Na njemu ostaje i sliedeći ulomak nadpisa: (V. sl. 3.):

. . . S REGNI C̄rI . . . . RE u svezi

što ga ja čitam: (sunt clave)s regni c(o)e(lorum); tako da bi, po svoj prilici, cijeli nadpis nadvratnika glasio: (San)c(tus) Petrus cui d(atae) sunt ili: Dominus tradidit clave)s regni c(o)e(lorum).

Taj je nadvratnik, skupa sa ostalim ovdje opisanim ulomcima, pripadao staroj nekoj crkvi, koja će bit stajala na mjestu, gdje je sagrađena sadašnja crkva Bl. Gospe, koja je, kako svjedoči nadpis nad pročeljuim vratima, 1771 godine bila popravljena. Stara ta crkva, kako nadpis svjedoči, po svoj prilici je bila posvećena S. Petru Apostolu, te se

po njoj zar i prozvalo *Petrovo polje*. Sudeć po obliku slovâ, po ukusu i izradbi ureda svih ulomaka, koji su pripadali tom spomeniku, stalno je da neće bit stariji od VIII., ali ni mladji od IX. vieka. Tu staru crkvu S. Petra treba ubrojiti s onima u Zadru,¹ u Rapovinam kod Livna,² u Omišu,³ u Klobučcu,⁴ u Stonu,⁵ na Osoru,⁶ na Rabu,⁷ kod Solina,⁸ u Neumu,⁹ u Pagu¹⁰, k onim mnogobrojnim, što su jih naši pradjedovi podigli na čast svojemu osobitomu zaštitniku S. Petru Apostolu. Obadva ulomka nadvratnika su od biela gusta vapnenjaka.

3. Ulomak pluteja sa ograde svetišta ili otara. Urešen je krasnim troprutastim uzlovitim pletenom u krugovima. Dug je 42·5 cm., šir. 27 cm., deb. 11 cm. (V. sl. 1.)

Nadjen je na groblju oko crkve Bl. Gospe kao uzglavnica nekog groba. Od biela je zrnata vapnenca.

Sl. 1.

Sl. 4.

Sl. 5.

4. (V. sl. 5.) Ulomak timpana otarskog ciborija ili vjerojatnije s nad ulaza u svetište. Nadjen je 1897. g. prigodom pregradjivanja abside. Urešen je istom rasporedbom i istim motivima, kao i opisana dva ulomka nadvratnika. Pletenica se stiska u kutu, a pod njom na početku luka, za polovicu okrnuta, ostaje od nadpisa:

TESTEI

što ja čitam: . . . *te S(an)c(t)e (? Petre)*.

Dug je 26 cm., širok od 17 cm. do 20 cm., debeo kao i dva ulomka nadvratnika.

5. (Sl. 4.) Ulomak lezene za utvrđenje pluteja sa ograde svetišta. Taj je komad bio uzidan a nadjen je 1897. g. prigodom pregradjivanja abside. Visok 37 cm., širok 27 cm., debeo 12 cm. Urešen je na licu uzlovitom troprutastom pletenicom na krugove. Od biela je mramora.

6. (Sl. 6.) Ciela je to i prekrasna lezena za utvrđenje plutejâ u ogradi svetišta. Od biela je mramora kao i predjašnji ulomak. Visoka 99 cm., šir. 35·5 cm., deb. 12 cm. Urešena je sprieda liepo izvedenom dvostrukom troprutastom pletenicom na uzlove tako složene, da sklapaju tri krasne urešene kružnice. Nadjen je kao i sl. 4.

7. (Sl. 7.) Ulomak s donjeg lievog kuta plutejine ploče debele 9 cm. Jedna je zatezica (kateta) duga 48 cm., druga 51·5 cm. Okomica spuštena iz vrha pravoga kuta na podponu (hipotenuzu) duga je 46 cm. Ploča je bila obrubljena troprutastim trakom,

¹ „Starohrv. Prosvj.“ God. I. Br. 3. str. 190.

² „Viestnik hrv. arh. dr.“ God. XII Br. 2., str. 72. i „Starohrv. Prosvj.“ God. IV. Br. 1. str. 40.

³ „Starohrv. Prosvj.“ God. II. Br. 4. str. 225—231.

⁴ Vidi II. i III. Izvješće društva „Bihaća“.

⁵ Vidi u ovoj svezi ovog časop. u čl. „Sredovječne crkve u Stonu“.

⁶ Iv. Kukuljević Sake. „Priorat Vranski“ str. 57.

⁷ Iv. Kukulj. Sak. Nav. dj. str. 57.

⁸ „ „ „ „ „ „ 57.

⁹ „ „ „ „ „ „ 57.

¹⁰ „ „ „ „ „ „ 57.

koji se na krugove splicē sa takodjer troprutastim četvorinama, kojima je urešeno polje. Sačuvane su tri takove ciele četvorine. Ona pri vrhu kuta sadrži kolobar izpunjen unakrstnim uzlom dvoprutasta traka, sastavljenim od četiri polukruga. Kutići uzla izpunjeni su pupoljcima a ciele je uzao obkoljen krugom. U jednoj je pobočnoj četvorini šesterolatična ruža, u drugoj obsrdčast list izpanjen zrnjem na način grozda shvaćena i izradjena kao na tolikim poznatim spomenicima VIII. vieka.¹ Ovaj je ulomak bio nzidan u vanjskoj strani abside sadašnje crkve.

Sl. 6.

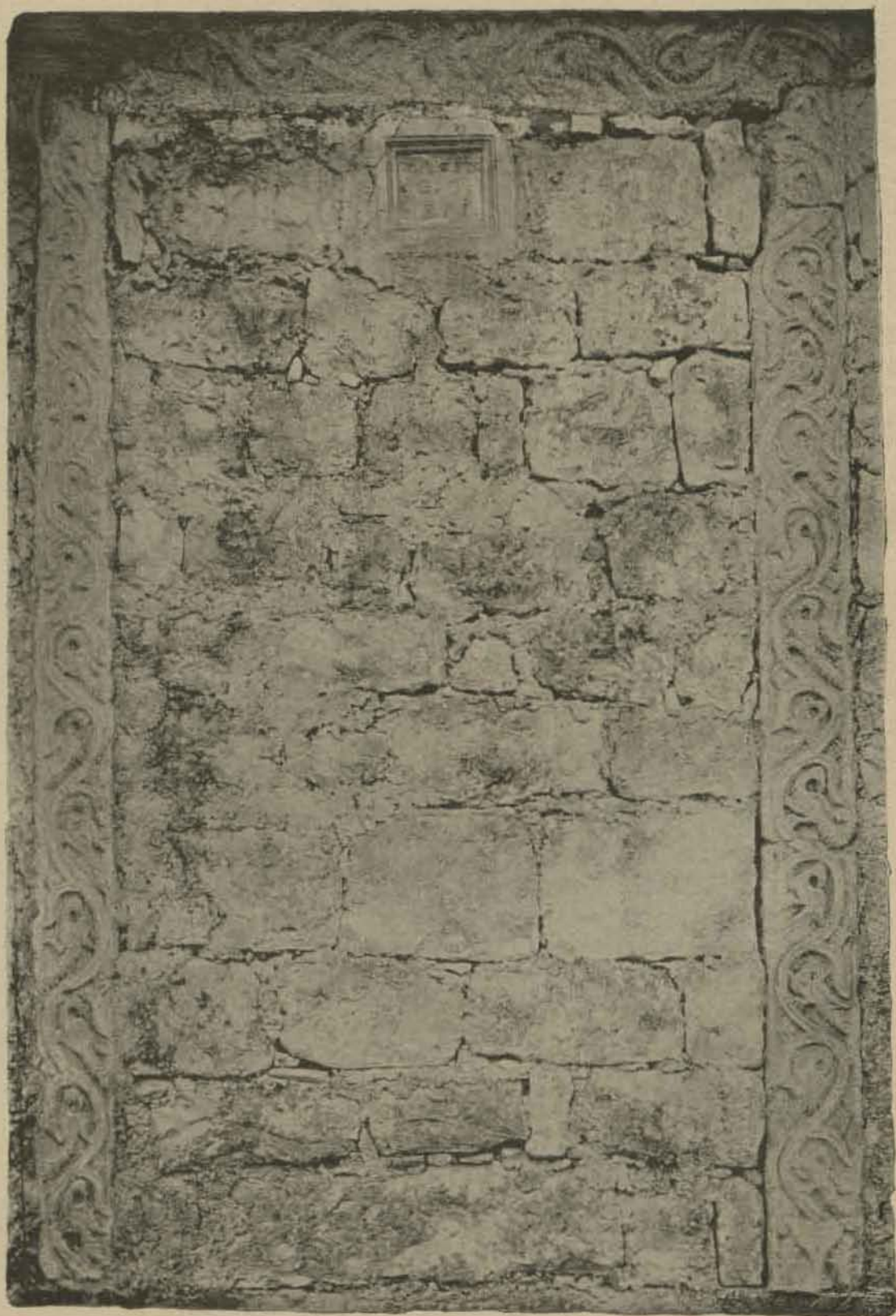
Sl. 9.

Sl. 7.

8. (Sl. 10). Nad pobočnim vratima crkve Bl. Gospe uzidan je ulomak pluteja što ga prikazuje priložena slika. Veličina je poput ulomka br. 7. a i polje mu je na isti način razdijeljeno na medju sobom svezane plohorezane urešene četvorine iste veličine, pa je zato moguće, ili da su obadva ulomci istoga pluteja, ili da su bar ulomci dvaju pluteja iste ograde svetišta. Kako se razumije po položaju grozda u jednoj četvorini, ovaj ulomak pripada gornjoj strani sredine pluteja. Na njemu su tri ciele četvorine i ostanci drugih pet do njih. U prvog je četvorini od troprutasta traka spleteno Salamunsko slovo (Pentalpha ili Pentagram). U drugog do nje je četverokrak uzao dvoprutasta traka sa pupcima u krugu, kakav se nalazi i na ulomku br. 7. Treće se četvorine prvoga reda vidi polovica, a visi u njoj pola grozda

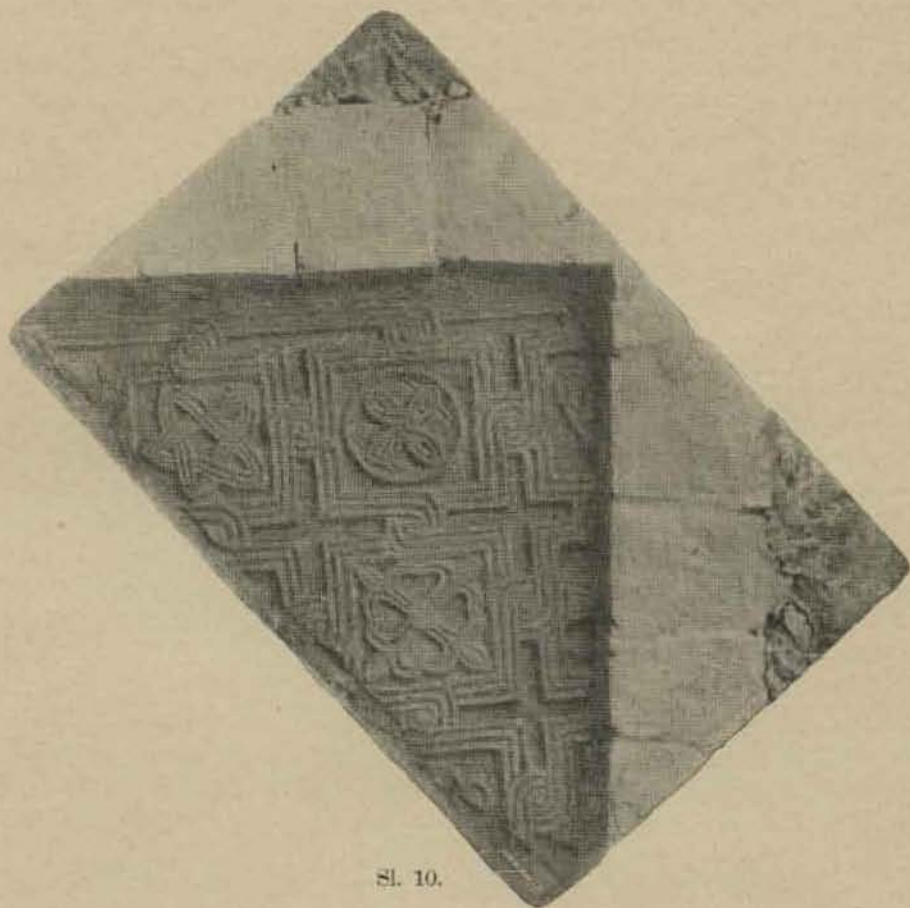
¹ Na ulomku uzidanu u vanjskoj strani stolne crkve u Atini iz VIII. v. (Cattaneo L' arch. in Italia dal sec. VI. al M. circa" str. 73). u crkvi S. Sabine u Rimu, gdje je takav grozd takodjer upotrebljen za urese jedne od četvorina, na koje je razdijeljen plutej iz prve polovine IX. v. (Catt. N. dj. str. 156.), u crkvi S. Agneze izvan Rima iz VIII. v. (Catt. N. dj. str. 161.), na ciboriju S. Eleukadija u S. Apolaru kod Ravene iz poč. IX. v. (Catt. N. dj. str. 171.), na ulomku kršćioničkog ciborija u Poli iz IX. v. (Catt. N. dj. str. 182.), na dovratniku velikih vrata crkve S. Ambroza u Milanu iz IX. v. (Catt. N. dj. str. 196.), koji je takodjer razdijeljen na četvorine, pa se u njima, uz druge urese, nahode i takvi grozdovi i unakrst spleteni uzlovi, na pluteju istog S. Ambroza u Milanu iz IX. v. (Catt. N. dj. str. 201.)

Sl. 8.

slična onomu na br. 7., samo što mu je strana manje zaobljena. Od prve četvorine drugoga reda ne ostaje nego gornji desni kut. U drugoj je plohoarezan dijagonalno, poput križa Sv. Andrije, postavljen, lilijanasti križ također troprutast, sličan onima velikima, što su plohoarezani na prednjoj strani grobnice nadbiskupa Ivana Ravenjanina u krstionici S. Ivana u Spljetu iz VII. vieka. U trećoj viri po sriedi vodoravan desni krak rek' bi istokračna križa razširenih krajeva. U preostacim dviju četvorina trećega reda ne može da se dobro razabere što je bilo urezano, ali bi rek', da je u prvoj bila ruža. Ovaj ulomak, po izradbi i po motivima uresa, svjedoči zato, da su i svi ostali opisani komadi, pa i sama stara crkva S. Petra najvjerojatnije iz VIII. ²vieka.

Sl. 10.

9. (Sl. 8.) Najzlamenitiji ostatak gradačke starohrvatske crkve S. Petra jest krasni vratni okvir, što ga predstavlja priložena slika (Sl. 8.). Taj je okvir uzidan i zazidan u platinu sadašnje župne crkve Bl. Gospe. Od njega su tri praga urešena plohoarezbom, samo donji nije. Ures pragova sastoji u dvoprutnoj vijugalici, koja u svakom valu ima po svijenu peteljku, a između peteljke i loze po paunpiciu poput ribje kosti razčihana repa i natrag okrenute glave. Paunovi s lijeve strane pragova dovratnika i donje nadvratnika, hvataju se obim skupljenim nogama kraja peteljke i tako su s njom nekako spojeni. Oni mirno sjede obaziruć se samo glavom natrag, kô i drugi, dočim oni s druge strane pragova stupaju razstavljenim nogama na sred valova, ali, spremni na let, podižu krila. Razstavljeni su od

pripadajućih jim peteljaka, koje se odkinute savijaju nad njihovim ledjima. Pazušca peteljaka naglašena su pupoljcima. Na gornjem je pragu devet paunova, na lijevom dovratniku brojimo 13 cielih, na desnom dovratniku ima također 13 cielih paunova, kao što je ciela i vijugasta loza. Ta loza niče iz kaležu slične posude (graste) sa dvie kukasto-zavijene ručice. Od tog praga nestalo je komadić doljnega kraja, jer je okrunto podnožje posude, kao što su okrunuti i donji krajevi dviju paomica, koje se vide izpod amforinih ručica. Goruji je prag dug 1:30 m., dovratnici po 1.88, nadvratnik je širok 15 cm., desni dovratnik 15.5 cm., lievi 11 cm., deblina rek' bi da je jednaka debljini zida. Nadvratnik i desni dovratnik su od biela zrnata vapnenjaka, lievi dovratnik od fina biela mramora. Desni je dovratnik prelomljen na dva mjesta, lievi na jedno.

Cieli taj okvir, kao što i ulomak pluteja br. 10., bili su silno zaliepljeni klakom, pa jih je zato naš predsjednik najprije očistio, pa jih je svjetlopisao. Paunovi niesu nezgrapno naertani, već pokazuju nešto pokreta i života, pa i ako svi okreću glavu k plećima, ipak imaju u drugim potankostima slobodne, ne vezane položaje, svjedoče o nekoj naravnosti i umjetničkom shvaćanju, koji odaje svezu sa tradicijama staro-rimske umjetnosti, tako da i po izradbi i po kompoziciji ne mogu da budu iz doba kašnjega od svršetka VII. ili početka VIII. vieka.

Po sačuvanim opisanim ostancima razabire se, da je crkva S. Petra u Gradeu bila krasno urešena, i da je morala imati još mnogo više urešenih pluteja i dotičnih lezena u ogradi svetišta, kao što i ostale česti ciborija i otara. Nadat se je dakle, da će bolja i pomnija iztraživanja oko crkve Bl. Gospe, u istoj crkvi i pod njom iznieti na vidjelo bar po što god od nestalih komada uresa i nadpisa.

F. Radić.

O najznamenitijim starohrvatskim grobovima na groblju otkrivene biskupske bazilike S. Marije u Biskupiji kod Knina.

(Sa slikama.)

Između toliko stotina starohrvatskih grobova, što jih je naše društvo otkrilo na rimokat. groblju u Biskupiji, osobitu važnost imaju oni, što bijahu položeni izvana sa podnevne strane bazilike; zatim oni u atriju i nartekstu, i jedan u samoj nutrnosti bazilike. Od svih tih odličnošću položaja, vrstnoćom izradbe i predmeta u njima našastima, četiri su najvažnija. Jedan sastoji u sarkofagu u nartekstu sa strane evangelija; drugi u sarkofagu u nartekstu sa strane epistole; treći, u istoj ovoj strani narteksta, niže sarkofaga, u prostoj zemlji, a četvrti, liepo ozidan, u brodu bazilike sa strane epistole.

O prvomu¹ i drugomu² izerpljivo pisano je u ovomu glasilu, dok pri opisu trećega,³ nije bila priložena slika groba ni ulomka nadgrobne ploče, koja bi, po našem nagadjanju, mogla imati odnošaja sa ovim grobom; dok o četvrtomu tek je nešto nahrceno.

Da sve to bolje nadopunimo opis preznamenite ove bazilike sa njezinim takodjer preznamenitim grobljem, donášamo sliku i drugog sarkofaga sa nešto podrobnijim opisom istoga.

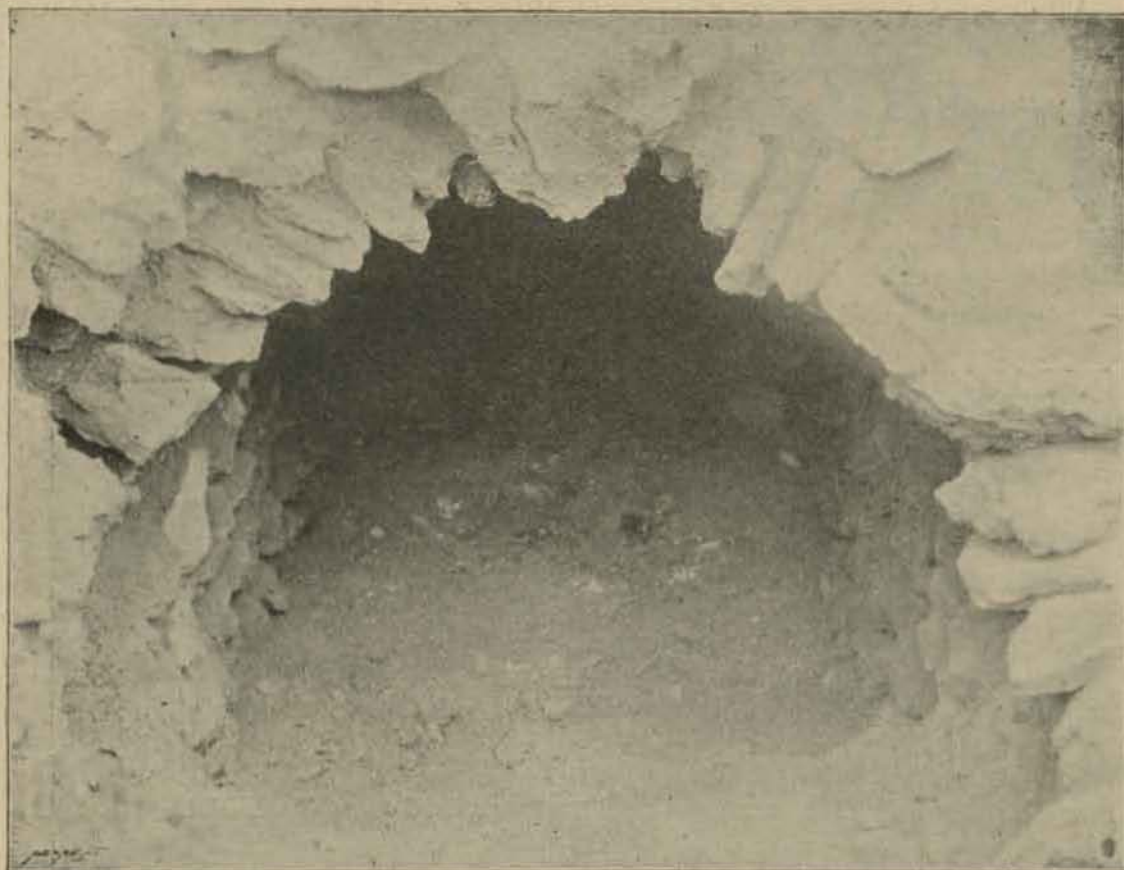
¹ „S. P.“ god. II., br. 2., str. 71—86.

² „S. P.“ god. III., br. 1., str. 37—38.

³ „S. P.“ god. II., br. 1., str. 5—9.

Nego, da naše dedukcije, odnosno na ovaj sarkofag, budu nešto jasnije, vrijedno je također, da donesemo ovdje i sliku groba otkrivena u brodu bazilike sa strane epistole, o kojemu je pisano, kako prije iztakosmo.

Taj grob položen je na sredini upravo između prvog i drugog pilova, što pobočni brod diele od srednjega. Grob je ozidan jednako kao i bazilika, od gromače, što se na istomu mjestu vadila. Temelji toga groba, mislimo, da su uzporedni sa temeljima bazilike. Grob je dug 2.50 m., širok 1.20 m., visok 1.40 m. Bio je posvođen i svod je ostajao nešto izpod tla (pločnika) bazilike. Vidljiva otvora nije bilo opaziti, za to pri njegovom otkriću, da se pretraži, probijen je sa strane zapadne, da se u nj' može sgodno unći, kako nam

taj otvor i priložena slika predočuje. Mrtvac je bio položen uz jugo-zapadni nugaio, valjda namjerom, da se kraj istoga uzmogne i drugi mrtvac staviti. Grob je veoma prostran, tako, da bi se u njemu sgodno mogla položiti dva, a valjda i više mrtvaca.

Izvan svake sumnje, u njemu je bio položen samo jedan mrtvac i to neki mladić. Da je mladić bio, potvrđuju nam okolovštine: što se mrtvac posve u sgotljni humus pretvorio, što običajno biva od mladih mrtvaca; što humus, koji nam pokazivao duljinu mrtvaca, bio je dug 1.50 m., a širok 70 centimetara; to nam potvrđuje također objem ostruga, koje bez drugih dokaza svjedoče, da su imale pripadati nejaku čeljadetu. Te su ostruge medju najkrasnijim kovinskim predmetima društvenoga muzeja, a, u koliko nam je poznato, takovih ostruga, iz istog doba, neima nijedan drugi muzej.

Vriedno je ovdje donieti takodjer i sliku triju ulomaka jedne nadgrobne ploče, o kojoj bi se moglo nagadjati, da se odnosi na gornji grob.

Prvi i najveći ulomak, gornji je ploče: dug 0.38 m., širok 0.32 m., debeo 0.12 m. Skrajni obrub ploče izradjen je dvovrstnim načinom od palmeta i razdijeljen od nutrijeg okvira dvjema uparanim crtama. Polje okvira bilo je izpunjeno nadpisom. Na ovom ulomku najprije vidimo istokračan križ razširenih krajeva; za tim je sledio nadpis. Od početka nadpisa vidi se samo krak nekog slova, najvjerojatnije krak slova H, početak zaimena

Hic (jacet = ovdje opočiva), kako je to najobičajniji početak nadpisa kršćanskih nadgrobnih ploča. Za tim je imalo slediti ime dotičnog mrtvaca, kojeg žalibože ne imamo ni traga.

Za 8 cent. niže prvoga redka dolaze slova drugoga, u kojima, premda su okrnjena, jasno razabiremo četiri slova: *FILI(us)*, čime se izticale daljnje rodoslovne oznake pokojnikove.

Taj ulomak je našast u istom brodu bazilike, malo podalje gore opisanoga groba.

Drugi ulomak: dug 0.20, širok 0.20 m., a debeo jednako kako i prvi. U prvomu redku na njemu susretamo donji krak, obzirom na razmak, najvjerojatnije slova T, za tim jasno *ICI*, te donji krak *S(ICIS)*.¹

¹ Pošto je na prvom mjestu svakako zadnji kraj slova R, a nikako T, mislimo, da taj ulomak nadpisa treba čitati *(R)ICIS*, koje bi se zar moglo nadopuniti sa *(genitricis)*. Po visini vrha gornjeg kuta tog ulomka razumije se, da ne pripada prvoj, kako je na slici, nego kojoj god od srednjih brazda nadpisa.

Drugi redak u razmaku je od prvoga za 9 cent., dakle za 1 cent. više nego razmak redaka na ulomku br. 1, zato, ovaj ulomak ne pripada prvim dvama redcima ovog nadpisa. U drugomu reduku, i ako oštećena, jasno se razabiru slova PRECL, za tim gornji krak od A = PRECLA-, a početak pridjeva PRECLARVS ili PRECLARISSIMVS. Sličan pridjev imamo i na nadpisnim ulomcima Pribimeria hrvatskoga vladaoca ili bana.¹

Treći je ulomak nakit vanjskog obruba, koji sastoji od vijugaste loze sa palmetama: dug 0.13 m., širok 0.20 m., deb. kao i prva dva.

Ova dva zadnja ulomka nadjena su kao prosto građivo u grobovima izvan bazilike. Sva tri ulomka su od bijela zrnata vapnena, kakova se u okolici ne nahodi.

Odnosno na ove ulomke spomenuto je u „Viestniku hrv. arkeolog. društva“ u Zagrebu, god. XIII., br. 3., str. 91.:

U mojim bilježkama „kroz starinarske izkopine u Kninskoj okolici od god. 1885—1890“ piše: „U drugoj (ćeliji) našast je liepo položen sarkofag bez poklopca, a sarkofag sav od vatre izpucuo i u njem mrtvac u običajnoj poziciji položen i pokriven saledjenom zemljom. Uz noge mrtvaca našasta je jedna od najvećih naušnica, što jih do sada nadjosmo, o kojoj se može nagadjati, da je tu sa zemljom svaljena lašnje, nego da bi se odnosila na ovoga mrtvaca. Poklopca ne nadjosmno, valjda jer je u kakvoj prigodi snimljen i položen u blizini na grob kašnjeg mrtvaca. Naravno se sudi, da su sarkofag i mrtvac suvremeni bazilici. Obzirom na to, što je ovo najvažniji grob, što do sad nadjosmo u najvećoj bazilici, kô što je ova, budući da je prije našast nego onaj u narteksu sa strane evangelija, i to na vrlo prikladnu i uglednu mjestu postavljen, slobodno nam je nagadjati, da je ovo grob kojega hrvatskoga velmože, pa možda i kralja. Tu svoju tvrdnju, imamo nade, da bi mogli kroz daljnje razkapanje ili kakvim drugim povjestničkim podatcima potvrditi. Navodi dukljanske kronike mogli bi se liepo sa ovom bazilikom sudarati. U nadi, da će se, kad li tad li, što o tomu izvjestna ustanoviti, cijenili smo unjestnim, pomnjivo iz saledjene zemlje posakupiti kosti i u malom drvenom liesu sahraniti u našoj starinarskoj zbirci. Za veću opreznost, te kosti svojom rukom naš je predsjednik pomnjivo posakupio, ali žalibože, jako su truhle bile, te je nešto i u prah sasulo se.“²

U daljnjim bilježkama odnosno na taj sarkofag nahodimo objelodanjeno: „U našim bilježkama prije iztakli smo, kako je u podnevnoj kapeli našast jedan sarkofag bez poklopca, od požara jako oštećen, i u njemu kostur jednog mrtvaca. Taj kostur mi smo sačuvali u nadi, da bi se vremenom moglo što izvjestna saznati o znamenitosti mrtvaca. Ali obzirom, što je sarkofag jako od požara postradao, dočim na kosturu, izim nešto pepela, koji je drugim uzrokom mogao u sarkofag dospjeti, nismo opazili nikakova traga ogarini; kasnije nadošla nam je sumnja, da taj kostur mogao bi biti kog drugog mrtvaca, što no smo sprva mislili, i, tom sumnjom vodjeni, odmakosmo sarkofag, da izpod njega dublje prokopamo. U našem nagadjanju nismo se prevärili: jer upravo izpod sarkofaga, u maloj rupici, nadjosmo sasute i od vatre jako smrvljene ostanke drugog mrtvaca, i ti mislimo, da su upravo onoga mrtvaca, za kojega je sarkofag tu smješćen.“³

U našim bilježkama, koje ne dospjesmo još objelodaniti, nahodimo, da smo godine 1892 našli malo podalje od ovoga sarkofaga, uza zid bazilike, u prostoj zemlji, drugu naušnicu, sasvim sličnu onoj, što nadjosmo uz noge poznijem mrtvacu u sarkofagu. Primjećujemo, da smo opazili, koli na jednoj toli na drugoj naušnici, jakih tragova ogarine, pa nas i to utvrđuje u mnienju, da su obe naušnice pripadale jednom te istom mrtvacu i obe da su valjda jednom te istom prilikom od vatre ogarene ostale.

¹ „S. P.“ god. IV., br. 1., str. 12—15.

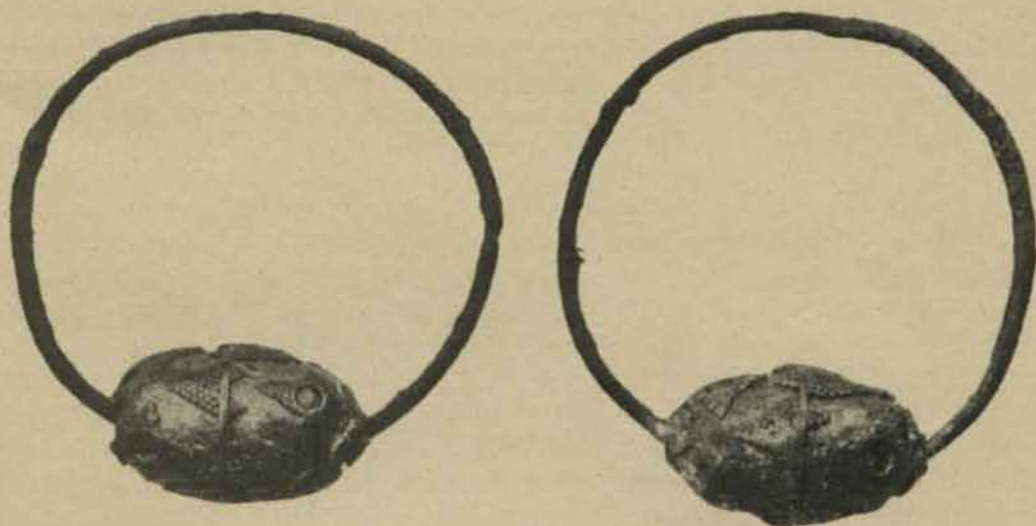
² „Viestnik hrv. ark. društva“ god. XII., br. 4., str. 141.

³ „Viestnik hrv. ark. društva“ god. XIII., br. 3., str. 93—94.

Sarkofag je bio smješćen duljinom tik iza podnevni zid, upravo prama vratima kapele. U položaju, u kojemu ga mi nadjosmo, morao je stajati nad pločnikom. Dug je 2.30 m., širok 0.73 m., visok 0.68 m. Donji dio je obrubljen. Izradjen je od krupno-zrnata otikalca, koji je vatrom silno raztrošen. Na našoj slici jasno se razabire, kako je sarkofag silno postradao od požara. Pošto niti jednog ulomka od poklopca ne nadjosmo, ostajemo pri uvjerenju, da je ili sasvim od požara postradao ili vjerojatnije, da je, kao i veći dio gradiva, odnosno na baziliku, odnešen i uporabljen u druge, poznije svrhe.

Mrtvac, što ga u tomu sarkofagu nadjosmo, bio je netaknut i pripada odraslu muškarcu.

Naušnica, što ju nadjosmo kod nogu mrtvaca u sarkofagu, najvjerojatnije, da je pri vadjenju prvog mrtvaca i polaganju drugog, sa zemljom ostala u sarkofagu, dok druga, sa zemljom izbacena, našla se osamita blizu sarkofaga. Svakako sasvim su slične među sobom i imale su jednake znakove ogarine. Te ogarine sa jabučića, radi boljeg sačuvanja i radi jasnijeg razpoznanja izradbe, pomnjivo očistismo; ali se one još po nešto razabiru na karikama.

Tekom dugotrajnih naših izkopina, nigdje ne nadjosmo, da bi naušnice kod nogu bile polagane, izim kojeg riedkog sličnog slučaja, nego svedjer na njihovom položaju, pri sljepočicama.

Priložena slika predstavlja te naušnice u njihovoj naravnoj veličini. Od srebra su i zlatom na ognju pozlaćene, ali je pozlata, vjerojatno u požaru, većinom propala. Svaka teži 17½ grama. Sastoje iz karike, koja se pri zapinjanju uvlačila i šuplje jabučice. Pupoljak (ili jabučica) je sastavljen od dviju slijepljenih polovica, kojih su rubovi označeni iztaknutim pojasom preko sriede zrna. Probiveni stožeri zrna, kroz koje prolazi karika, urešeni su pupicama ili zrcima tiesno zbivenim, zvjezdasto poredanim u tri trokuta oko kruga. Svaka pola zrna ima uz srednji pojas, pričvršćena od jednako zbivenih zrnaca, po tri velika i šest malih trokutića, sastavljenih od zbijenih pupića. Izmedju svakog stožera i sredine zrna ima po tri četverotrake zvjezdice, kojih su kraći takodjer trokutići od zbijenih pupica. Izmedju više stotina naušnica, što jih nadjosmo na istomu groblju, jedan jedini par je veći od ovih, i to onaj, što je izkopan odmah pred atrijem bazilike.¹

Uvažimo li okolovštine, da je sarkofag od požara postradao, a kostur, što ga u njemu nadjosmo, pripadao je muškarcu i na sebi nije imao ni najneznačajnije ogarine; dok pod

¹ Vidi „Viestnik hrv. ark. društva“ god. XIII., br. 7., str. 93.

sarkofagom nadjosmo na prosto sasute ostanke drugog spaljenog mrtvaca; da kod nogu poznijeg mrtvaca, u zemlji zamješanu, nadjosmo jednu ogarenu naušnicu, a drugu, opet u zemlji zamješanu, sasvim sličnu, jednako ogarenu, blizu sarkofaga, to nas ovlašćuje na nagadjanje, da prvobitno bijaše u sarkofagu položena ženskinja, kojoj ovako krasne i velike naušnice pripadahu i da su njezine one kosti pod sarkofagom.

Prinajemo, da smo, od tolike množije otvorenih grobova, u veoma malom broju našli, da i su mužkarci nosili naušnice, pa smo na jedan takov slučaj naišli u jednom grobu iz VIII. vieka, gdje odličan mužkarac, uz krasne, ali slabo sačuvane ostruge na nogama, imadjaše u lievom uhu elegantnu malu naušnicu.¹ U svim slučajevima, kod mužkaraca našaste su malašne naušnice, u dokaz, da ovaj nakit ne bijaše toliko uvažen kod mužkaraca.²

U atriju je bilo više sarkofaga, koji su također od požara postradali, dok u svakoj strani narteksa nadjosmo po jedan sarkofag: u onoj, sa strane evangelija, sa kosturom mužkarca, u onoj od epistole, kako nagadjamo, ženskinje; više koje, jednako sa strane epistole, grob sa ostancima mladića: u dnu sarkofaga, sa strane epistole, u prostu grobu, ostanke drugog mladića, kojega odjeća bijaše srmom protkana, a ostruge spadaju među najljepše do sad nadjene. Tako su tri groba sa strane epistole: ženskinje i dvaju mladića; sa strane evangelija mužkarca; dakle u sve četiri groba, na najodličnijem mjestu, sa predmetima, koji se svojom ljepotom toliko odlikuju, da im nije para, iz tog doba, nigdje na svijetu, te je najvjerojatnije, da su imali pripadati vladarskoj porodici.

Mislimo dakle, da sa strane evangelija imamo u sarkofagu pokopana mužkarca oca, sa strane epistole u sarkofagu ženskinju — matič,³ više nje u bazilici, i u liepo ozidanom grobu mladića, starijeg sina, — pri dnu sarkofaga drugog mladića, mladjeg sina.

Po izvrštni grobova i predmeta u njima nadjenim, mi bi za najodličnijeg smatrali onoga mužkarca u sarkofagu sa strane evangelija, pa onu ženskinju u sarkofagu sa strane epistole, za tim onoga mladića u brodu bazilike, sa strane epistole, u ozidanom grobu, napokon mladića izpod sarkofaga one ženskinje.

Ako li je vjerojatno nagadjanje, kako je to razpravljeno na drugomu mjestu našega glasila⁴ i kojemu se mi potpuno pridružujemo, tad bi u sarkofagu, sa strane evangelija, mogao biti hrvatski vladac Branimir; u sarkofagu, sa strane epistole, mogla je biti ukopana njegova žena Maruša, a mladić, u brodu bazilike, stariji sin — priestolonasljednik, — dok mladji sin ukopan bi bio niže sarkofaga, toliko puta spomenute ženskinje.

Istina, izprave naše ne spominju, da je Branimir imao sinova, nu to jih nebi ipak izključivalo, pošto izprave iz dobe hrvatske samostalnosti toliko su riedke, da često ni glavnijih momenata hrvatske povjesti ne spominju, a upravo arkeologija je pozvana, da te praznine popuni, kao što jih, opipnim dokazima, radom našega društva, popunjava.

Fra Luigi Marun.

¹ „Viestnik brv. ark. društva“ god. XV., br. 4., str. 126.

² Još do današnjeg doba postoji u mnogim krajevima dalmatinskog primorja, a navlaš po otocima, običaj, da mužkarci nose po jednu naušnicu. Tog običaja nestaje, ali je do nazad tridesetak godina bio u velike razširen.

Op. Uredništva.

³ Što bi potvrđivala i rieč *genitricis* u navedenom odlomku nadpisa, koji je mogao po svojoj prilici kazivati, da je sin pokopan do svoje roditeljice.

Op. Uredništva.

⁴ „P. S.“ god. II., br. 2., str. 71—86.

Tobožnji Šubićev grb u Šibeniku.

U nadvratnom gotičkom timpanu ulaza kuće Ivana Rossini, s gornje strane glavne ulice nutrnjega grada, a prama sjevero-iztoku samo nekoliko koračaja daleko od stolne crkve S. Jakova u Šibeniku, upravo je vještački plohozezan u kamenu krasan vitežki grb. Obrubljeni štit nagnut je na desnu stranu, te ima oblik četverostrane targe sa uvijenim stranicama i za zarezom za koplje neposredno pod vrhom desnog gornjega kuta. Na štitu je urezan lav u propanj okrenut na desno preko kojega rek bi kao da prolazi dijagonalni pravac, koji razpolovljuje polje štita. Na štitu je šljem (žarkula)¹ prosječene oštrljate čeonice (Stechhelm), na kojemu je za čelenku nasadjena prednja polovica tiela razkriljena orla. Glava orlova, sa raztvorenim kljunom na razmjerno vitku vratu, okrenuta je na desno i okrunjena uresnom četverovrhom krunom, sastavljenom od akantusova lišća. — Medju orlom i šljemom je uvit ili spara (tal. cercine, njem. Wulst ili Bauschen), izpod koje pada preko zadnjeg diela šljema i iza štita draperija pretvorena u veliku kitu dugačka akantusova lišća, koje se razpršeno valovito uvija i obkoljuje štit, uprav poput nojevih perjanica laganim povjetarcem porazbacanih po junačkim plećim i po ramenima sredovječna viteza. Po obliku štita, naturalističnoj izvedbi lava, po obliku šljema i draperije, kao što i po cijeloj izradbi i kompoziciji, te po umjetničkom ukusu, taj vitežki grb pripada bez sumnje sredini ili drugoj polovici XV. stoljeća.

Taj krasni grb povukao je bio na sebe pažnju baruna Nataniijela Rothschilda, koji je 1894. godine pohodio Šibenik. On ga je hotio i kupiti te prenieti u Beč, ali, posredovanjem vlasti i gradjana bi zapriečeno, da se to umjetničko djelo odseli iz Dalmacije. Tom prigodom je gosp. I. Bulić st. priobćio u spljetskom „Bullettino di arch. e st. dalm.“ (God. XVII. Br. 6) članak o tomu grbu pod naslovom „Grb obitelji Šubića, knezova bribirskih, u Šibeniku“, sa fotolitografskim snimkom. On dakle pripisuje taj grb knezovima Šubićima. Pošto je mnenje gosp. Bulića prihvaćeno u našem obćinstvu, te se sad u obće za stalno drži, da je to zbilja Šubićev grb, što

¹ Gosp. Stojan Novaković (u razpravi „Хералдички обичаји у Срба“ priobćenoj u „Годишњица Н. Чупића“, тн. VI. на стр. 32) vezna „pravog značenja ni porekla“ rieči žarkula, kojom stara narodna pjesma nazivlje šljem ili kacigu. Na otoku Korčuli zove narod arkul-om amfori sličnu zemljanu posudu, pa je očevidno, da je i rieč žarkula označivala posudasti oblik sredovječnog šljema (njem. Topf ili Kübelhelm).

nikako ne stoji, čini nam se truda vriedno da izpitamo razloge i činjenice, na kojima se osniva krivo Buličevo mnjenje.

Bulic napominje najprije knezove Šubiće, koji su bili knezovima (načelnicima) grada Šibenika u XIII. i XIV. vieku do 1348. g., te nastavlja: „Kao takovi bit će imali i svoj grb u istomu gradu i nije nevjerovatno, da je onaj isti grb, što je na Rossini-evoj kući, mogao dati izraditi i uzidati bilo na vlastitoj kući, bilo na kneževoj ili načelnikovoj jedan od onih, koji su prvi upravljali gradom, ili ga je pak knez Bogdan, o kom će niže biti spomena, donio sa sobom iz Bribira, kad je došao na stanje u Šibenik“.

Kako smo vidili, opisani je grb iz XV. vieka, te nije nipošto vjerovatno, da ga je koji od spomenutih Šubića, kao šibenskih knezova, dao izraditi, jer su oni tamo kneževali samo do polovine XIV. vieka. Ne može ga bit postavio ni knez Bogdan, jer se je eto i on preselio bio u Šibenik 1370. godine. Nego sve da i nije nepobitno dokazano po stilističnim oblicima tog grba, da ne može da bude stariji od XV. vieka, teško bi bilo vjerovati da potiče iz XIII. ili XIV. predstavljen u kamenu kao ures vratnog timpana; dok znademo da su uprav preriedke kuće sačuvane iz toga doba, jer su se tek svršetkom XIII. vieka počele kod nas graditi u kamenu privatni stanovi. Do tada su se gradili od drva i pletera zaliepljena vapnenim ili glinenim zamazom, a u kamenu su se gradile tek crkve, samostani, kraljski dvorovi i utvrđeni gradovi.

Gospodin Iv. Bulic ovako opisuje grb nad vratima Rossini-eve kuće: „razkrijen orao s krunom na glavi, koja je obrnuta na desno i otvorenim kljunom; pod orlom je na desnu stranu nakrivljen štit, a u štitu lav u propanj, komu se je iz lijevog stražnjeg buta pružilo orlovo krilo.“ Takovim nepodpunim opisom pokazuje, da ne poznaje ni temeljnih načela heraldike, jer eto iztiče čelenku, nuzgrednu čest grba, a niti ne razabire jasno urezana šljema, bitne česti grba.

Gosp. B. pak nije ni dosliedan u svojem razlaganju. On najprije kaže, da „nije nevjerovatno“ t. j. da je vjerovatno, da je opisani grb pripadao Šubićima, a nakon nepodpuna opisa uzimlje vjerovatnost za stalnost, te prosliedjuje: „Nego *osim ovoga grba* Šubići su imali i drugih grbova, koji su se u koječem razlikovali, ali za to svi su više manje česti ovog opisanog“.

Sam g. B. je vidio na grbu nad vratima Rossinieve kuće, da se je lavu „iz lijevog stražnjeg buta pružilo orlovo krilo“. Toga ja niesam vidio, ali nije vidio ni F. Galvani, koji ga je opisao u svojemu djelu¹ o šibenskim grbovima, i pribrojio ga k grbovima njemu nepoznate pripadnosti. G. B. vidi dakle i ono, što drugi ne vide, a oslanjajuć se možda na to orlovo krilo, koje on sam vidi, tvrdi, da su Šubići imali više grbova, koji da su

¹ F. Galvani. Il re d' armi di Sebenico II. str. 20. Tab. XVIII.

svi manje više „česti ovog opisanog“. Sad ako izkjučimo to orlovo krilo iz ovog grba, ostaje u njemu kao heraldički lik jedini lav, dočim i sam gosp. B. na svim drugim nesumnjivim, poznatim Šubićevim grbovima iz g. 1322. i 1335. nahodi „razkriljena orla sa krunom na glavi“ ili „orlovo krilo u štitu“, pa se samo o njima može kazati, da su svi manje više česti istog lika naime „orla“. Ako se pak na grbu Rossinievih vrati nahodi orao postavljen za čelenku, to ništa ne odlučuje o bitnosti grba, jer je, kako iztaknusmo, čelenka nuzgredna čest grba; pa je tek slučaj, da je na tom grbu ista čelenka kao na nekim Šubićevima, na kojima orao ili orlovo krilo ili obadva krila nigda ne izostaju iz štita, kao pravi heraldični lik. Nego eto odkuda je g. B. doznao, da su Šubići bar jednom upotrebili lava za heraldički lik svojega grba, zabacivši pradjedovskog orla, kako on sam piše: „U grbovniku pak g. I M. Ševeljevića, načelnika u Makarskoj, što no je Makaranin Grubišić god. 1748. u Dubrovniku precrtao iz grbovnika Junija kanonika de Sorigo, koji je — Grubišić tvrdi — autentičan (!) preris onoga glasovitoga iz Fojnice, ima pod br. 46 Šubićev grb, ali u njem ne nalazimo ni orla ni krila, već lava u propanj.“ Isti g. B., postavivši u zaporke upitni i uzklični znak, sumnja u autentičnost prerisa onog dubrovačkog grbovnika, kojega je makarski preris; a što bi on rekao, da znade, kako je i fojnički grbovnik takodjer tek „kopija iz prve polovine XVII. vieka, sa originala koji je iz XIV. vieka“¹ i koji je već propao! Dakle uprav čorbine čorbe čorba! A ko zna, po kojoj li su pometniji prerisivači nacrtali Šubićev, poput Bugarskog ili Brankovićevog grba. Šubićev grb se nalazi i u beogradskom sborniku², koji se u koječem razilazi od fojničkoga, pa ne znamo da li je i tamo lav na štitu kao u makarskomu, niti znamo kako je u fojničkomu, jer nam na žalost niesu pri ruci nikakvi potanji opisi ni jednoga ni drugoga. Za nas ipak mnogo više vriedi izvorni otisak pečata Pavla I. bibriskoga u povelji od god. 1307., gdje, dok zove sebe „banom Hrvata i gospodinom Bosne, ima na štitu „orlovo krilo“³, nego li kojigod od sumnjivih prerisa bosanskog grbovnika, jer nam taj pečat kaže, da je ban Pavao I. Šubić i kao gospodar Bosne zadržao svoj starinski grb. Pavao II. ima god. 1322. na štitu u pečatu još orlovo krilo, a eto po pečatu Budislava Ugrinića Šubića iz god. 1335. doznajemo, da su u to doba Šubići mjesto krila orlova počeli upotrebljavati čitavog razkriljenog orla.

Zaslužuje pažnje ono, što g. B. piše o grbu Sudićevu fojničkog sbornika. On naime piše: „Pod br. 127 u istom grbovniku (bit će to u Ševeljevićevu, jer u fojničkom dolazi pod br. 106) imade grb, koji mnogo sličići Šubićevu, ali se veli, da je Sudićev. Nije li se ovdje slučajno zamije-

¹ Jahrbuch des heraldisch-genealogischen Vereines Adler in Wien VIII. 1881. str. 33.

² Novaković Stojan. Nav. razpr. str. 98.

³ Vj. Klaić. Bibriski knezovi od pl. Šubić do god. 1347. str. 86.

nilo slovo *b* sa *d*, a grb pripadao takodjer jednomu od dvaju spomenutih bana? Grb je ovakov: razkrijen orao s krunom na glavi, koja je obrnuta na desno, a u štitu, razdijeljena križem Sv. Andrije u četiri dijela, glava orlova s krunom na glavi u gornjem i donjem dijelu, a u onima sa strane po orlovo krilo¹. Uzporedimo li sada ovaj grb s onim Pavla II., sina bosanskoga bana Pavla I., nalazimo u obama razkrijena orla s krunom na glavi, obrnutoj na desno², (t. j. polu-orla, a trebalo je dodati: za čelenku) „a u štitu tobožnjeg Sudićeva grba dvije orlove glave i dva orlova krila, dočim u onomu Pavla II. samo jedno orlovo krilo.“ Sudićev grb donosi i Dr. Bojničić³, po Korjenić-Neorićevom sborniku kr. sveuč. knjižnice u Zagrebu iz god. 1595., ali on kaže da je, kao što se vidi na slici, polje štita *koso razčtvoreno* su dvie žice, koje se medju sobom križaju, te neima na njemu *križa S. Andrije*, kako netočno kaže g. B. — G. Dr. Bojničić opisuje taj grb kako ga nalazi u sborniku, ali mi držimo, da je prerisačeva pogreška to, što su sva četiri diela polja srebrna, t. j. jedne boje, dočim bi po heraldičkom pravilu dva unakrst stojeća trebalo da budu kovinska, a druga dva bojadisana kakvom heraldičkom bojom, dakle n. pr. gornje i donje srebrno, desno i lievo crljeno. Tada ni krila ni glave orlove nebi smjele biti sve crljene, kako se nahode, nego krila jedne, a glave druge boje oskaćuće od polja, dakle n. p. jedna crna, drugé srebrne. — I mi mislimo, da bi mogla u fojničkom sborniku i dotičnim prerisima bit nastala pogreška, ali tako da su izmijenjena imena Šubić i Sudić. Tad bi onaj sa Sudićevim imenom mogao biti lako Šubićev, jer su na njemu i česti orla i Šubićeva čelenka. Ali pošto boje nimalo ne odgovaraju Šubićevima, koji su držali na svojem grbu samo crnog orla i njegove česti, a na tom pod Sudićevim imenom su česti crljenog orla, a opet i na čelenci Šubićevoj je crn orao, a na tom Sudićevom bio, to se sve ovo razlaganje ima držati samo za vjerojatno nagadjanje, koje opet ne ide u prilog Bulićevom mnenju, kako on misli, nego mu se baš protivi.

Gosp. B. misli, da ga u njegovom mnenju podupire sastav Zavorovićeva grba, porodice, koja se je doselila u Šibenik iz Bribira, te „ubraja medju svoje predje Bogdana Šubića“. O toj porodici kaže g. B., da je „imala dva grba; u jednom je lav u propanj, a u drugomu, razdijeljenu na četvero, a) orao razkrijen s krunom na glavi, b) mladica loze sa 3 lista, c) tri lavo-risove glave i najzad d) lav u propanj kao u prvom grbu“. Tu je očito, da je onaj s lavom stariji grb Zavorovićevo, a onaj sastavljen, da je postao, nakon što se je Dominik Zavorović u prvoj polovini XVI. vieka oženio s Ni-

¹ I Petrovići bribirski imaju grb sličan Sudićevu. Sravnj: Galvani. „Il re d' armi di Sebenico. Tav. XI., te „Bribirski nekrolog“ u knjizi XXI. Starina pag. 85. Opazka Iv. Bulića.

² Der Adel von Kroatien u Slavonien. Heft 8. u J. Siebmacher's Wappenbuch str. 178 Tab. 129.

kolicom Štaflićevom¹, od koje je porodice primio u grbu mladicu loze sa tri lista. U razkriljenom orlu drugog Zavorovićeovog grba pripoznaje Galvani² Šubićev grb. Zadržavši dakle svojega lava, primila je Zavorovićeova obitelj Šubićevog orla, ali pošto je Šubićeva porodica bio odličniji rod od Zavorovićeog, to su Zavorovići, po heraldičkim pravilima, u sastavljen grb morali podati prvo, odlično, mjesto Šubićevom heraldičkom znaku t. j. orlu. Ta činjenica dakle ne samo što ne podupire Bulićevog mnjenja, nego mu se dapače izravno protivi te ga uprav obara. — I zato *grb nad vratima Rossini-eve kuće je lako da pripada Zavorovićeovima, a nipošto ne može da bude Šubićev.*

Po Galvani-evom šibenskom grbovniku³ doznajemo, da su u Šibeniku druga tri grba sa lavom u propanj na štitu. Jedan je u stolnoj crkvi nad trećim lukom s lijeve strane, i taj bi imao pripadati Mihovilu Roščiću.⁴ — Drugi je u izdubku na pobočnom pročelju crkve s. Barbare.⁵ Samo je na ovomu uz lava i desno u vis šesterotračna zvijezda. Treći je na pročelju kuće Galvani-Fosco k Dobriću u vis.⁶ Zadnjim dvama nije Galvani mogao da dozna pripadnost.

Po Fridriku Heyeru⁷ ovako Galvani⁸ opisuje grb Šubića bibrirskih : „Štit pola polukružan i nagnut. Pojas na kose četvorine u dva vodoravna reda, naizmjenice crljene i srebrne, na zlatu. Nad pojasom, jednoglavlav orao, okrenut na desno, sa zlatnom krunom, sa raztvorenim krilima, crn, sa pruženim pandžama crljenim. Pod pojasom krilo, vodoravno položeno, s kreljutima na desno okrenutima, crno. Šljem u profilu, sa zlatnom krunom, ima za čelenku jednoglavlava orla, stojećeg, a raztvorenim krilima, crna sa krunom i kljunom zlatnim, jezikom crljenim. Lepršaji, desno crni, lievo crljeni i srebrni.“ (Tab. XXV.) Isti Galvani piše o grbu nad velikim vratima šibenske stolne crkve, kojemu je u štitu jednoglavlav orao desno okrenut, sa krilima i pandžama raztvorenim, *da ga neki drže za grb Šubićev*, ondje postavljen na uspomenu kneza Jurja bibrirskoga, koji je u velike sudjelovao kod pape Bonifaca VIII., da bude u Šibeniku podignuta biskupska stolica. Dakako da je taj grb iz XV. vieka, pa nije suvremen spom. Jurju, i zato ima čitavog orla, a ne samo krilo, koje je bilo na starijem grbu Šubićevom.

Pouzdaniji od onih fojničkog sbornika i preriša njegovih prerisa, može da bude grb sadržan u sbornicim, koji su postali na zemljištu užeg i traj-

¹ F. F. Galvani. Nap. dj. I. str. 228.

² F. F. Galvani. Nap. dj. I. str. 228.

³ Galvani. Il re d'armi di Sebenico. 2. sv.

⁴ Nav. dj. II. str. 5. Tav. XV. (2)

⁵ Nav. dj. II. str. 8. Tav. XV.

⁶ Nav. dj. II. str. 17. Tav. XVII.

⁷ Wappenbuch.

⁸ N. dj. II. str. 101.

nijeg djelovanja Šubićeva plemena, kao što su *trogirski*. Nama su poznata tri takova sbornika. Jedan je poznati „Libro d' oro“ knezova Fanfonja u Trogiru, a druga su dva, po nasliedstvu izumrle bolske porodice Vitnicovitić — alias Žitnić, prenešena iz Trogira na Bol, te se sad nalaze kod gosp. Jurja plem. degl' Ivelio (Iveljića) na Bolu. U Fanfonjinom sborniku je Šubićev grb u glavnomu jednak Heyerovu opisu, samo što ob orlovom krilu u donjem polju kaže, da je to starinski grb kuće Šubićeve, knezova bribirskih¹. Čelenka u Fanfonjinom sborniku nije jednoglav nego dvoglav orao okrunjenih glava. Obadva bolska sbornika pripadaju porodici trogirskoj *De Bufalis*, ali sadrže grbove tolikih drugih, s kojima je ona kroz vjekove stupala u rodbinsku svezu. Jedan se zove „*Geneologia de Bufalis e suoi privilegi*“, a drugi „*Memorie e Geneoloia della Nobil famiglia de Buffalis nella Città di Traù raccolta, e Ridota in Chiaro da me Girolamo de Buffalis q.^m Sig.^r Gio. Fran.^{co} vero discedente della medesima, e ciò come entro chiaramente risulta — 1763*“. — Obadva bolska sbornika gotovo istim riečima opisuju Šubićev grb kao što čini Fanfonjin sbornik i dodavaju, da je krilo orlovo stari Šubićev grb. Još je u drugom naznačeno, da je štit obrubljen *modrim obrubom*. Obadva pak još dodavaju, da je šljem urešen plaštom šatorastim (padiglionato) modrim crljeno obloženim, sa resama i kitama zlatnim.

Toliko su Šubići držali do svojega orla i orlova krila na štitu svojega grba, toliko su bili vierni heraldičkim pravilima, da i ona grana, koja je prešla u prekovelebitsku Hrvatsku prozvavši se Zrinjski od grada Zrinja, darovana joj od kralja Ljudevita, u svoj novi sastavljeni grb zadržala je dvojna orlova krila², pa kad se je i ona dalje razgranala u Peranske i ovi su zadržali u grbu dvojna crna orlova krila.³

G. Bulić je i sam osjećao, da su klimavi temelji njegovog mnjenja, da je na Rossini-evoj kući Šubićev grb, te je jedva dočekao prigodu, da se može da povрати na pitanje i da iztakne nove razloge za ukriepljenje njegovo. Ta mu se je prigoda ponudila kad je u „Novom Vieku“ 1898. god. (Br. 8. st. 492—99.) prikazao Klaićevu knjigu „Bribirski knezovi od plemena Šubić“. — Tu se on uhvatio Klaićeve tvrdnje, „da je grb Pavla (I. Šubića) bio *štit s orlovim krilom i kacigom*“, i da su „Bribirski knezovi imali u svome grbu *orlovo krilo*“ (str. 67), i dalje razpreo svoje novo temeljito razlaganje o Šubićevom grbu. Tu on opet pokazuje svoje heraldičko neznanje, jer opisujuć grb Pavla II. opet kaže: „štit, u njemu orlovo krilo, na štitu razkrilio se orao“ itd., kao da bi čelenka mogla stati neposredno na štitu; te jošte zamjera gosp. Klaiću i kaže: „Ni u jednoj ni u drugoj (listini) nema *kacige* (šljema), koju g. Klaić spominje, vajda je na

¹ Galvani. F. F. Nav. dj. str. 188.

² Dr. Iv. Bojničić. Nav. dj.

listinama Pavla I, ali nasuprot u obima ima *kruna*". Ima kacige (šljema) i ter kako, jer je kaciga bitni dio viteškog grba, dočim je uresna kruna na orlovoj glavi posve nuzgredna stvar, koja ne označuje stupnja plemenštine, kako se čini g. Buliću.

Pravo ima g. B. što zamjera povjestničaru Lučiću, da je uzeo Papalićev grb na nekoj kući u Spljetu za Šubićev, ali neka ne misli, da se može zato odmah kazati, da ni sam Lučić „nije pouzdan izvor“ „za određenje Šubićeva grba“. Lučiću će bit bio dobro poznat Šubićev grb sastojeći i od dva orlova krila, kao što je onaj na pečatu Pavla II. kneza trogirskoga, koji se čuva u arhivu jugosl. akademije¹, pa je vrlo lako mogao uzeti za Šubićev onaj Papalićev, koji se od njega jedino razlikuje po zvijezdi gori u štitu medju krilima. Kao dokaz zato, da je Šubićev bosanski pečat mogao biti različit od staroga pečata, iztiče g. B. Klaićev navod iz povelje Mladena I., izdane u Otuci 1302. g. „pošto naš bosanski pečat još nije dogotovljen, to smo ovo pismo (podkrepili) **starim našim pečatom**“ (str. 78). Mi smo već dokazali, kako je Pavao I. kao *gospodar Bosne* 1307. godine imao u pečatu na štitu orlovo krilo, pa se po tomu razumije, da ni novi pečat brata mu Mladina I., kao bosanskoga bana, neće bit bio drugčiji. Sam gosp. B. piše, da nezna, je li razlika između *starog i bosanskog* Mladinovog pečata bila jedino u nadpisu ili u grbu, ali drži „da je u obima“, ne zna se na kojem temelju; te nastavlja: „Kad je tako“, to jest kao da je stalno ono što on sam prije samo *drži*, „i kad nalazimo u Bosni, biva u fojničkom grbovniku Šubićev grb s lavom u propanj, onda nam je pitati, kako je u tomu grbu lav, a nema orlova krila?“ pa odgovara: „Dvoje može da bude: ili je i u prvotnome grbu bio lav i orlovo krilo, pa Mladen I. iz njega uzeo, kad je u Bosnu prešao, lava, ili je Mladenov grb bio sveosve nov, neodvisan od staroga. Fakt je, da kašnje u grbu Pavla II. nalazimo orlovo krilo, a u Mladena I. ili u Mladena II. morao je biti lav, ako nam je vjerovati fojničkome grbovniku, a razloga nema da mu ne vjerujemo“. *Prvo* ne može da bude, jer nam je dovoljno poznato, da je stari Šubićev grb nosio na štitu samo orlovo krilo i ništa drugo; a *drugo* takodjer ne, jer niti je bio heraldički običaj, da se ko posve odreče svojeg porodičnog grba, preuzimajuć upravu nad novom zemljom, niti je bilo drugog kakvog rodbinskog razloga, da se Mladin I. odreče porodičnog grba, a mjesto njega da prihvati lava tim više, što je on u Bosni vladao u ime brata Pavla I. O Šubićevu grbu pak fojničkog sbornika imali bi da opazimo još i sljedeće. Nakon grbova pojedinih jugoslavenskih država dolaze redom u fojničkom sborniku grbovi raznih vladalačkih kuća bosanskih, hercegovačkih, srbskih, arbanaških i zetskih t. j.: Kotromanovića, Nemanjića, Mrnjavčića, Tvrdkovića, Grebeljanovića, Brankovića, Krstića, Kastriotića, Crnojevića, Baošića i

¹ Bojničić. Nav. dj. str. 176.

Kosačića. Medju njima, gdje bi mu pravo mjesto bilo, neima grba Šubića, koji su takodjer vladali u Bosni, nego se Šubićev grb nahodi na listu 104¹ medju onima ostalih prostih bosanskih plemića. Moguće je dakle, da je iz onog sbornika, bilo naumice, bilo nehotice, izostavljen grb Šubića bibrirskih, koji nisu bili ni bosauski ni srbski plemići, a Šubićev grb na l. 104, da je grb druge neke bosanske porodice, ne Šubićeve nego Subićeve, koja će zbilja bit imala na štitu heraldičkog lava, koji je eto zaveo g. Bulića, da ga dopita Mladinu l. Šubiću, premda nam mnogobrojna navedena svjedočanstva potvrđuju, da su bibrirski Šubići imali u štitu vazda orlovo krilo, orla, ili oba orlova krila.

F. F. Galvani, koji se je ex-professo bavio šibenskim grbovima, ništa nezna o „predaji“, o kojoj g. B. piše, da je u Šibeniku, da je grb nad vratima Rossini-eve kuće „pripadao plemenu Šubić“, dočim smo vidili, kako Galvani piše o grbu sa orlom nad glavnim vratima stolne crkve Sv. Jakova.

Takodjer smo vidili, da se dosta dobro može odrediti, iz kojega je doba grb nad vratima Rossini-eve kuće, pa da nije nipošto moguće „da ga je i Bogdan donio sa sobom iz Bribira, kad je bio došao na stanje u Šibenik“, niti „je moguće, da je god. 1521., 1522., za turskih navala na Bribir sa Šubićevih dvora dignut i donešen,“ kako bi hotio g. B.

Vara se dakle g. B. kad kaže, da misli da je u „Novom Vieku“ iznio i suviše temeljitih dokaza“, da podkriepi svoju „tvrđnju, iztaknutu još 1894. u splitskome „Bulletinu“, da je grb u Šibeniku“ „pravi stari grb Bibrirskih knezova“; jer je dapače svojim novijim razlaganjem donio novih dokaza protiv svoje tvrđuje i pokazao još više njezinu netemeljitost, to jest, da „grb u Šibeniku“ nije ni „pravi“ ni „stari grb Bibrirskih knezova“.

Dr. Iv. Bojničić u sborniku grbova Hrvatske i Slavonije², što ga piše na njemačkom jeziku za Siebmacher-ov veliki „Wappenbuch“, opisuje i grbove plemena Šubića, Šubića bibrirskih i Šubića peranskih. Njemu nije poznat Šubićev grb sa cilim orlom na štitu, niti su mu poznati spomenuti trogirski sbornici ni Heyer-ov, u kojima se nahodi kašniji sastavljeni grb Šubića, već navodi za cijelo pleme grb sa vodoravnim orlovim krilom, kojemu kreljuti smieraju okomito; čelenka: pet nojevih pera. Za Šubiće bibrirske: u štitu dvojica orlova krila; za čelenku, probijajući, okrunjen na let spravan orao.

Dr. Bojničić je Bulićevo pisanje u kratko ovako osudio: „Ono, što Ivan Bulić piše o grbu Šubićevu u spljetskom „Bulletinu“, a iznova u „Novom Vieku“, podpuno je neizpravno (falsch) i osniva se na pukom neznanju heraldičkih pravila. Da predusretnemo dalnja obmanjivanja, cienimo nuždnom, da to osobito iztaknemo“. Gornje naše izpitivanje pokazuje, da se i mi podpuno slažemo sa Drom. Bojničićem.

F. Radić.

¹ St. Novaković, Nav. dj. str. 82.

² Nav. dj. str. 176—178.

Moći sv. Stjepana, kralja ugarskoga, u Dubrovniku.

(Sa slikom.)

Priopćio

Vid Vuletić-Vukasović.

Od pamtivijeka su se čuvale sv. moći u crkvi sv. Stjepana, na Pustjerni, u Dubrovniku, dapače se spominje odluka maloga Vijeća od 19. januara 1314., kako su svetogrdno oskvrnjene sv. moći, te pokradeno srebro s moći u moćniku spomenute crkve. U to su se doba i popravile moći, te je u velike zlamenita ova zgodna, a ovako je napominje odluka *Cons. et Reform.*¹ »Die 19. januarii 1314. In majori Cons. Et ut inveniri possit et puniri tam enorme et inauditum et abbominabile sacrilegium quod factum fuit de inhonesta tractatione et dilanatione Reliquiarum Sanctorum corporum quae sunt in Ecclesia s. Stephani et de furto . . . . . earundem, captum fuit et quod quicumque qui accusaverit illum vel illos qui dictum furtum et sacrilegium commiserunt, si per ejus accusationem veritas inveniri possit, habeat a Comune ypp. 200 et teneatur in credentia. Item quod ob reverentiam Dei et B. Mariae et omnium sanctorum praedictae Reliquiae sanctorum corporum quae sunt in Ecclesia s. Stephani debeant reformari, et ornari, et aptari sicut prius erant, vel melius, ad expensas Communis.«

Po toj ispravi ispada, da su se preinačili oklopi na sv. moćima, a neke su istanova u srebro okovane, to sve u XIV. v., kad se počela u velike razvijati i moć grada Dubrovnika. —

Ovdje mi je opisati dvije srebrne teke (*stuz* = kutije, oklopnice), te su u njima, kako je to u običaju, uklopljene moći sv. Stjepana, kralja ugarskoga. Jedna je teka, gdje je uklopljen svetiteljev kosijer, u moćniku stolne crkve, u Dubrovniku, a druga je, gdje je uklopljena čestica svetiteljeve lubanje, u riznici (moćniku) Mp. Oo. Dominikanaca, isto u Dubrovniku.

Osobito je zanimiva teka,² gdje je okovan svečev kosijer, te je svakako radnja XII. v., a popravljena je XIV. v. Duljina je kosijera, onako okovana, 22 cm., vis. 5 cm. Teku je poput svijetnjaka, te ima na srijedi oko drška krugljicu, koja je urešena na žlijebove, biva pernata je krugljica³ Podstavak

¹ V. *Moćnik stolne crkve Dubrovačke*. Stj. kan. Skurla, u Dubrovniku 1868. — str. 31–32.

² To nije teka (t. j. kutija), već moćnik (relikvijar) sastavljen od dvije česti: stalka naime (*gestatorium*), na kojemu je kosijer svečev, i s njim spojena filakterija u obliku kipića svečeva. Op. uređ.

³ Poput jabučice (*nodus, pomellum*) starokršćanskih i sredovječnih kaleža.

Op. ur.

je poput romaničkoga podstavka *ostensorija*. Srebro je oko kosijera nazubljeno, a kosijer je utvrgjen srebrnom žicom. U dno srebrne pločice je ušica,

o koju je obješen srebrni kipić, te predstavlja kraljevskog svetitelja sklopjenijeh ruku, u dugoj haljini (tuniki s rukavima), a kruna mu na glavi. Posred kipića je otvor, a da pomognu (vide se) moći. S druge je strane kipiću, ispod krune, straga, odulji perčin. Tekat je visoka s postavka 25½ cm., a srebrni kipić samo 14 cm. Srebro je pozlačeno na vatri, te je za ures izkuckano.

Na podstavku je natpis redovničkijem gotskijem pismom (Mönchschrift), te izgleda svršetkom XII. v.:

* RLI OROR. DI SÄU. STEFAN

Uz kosijer je, unutra, odignut grb — štiti, te rek' bi po prečagama, da je republike Dubrovačke. Bio je grb našaran, al' je *émail* opao, pa se sada vide samo podignute česti. Ovo je svakako kašnija ragja, te nagovješta ono doba, kad su se popravili relikvijari.

Moćnik je zabilježen u zadnje doba brojem XLII., a u navedenom djelu St. Skurle na str. 22. pod spomenutijem brojem piše: *Maxilla anonymi*, pod br. XXXVIII. je *Maxilla s. Apolloniae virg.*, a pod br. CXIII.

Maxilla s. Apolloniae. Po popisu »Sacrae Reliquiae quae in Ecclesia Cathedrali Rhacusina servantur sedulo recensitae anno Domini MDCCCXLIV.« — ne ispada navedeni relikvijar, te bi bilo čudnovato, da je smatran kao *Maxilla anonymi*, dočim je svakako sv. Stjepana, kao što jasno kaže natpis; a da je sv. Stjepana kralja, to nam dokazuje kraljevska kruna. Zaključiti je po obliku krune i cjelosti kipa, da je ovo ragja XI. v., najdalje s početka XII. v. Svakako je Dubrovčanima do velike časti, da su tako brzo dobavili mošti utemeljitelja ugarske države i prosvjetitelja mađjarskoga naroda. — Od ove je vilice izvadio česticu blagopok. biskup Mato

¹ T. j. gestatorium. (V. gornju opazku.)

Vodopić, te je činio krasno zakovati u teku i darovao je Nj. Visosti Nadvojvodkinji nasljednici Prijestolja Stefaniji.

U Oo. Domenikanaca pomnjivo se čuva teka, u kojoj je čest glave Sv. Stjepana Kralja, biva gornji dio lubanje. Teku je narešena skopčanijem granama u dva reda, a naokolo nema nikakva natpisa. Teku je od srebra, te je u obliku pakruglje. U opsegu je 59 cm. Svete se mošti vide kroz pakružno caklo (kristal), kojemu je veća osovina duga 8 cm., manja 7½ cm. Ovo je djelo u velikoj cijeni uz svete moći, pa mu se dive putnici. Meni je do skromnoga mnjenja, da su ove moći kašnje okovane, oko XVII. v., al' svakako su sv. Stjepana kralja, jer nam to i tradicija u Dubrovniku potvrđuje.

Ovako piše o predmetu cijenjeni Jakob Coleti:¹ — »S. Stephani Ungariae Regis cranium fere integrum argento coopertum, licet antiquius videatur, ab anno 1618 in catalogo commemoratum reperitur. Ejusdem manus dextera, quae resoluta corpore, ob eleemosynas ab Apostolico Rege large profusus, incorrupta meruit cum carne et unguibus septem saeculis super esse, in articulos adhuc velut stipem porrigens inclinata, in Pyxide graphice fusa, cum Crystallis asservatur. Primo ut reperi, anno 1614, in Catalogo recensetur. Caeterum antiquior est; nam ex capitulo congregationis a. 1590 a Fr. Timotheo Pasquali theca argentea primo inclusa fuit. — Sed dextera D. Stephani manus hinc adempta jussu Ragusini Senatus, et nuperrime ad Mariam Theresiam Augustam dono missa nunc Budae servatur, et honorifice colitur: qua super re Georgius Grayus eruditum commentariolum scripsit.« — Za sada mi nijesu pristupne magjarske rasprave o predmetu, al' ako mi to pogje za rukom, povratit ću se na ovaj zlameniti predmet, što zasjeca u dubrovačku povjest.

U Dubrovniku, o Vlasićima 1899.

¹ Ecclesia Ragusina — Dan. Farlati — Jacobi Coleti — Venetiis 1800 — pag. 31.

Nekoliko kovinskih uresa sa pojasnih kajiša, ostružnog remenja i drugih podveza u nošnji starih Hrvata.

(Sa slikama.)

vekolike do sad objelodanjene prezlamenite starohrvatske ostruge¹ našeg „prvog muzeja hrvatskih spomenika“ sa svojim saponim, petljama i žujicama, očito pokazuju, da su jih stari Hrvati na obuću pritvrdjivali kožnatim remenjem. Remen je imao na jednom kraju sapon, na drugom žujicu ili jezičac, koji, prošavši kroz sapon, provlačio bi se još kroz petlju, koja je stajala malo iza sapon, te je branila, da se ovaj nebi odkopčao po sebi.

Treba mi ovdje iztaknuti na osobiti način, da kao što nigdje na svijetu nije nadjeno toliko i tako umjetnički izradjenih i bogato nakićenih ostruga, kao što su nadjene u našim starohrvatskim grobovima, isto tako nije drugovdje nadjena niti cigla jedna ostruga iz prve polovine srednjega vieka, koja bi bila poput naših obskrbljena ne samo tako krasnim i prikladnim saponima, jezičcima i petljama, nego nit ikakovim ma i najprostijim kovinskim uresom takove vrsti.

Učeni, napredni i bogati Niemci, koji odavna rade po svim zemljama, gdje njihov narod žive, oko pretraživanja sredovječnih pokopališta, kako bi se do najzadnjih potankosti mogli upoznati sa nošnjama, oružjem, orudjem i uresnim predmetima starih Germana, svojih pradjedova, da tako sebi predstavje što potpuniju sliku njihovog kulturnog stanja, izneli su na vidjelo cijelo mnoštvo kovinskih pojasnih sapon, i dotičnih jezičaca i drugih pločica za ures pojasa i utvrdjivanje sapon, pri kraju kajiša,² ali nije znati, da se je do sad igdje u staro-germanskim grobovima, uz jezičac i sapon, našla takodjer i kovinska petlja.

Mi smo teke na početku pretraživanja starohrvatskih grobova, a već se možemo da pohvalimo nečuvanim uspjesima. Uz čitavo blago još neobjelodanjenih kovinskih, pretežito uresnih predmeta, malo smo dosle izkopali pojasnih sapon, i drugih pojasa pripadajućih kovinskih predmeta. Do sad je objelodanjen tek jedan pojasni sapon sa dotičnim jezičcem, o kojima za stalno znamo, da su nadjeni u grobu u Koljanim kod Vrlike.³ Kako smo iztaknuli u dotičnom opisu, taj je sapon polukružan i urešen urezanim debelim ljuskama: jezičac dugo pačetvoran pri kraju polukružan 105 mm. dug 30 mm. širok, debeo po sriedi 5 mm. Doluja mu je strana izkopana sa uzdužnim rebarcem po sriedi. Za pritvrdjenje na kajišu ima pri zadnjem kraju širinom od 7 mm. izkopan zarez, na kojemu je probiveno 5 rupica za pet klinaca okruglaste glavice, od kojih su dva sačuvana. Još smo na dotičnom mjestu naglasili, da su takovi jezičci njemačkih grobova iz merovinškog doba bili obično utvrdjivani na kajišu samo sa dva ili najviše tri klincea. Taj je naš jezičac 3 mm. širji od najširih njemačkih iz spom. doba.

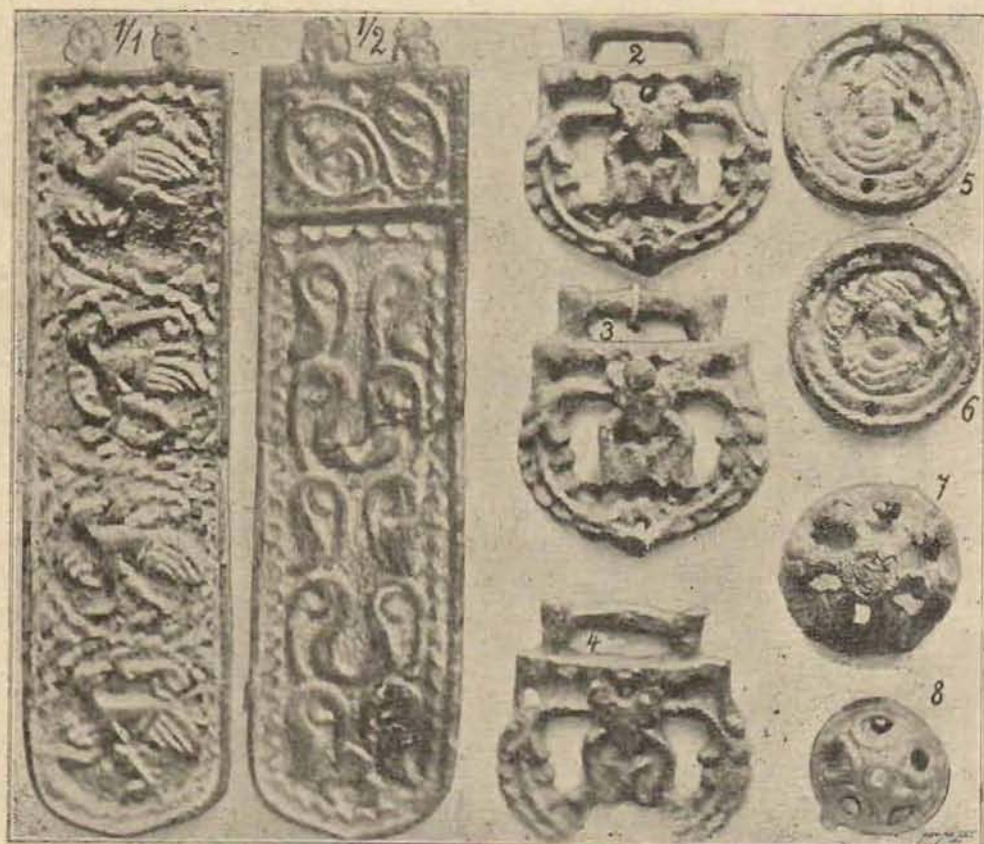
¹ „Starohrv. Prosvj.“ god. II., br. 1., str. 5—9; II., 2., str. 77.; II., 3., str. 144.; III. 1., str. 35. i 38. — 3.—4. str. 103.; IV., 2., str. 60.

² Lindenschmit — Handbuch der deutschen Alterthumskunde. I., str. 365—381.

³ „Starohrv. Prosvj.“ god. III., br. 3. i 4., str. 99—109.

U tom istom grobu u Koljanim nađen je, osjem pojasnoga, još drugi malo manji sapon sa dotičnom petljom i žujicom. Taj sapon ima bit pripadao ili pravomu pojasu (jer onaj veliki sapon ima bit pripadao kajišu za vješanje mača), ili drugom kajišu, koji se je možda nosio unakrst preko prsiju za vješanje luka ili tulača za striele ili česa drugoga. Jezičac toga sapona ima četiri klinca za pritvrđivanje kajiša.

1. Preliepi bronzani, s obiju strana cezelovani i pozlaćeni jezičac, što ga prikazuje naša slika 1/1 i 1/2 na priloženoj tablici, nađen je u prostoj zemlji, u vinogradu braće Jovana i Save Lapčevića, pri medjašu tik vinograda Lake Vrankovića u selu Smrdeljima občine skradinske, a čuva se u našem muzeju. Ima ukupnu duljinu od 111 mm., svud jednaku širinu od 27 mm., a pri donjem (vanjskom) kraju je tupo zaobljen. Krasna je i

osobita na njemu uredba za pritvrđivanje kajiša. U 6 mm. debelom zadnjem kraju izkopana je 22 mm. duga, 2 mm. široka, 17 mm. duboka rupa, u kojoj je bio udjeven kraj kajiša. Nad rupom su pak od istog jezičca iztaknuta dva ušca, koja su razplaćena za prolaz kajiša i probivena za prodiranje dvaju klinaca, od kojih je jedan sačuvan, a drugi je odpao, te se po njima jezičac pričvršćivao na kajišu. Kao što je cio jezičac prelomljen preko pola, tako se odlomio kraj s rupom jedne strane razplaćenog ušca s kojeg je odpao klinac. Donji kraj jezičca debeo je 4 mm., sredina 5 mm. Jedna strana jezičca urešena je živinskim, druga bilinskim motivima. Urešena polja stoje 1 mm. dublje od zaobljena, 1 mm. široka, obruba; a dno oko plohozanih uresa opet je za 1 mm. do 1.5 mm. dublje od njih, tako, da je pločica na više mjesta jedva 1 mm. debela, pa se je zato i prelomila. S jedne strane (sl. 1/1) sva je duljina polja zapremljena trima nepravilnim kolobarima, koji

su napravljeni 1·5 mm. širokim naskočenim, narovašenim prutkom. Kutići medju kolobarima izpunjeni su jednostavnim trolistima. Kako je umjetnik zamišljao jezičac obješen niz bedru vitezovu, tako je u svakom kolobaru prikazao, u takovu položaju jezičca stupajuću, pticu. Ptice (zar sokolovi ili jastrebovi) imaju glave natrag uzgor okrenute i kao da srću iz nekog nad njima lebdećeg, pri kraju u viticu završena, predmeta, valjda roga obilnosti. One su bez repa i u obće slabo stilizovane. Krila su jim naznačena s jednom popriečnom i sa četiri uzdužne uzporedne crte, noge nasadjene na grudima. Pred svakom pticom leži troperast paomov list. Druga strana (sl. 1/2) jezičca razdieljena je popriečnim, ponešto kosim, prutkom na dva polja: gornje malašno i jednostruko zarubljeno, koje visinom odgovara dubini rupe izdubljene na tom kraju jezičca. U njemu je izdjelana u inosmjernom polju skućena poput dvostruke kuke¹ (povaljena obrnuta S) smotana grana, koja pri jednom i drugom kraju završuje trolistnim palmetama. Pri kutima inosmjernog polja nosi grana s vanjske strane savijene zalistke. Dolnje veliko polje je, poput onoga na protivnoj strani jezičca, takodjer, ali samo jasnije, zaokvireno najprije prostim prutkom, te iznutra srpićima.² Na polju je urezano pet para jedan poviše drugoga simetrično položenih listova na savijenoj peteljci sa zalistkom, tako da donji par ima peteljke po sriedi, drugi plojke po sriedi, pa sve naizmjenice. U ona dva para, gdje su plojke po sriedi, njihovi se zavijeni vrhovi sastaju. Izpod najdonjeg para lišća je izpravljen djetelinasti listić po sriedi. Dna svih tih cezelovanih uresa, s jedne i druge strane jezičca, izkueana su okružnim šiljastim vrhom tvrda orudja, tako, da se prikazuju kao posuta jednakim malim kružićima. Laptići za ušća klinaca izradjeni su na oblik prostih palmetica.

Pošto jih Lindenschmit ne spominje u svojem djelu o njemačkim starinama,³ možemo slobodno kazati, da starim Niemcima nije bio poznat ovakav način pritvrđivanja jezičca na kajišu, kako ga opažamo na ovom našem iz Smrdeljâ.

Ptice urezane na opisanom našem jezičcu spominju nam nesgrapne oblike i glave natrag okrenute, kakvi se opažaju na spomenicima od VI. do VIII. vieka.

Jezičac br. 19 (sl. 19) nadjen je u prostoj zemlji medju ruševinama kod Katića bajama (na Kraljskim mirinama) u Biskupiji kod Knina. Od tući je, a prikazan je, kao i svi ostali ovdje opisani predmeti, u veličini tek zeru manjoj od naravske. Sastoji od tanke pločice, duge 45 mm., široke 29 mm., koja je na prednjem kraju debela tek $\frac{1}{3}$ mm., a pri zadnjem 4 mm. Debelinom zadnjega kraja jezičac je razplaćen u dubini od 11 mm. na dva tanka laptâ, medju kojima ima mjesta za primanje kraja 2 mm. debela kajiša. Kroz te lapte probiveno je šest rupica od 2·5 mm. u promjeru, kroz koje su prolazili dotični klinaci, takodjer od tući, za pritvrđivanje jezičca na kajišu. Prednje dvie rupe su pri samim rubovima jezičca, druge dvie su po sriedi, a treći par je pri zadnjem rubu, te su malo više razmaknute od srednjih. Prema prednjim i zadnjim rupicama udešeno je i nazubčanje ruba zadnjeg kraja jezičca. Prednja i stražnja površina su gladke i ravne, te su na objema za ures izdubljeni kolutići sa središnjim jamicam, poredani tako, da s jedne i druge strane prikazuju po latinski križ. Okomiti kraci križa prednje strane imaju po tri kolutića, vodoravni po dva, dok je na stražnjoj strani jedan kolutić u križalištu, po dva u okomitim, a po jedan u vodoravnim kracima. Ni ovakova načina utvrđivanja kraja kajiša na jezičcu ne poznaje Lindenschmit medju njemačkim spomenicima.

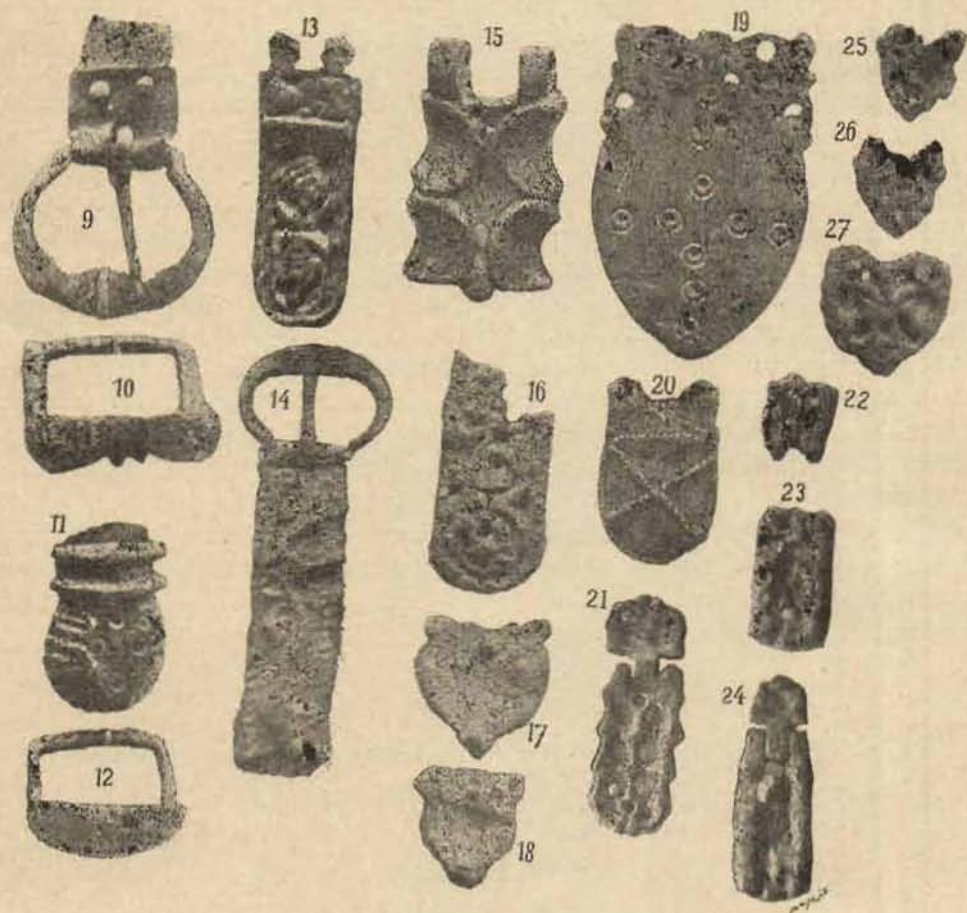
Na istom mjestu u Smrdeljima, kao i jezičac br. 1, nadjene su jezičaste na šuplje (à jour) izradjene pločice sl. 2., 3. i 4., koje su tako istovjetne, da je sva prilika, da su

¹ Vid Vuletić-Vukasović — „Srpski narodni vezovi“ u Соменякы VIII. српске краљевске академије, tab. II., sl. 26. Ti su vezovi Hrvatima i Srbima zajednički.

² Vid Vuletić-Vukasović. N. dj., tab. I., sl. 22.

³ Handbuch der deutschen Alterthumskunde I., str. 370—371.

izlivenne sve tri po istomu kalupu. Mislim, da su po svoj prilici i one služile kao jezičci kajiša. Od tuči su i pozlaćene s gornje strane, duge su po 35 mm., a po 34 mm. široke, debele pri zadnjem užem kraju 3 mm. Sprieda prikazuju pri rubu istu debljinu kao i zada, ali su sa donje strane za $1\frac{1}{2}$ mm. izkopane. One su sastavljene priličnim umjetničkim ukusom. Prednji jim dio sačinjavaju dva na polukrug svijena paomova lista sa dobro naskočenom srednjom žilom, koji među svojim krajevima podupiru krug sa rupicom za klinac. Peteljke tih listova izlaze iz srednje jednostavne palmetice, koja ima takodjer po sriedi

rupicu za klinac. Iz gornjeg diela te palmete izlazi još drugi simetričan par, u profilu položenih, listova sličnih onima na jezičcu broj 1. Srednja palmetica naslonjena je na upravnom vodoravnom prutku, koji je s prednje strane narovašen na srpiće. Krajevi tog prutka imaju po okomit na dvor savijen krak, o kojega se opire savijena peteljka paomova lista. Prutak je pak pričvršćen na okomitim kracima kratka proviesla. Na jednom je od tih jezičaca (sl. 4.) prelomljen prednji kraj, druga su dva dobro sačuvana. Jedan od njih (sl. 3.) ima još sačuvana i dva klinca, a na jednom (sl. 2.) je jošte samo jedan klinac. Klinci su takodjer od tuči, imaju sprieda spljoštenu široku okružnu glavicu, straga su bili zavrtaćeni na tanku listiću od tuči, od kojega su se tragovi sačuvali na dva klinca. Kraj kajiša bio je dakle utvrđen na ovim jezičcima tako, da je pokrivaio svu donju njihovu stranu, na kojoj je bio prikovan pomoću dvaju klinaca na srednjoj erti. Klinci su pak bili zavrtaćeni na listiću od tuči na protivnoj strani kajiša.

Ovi su nasi jezičci vrlo zanimivi i svojim krasnim umjetničkim oblikom i svojom riedkosti. Sličnih ne spominje Lindenschmit da je nadjeno u njemačkim grobovima.

Noveu slični okružni medaljoni (sl. 5. i 6.) nadjeni su na istom mjestu sa jezičcima sl. 1., 2., 3. i 4., bakreni su, a radjeni istom tehnikom kao i jezičac br. 1. U dvostrukom okviru prikazuje poprsje junaka sa glavom u profilu i na njoj čunjastom kacigom. Poprsje stoji izmedju dvie paomove grane. Obadva su izlivena istovetnim ako ne istim kalupom, samo je onaj prikazan pod br. 6 jošte donekle dotjeran i cezelovanjem te je i pozlaćen. Obrubna im je vanjska ploha kusočunjasta $4\frac{1}{2}$ mm. visoka. S protivne su strane 2 mm. duboko izkopani. Iznad i izpod poprsja imaju po jednu rupicu za klince. Sačuvan je jedan od tih klinaca od bakra na br. 5. Na prednjoj strani ima polukruglastu glavicu, a s protivne je bio zavrtaćen na tankom bakrenom listiću, od kojega je parče sačuvano. Oni mogu bit sačinjavali jedan od onih mnogovrstnih ureda, kojima su bili okovani starohrvatski kočnati pojasi. I oni su iz VI. ili VII. vieka.

Svi gori opisani kovinski predmeti, osjem jezičca br. 19, nose na sebi obilježje istog sloga, iste izradbe, istog povjestničkog razdoblja, t. j. zadnjeg doba seobe narodâ. Predmetâ iste vrsti, izradjenih na isti naćin, nije do sad nigdje nadjeno, nego eto kod nas u Smrdeljima obćine skradinske, na zemljištu, drugom polovicom VI. v. naseljenu Slavenima, a poćetkom VII. v. uprav od starih Hrvata; ništa lašnje i vjerojatnije dakle, nego da budu njima pripadali, jer kad bi to bili ostanci kulture starih Gota, koji no su u VI. vieku za neko doba pribivali u Dalmaciji, onda bi se sličnih predmeta još mnogo više imalo nalaziti i po ostalim krajevima Evrope, gdje su stari Germani mnogo dulje boravili nego li u Dalmaciji. Nu pošto mi u IX. vieku kod starih Hrvata u Dalmaciji nalazimo isti slog i istu zlatarsku tehniku samo usavršene, kao što dokazuju navlaš prekrasne, pozlaćene bronzane cezelovane ostruge sa pripadajućim jezićim, saponim i petljama, nadjene u sarkofagu po svoj prilici Branimirovom,¹ kao što i male srebrne pozlaćene cezelovane ostruge sa pripadajućim jezićim, saponim i petljama, nadjene u grobu u istoj bazilici S. Marije u Biskupiji² iz VIII. ili IX. vieka.

(Sliedi.)

F. Radić.

¹ Vidi u „St. Pr.“ god. II., br. 2., str. 71—86. moj ćlanak pod naslovom „Grobna raka iz starohrvatske biskupske bazilike S. Marije u Biskupiji kod Knina, i u njoj nadjeni mrtvaćki ostanci.

² Vidi o tome u „Star. Prosvj.“ god. II., br. 1., str. 5—9. moj ćlanak „Srebrne ostruge“ itd.

O stećcima.

Piše

Pop **Petar Kaer.**

(Nastavak. Vidi God. IV. br. 2. str. 64—70.)

Sterneck je bio prvi, koji je izvjestio, da i u Crnojgori imade stećaka, i dielomice jih opisao.

Prije njega niko, u koliko nam je poznato, na njih se nije obzirao. Sterneckovo izvješće je dakle u toliko važno, u koliko nam isto nadopunja jednu prazninu u pogledu geografičnog razprostiranja tih spomenika, te nadovezuje lanac, koji bi bio ostao pretrgnut bez te spone između jugoiztočnih i sjeverozapadnih stećaka.

Kad je Sterneck javio, da je u Crnojgori vidio stećaka, tada i oni, koji su s načela niekali njihov obstanak u tim stranama, trebalo je da pristanu na tu činjenicu, ali se niko nije zauzeo da jih prouči i opiše.

Jedini uvaženi arkeolog englezki, gosp. A. J. Evans, putujući u znanstvene svrhe sjeverozapadnim dielom Crnegore, svrne oko i na stećke nikšićkog polja, te o njima veli: »Arkeologički iztraživačnik nikšićkog polja ostaje upravo začudjen i porad množstva sredovječnih grobišta, koja se na njemu susreću sa svih strana, i porad veličanstva grobnica, na kojima su skulpture izvedene ukusnijom izradbom, nego li ma u ijednomu drugomu kraju.

Ti starosrbski spomenici, toliko rad svojih obćih crta, koliko rad osobitih uresa, medju kojima najobičnije dolaze oblik spiralni i lozove grane, iztiču iz rimskih pralikova. Vrstnoća izradbe na nikšićkim stećcima, dostatnim je dokazom, da oni, koji su ih izveli, imali su pred očima rimske uzore.

Na jednomu stećku, nadjenu kod Nikšića, starosrbski klesar izvede nezgrapnu preradbu simboličkog genija sa izvrnutom bakljom, predstavu toliko običajnu na rimskim grobnim spomenicima.¹

Nemože se kazati, da g. Evans tako uzhitno piše o Nikšićkim stećcima zato, što mu niesu bili poznati drugi slični spomenici iz Bosne, Hercegovine i iz Dalmacije, jer iz njegovog djela razabiremo, da jih je on dobro poznavao. Dapače u jednoj bilježci na str. 33. o njima piše: »... megalitička sredovječna grobišta, od kojih mislim nešto pisati drugom prigodom, razstr-

¹ Arthur John Evans: „Antiquarian Researches in Illyricum“, Westminster 1888. Parts II. p. 86—87.

kana su u velikomu obsegu po pokrajinama Hercegovini, Bosni, sjevernoj Crnojgori i u njekim okružjim Dalmacije, te su zajednički toliko srbskim koli rumunjskim (Rouman) predjelima. Stoga po sebi neimadu etnografične važnosti. Ako je na njima nadpisâ, to su uvijek srbski sa ćirilicom, pošto rek' bi da »Vlasi« njesu imali pismenog jezika. Ipak dvojezično vlaško obćinstvo, moglo je dati urezati srbske nadpise, jer je taj jezik njima bio i crkovni i državni.¹

Gosp. Evans bio je dapače glavom na grobištu S. Spasa kod vrela Cetine, te o istomu piše: »Razgledavajući jedan od tih (stećaka) u grobištu okolo ruševina crkve S. Spasa snadje me znatizeljnost, da pitam mojega vrličkoga provodića, što on misli, kada i po komu su postali oni spomenici? a on mi odvrati: da su jih podignuli stari žitelji, tako zvani Goto-Rimljani ili Rimljano-Goti, koji su stanovali u onim stranam prije, nego su se tu naselili njegovi predji (Srbi).

Odgovor, veli gosp. Evans, bijaše za zbilja čudnovat, jer tu mjestnu predaju o Gotima nije mogao izerpiti iz proučavanja knjiga. Ostrogotsko vladanje u Dalmaciji iztiče se osobitim blagostanjem u povjesti one pokrajine. Na dalmatinskomu zemljištu obilno se izkopavaju novci Teodorikovi i Alarikovi, kao što i zadnjih povjestnih vladara Vitiga i Totile, a Prokopio nas uvjerava, da je u Dalmaciji živjelo u susjedstvu sa pokrajinskim Rimljanima neko ustanovljeno pućanstvo Gotâ (a settled Gothic population). Nije dakle začudno, što je ime Gotâ još živo u mjestnomu »folke-loru«, kad uvažimo veliku ulogu, koju oni zauzimaju u najstarijim slavenskim pričama, sakupljenim po najstarijemu dalmatinskomu povjestničaru, popu Dukljaninu.²

Gosp. Evans još na dva mjesta, u svomu djelu, osvrće se na te spomenike, a na jednomu piše: »Izpadak izkopinâ poduzetih po g. *Luschani* i po meni u sredovječnim grobištima Konavlja, sudeć po obliku lubanja, dokazuje, da je tu živjelo u XIII. i XIV. vieku neko pleme ne slovensko, jasno slično plemenu ilirskomu i arbanaškomu. U tom pogledu opazit mi je, da veliki broj lubanja, na kojima se temelji taj dokaz, bio je izkopan u sredovječnomu grobištu više Mrcina, sela poznata u dubrovaćkim spomenicima, kao središte Vlaha ili Rumunja (Vlach or Rouman) sve do XV. vieka.³

¹ U bojazni da nismo pravo preveli ili shvatili misao g. Evansa, pridodajemo ovdje tekst u ćelini: „Similar medioeval megalithic cemeteries, of which I hope to say something on another occasion, are scattered over a large part of what is now Herzegovina, Bosnia, Northern Montenegro, and certain districts of Dalmatia, and are common to both old Serbian and old Rouman districts. They are therefore not by themselves of ethnographical value. The inscriptions when found are always Serbian, and in Cyrillian characters; the „Vlachs“ do not seem to have had a written language. A rich „Vlach“ however, being bilingual, might put up an inscription in Serbian, which was to him the language of Church and State“. (Nav. djel. str. 33-4.)

² Nav. dj. str. 64.

³ Idem ibid. str. 33.

A na drugom mjestu veli: »Ogromno kamenje sa čudnovatim prikazam i nakitima, koje pokriva grobnice u *Mrcinam*, dokazuje, da oni koji su ga podizali, imali su na raspoloženje ogromna sredstva. U srednjem vijeku za stalno ti potomci pokrajinskih Iliro-Rimljana (these descendants of the Illyro-Roman) bili su kiridžije i trgovci životinjâ po poluotoku. U nutrnjosti Balkana bili su provodići dubrovačke trgovine. Njihova skitalačka poduzeća pronadje trgovačke puteve, te rek' bi da su prokrčili stare rimske ceste, njima samima pozuate.

Na trgovačkomu putu koji s te postaje Vlaha vodi u Trebinjsku dolinu, druga je postaja iste naravi, zanimiva danas samo radi starinskih grobova i spomenika, i jer je sačuvala karakterističko rumunjsko ime *Turmente* (*but which still bears the distinctively Rouman name of Turmente*)¹.

Čitajući kratko ali zanimivo izvješće gosp. Evans-a o stećcima, što jih je on vidio u nikšićkom polju, probudila se je u nama živa želja, da nam je dobiti iz onih krajeva što točnijih podataka, i po mogućnosti kojugod fotografiju onih nekropola i najukusnijih stećaka.

Nastojao je oko toga naš vriedni prijatelj gosp. M. Crnogorčević, ali zalibože nije uspjao, te sâm žaleći piše nam: »Ja sam ipak doznao jedino to, kako u Nikšićkoj nahiji, u Bananima, Drobnacima, Sarancima, Jezerima i Pivi, ima stećaka sa figurama i šarama, koje je zub vremena od česti već utrao.«²

U tolikoj oskudici i površna viest gosp. Crnogorčevića vriedi za naša iztraživanja, pa neka mu je zato naša iskrena hvala.

Veleuč. arhimandrita N. Dučić u svojoj knjizi »Putovanje kroz Crnogoru g. 1865.« veli, da u *Pošćenju* oko crkve Uspenija Bogorodičina ima *mnogo rimskoga groblja*.³ Lako se razumije, da je tu govora o stećcima, ali začudno je, da jih uvaženi srbski starinar gosp. Dučić tim imenom nazivlje. Ili je i on baš uvjeren bio, da su naši stećci rimski grobni spomenici, ili jih on tako nazva po pučku. Bilo bi od velike koristi po arkeologiju, da bi se našao kogod i u Crnojgori, ko bi se zauzeo oko opisivanja tamošnjih stećaka, o kojima se je malo ko dosad bavio, a i ono malo samo mjestimice, nuzgredno i površno. A sada da se povratimo na izvješće gosp. Evans-a.

Po njemu su stećci u obće megalitički sredovječni spomenici (Medieval Megalithic Monuments); a po porijeklu: *Iliro-Rimski*, *Gotički*, *Srbski*, napokon *ne Slavenski* (non *Slavonic*). Po tehnici, preradbe rimskih uzora (had Roman models).

Nećemo se zaustavljati da pretresamo te čudnovate nazive, jer iskreno ispovjedamo, da naš razum nedosiže do tog arkeološkog eklektizma, uslied kojega bi stećci mogli biti istodobno srbski i ne slovenski, goto-rimski itd.

¹ Nav. dj. str. 33—4.

² Pismo dneva 7. veljače 1899.

³ Nik. Dučić Arhim. Knjiga 3. U Beogradu 1893. str. 330.

Nu, što nas je najviše zamislilo u izvješću gosp. Evansa, bila je ona točka, u kojoj veli: „*da su stećci zajednički tili srbskim koli rumunjskim predjelima, te s toga da neimaju po sebi etnografične važnosti*“.

Da pod »rumunjskim predjelima« g. E. ne razumije »dubrovačko Konavlje«, gdje je osobito u Mrcinama viditi *stećaka*? Inače nebi znali da ustanovimo tu zajednicu grobnih spomenika između Rumunja i Srba, jer do danas ne znamo za rumunjske stećke. Možda jih ima, možda se je o njima štogod i pisalo, ali smo žalibože u takovim prilikama, da sada ne možemo o tomu ni same rieči da kažemo.

U prvomu broju naše »Starohrvatske Prosvjete«, u kojem smo nazad četiri godine počeli da objelodanjujemo ovu našu razpravu, rekli smo bili: »*Stećaka imade takodjer u Crnojgori, u Srbiji, u Bugarskoj itd.*«¹ Što se tiče Srbije i Crnegore, mi smo, u koliko su nam sredstva poslužila, našu tvrdnju podkriepili dostatnim dokazima, na temelju kojih može se kazati, da se obstanak tih spomenika ne prikazuje sporadično, već kao domaća i narodna stvar, pak je nadati se, da će spremnije sile, vrieme i znanstveno zauzimanje sve to bolje utvrditi to naše mnijenje.

Kako sada da podkriepimo našu tvrdnju o bugarskim stećcima?

Čitajući nazad više godina uvaženu bugarsku povjest veleuč. gosp. prof. Jos. Jirečeka, namjerili smo se na sljedeće izvješće, koje u izvoru navodimo:

»Im J. 1858 fanden die Reisenden Hahn und Zach auf dem schwer zugänglichen Burgfelsen von Prilép, dem berühmten Schlosse des Marko Kraljević, rohe und unbeholfene Zeichnungen von Reitern mit eingelegten Lanzen, von Ochsen, Hirschen und verschiedene hieroglyphische Züge, welche in die Wände mehrerer Felsgrotten eingemeisselt waren.

Aehnlichen Steinzeichnungen begegnete Wilkinson an vielen Orten der Hercegovina.

Es ist kein Zweifel, dass diese rohen Denkmale in Makedonien, in der *Hercegovina*, in Balkan und in der Rhodope von den ältesten Bewohnern dieser Länder herrühren; sie sind jedenfalls älter als die Zeit der Römerherrschaft oder als die slavische Colonisation und gehören überhaupt der vorchristlichen Epoche an.«²

Čitanje tog izvješća vriednoga prof. Jirečeka, dovelo nas je do uvjerenja, da i u Bugarskoj imade grobnih spomenika sličnih hercegovačkim stećcima.

Stali smo znatizeljno izpitivati književni rad te, u ostalom malo proučene zemlje, između ostaloga uvaženo djelo gosp. F. Kanitza,³ ali nenađosmo ništa, čim bi mogli da nadopunimo izvješće gosp. Jirečeka na temelju kasnijih arheoloških podataka. Medjutim nevjerojatno nam se je činilo, da

¹ Vidi St. Pr. God. I. br. 1. str. 27.

² Const. Jos. Jireček: „Geschichte der Bulgaren“. Prag 1876. str. 62—63.

³ F. Kanitz: „Donau, Bulgarien u. d. Balkan. Hist.-geogr.-ethnogr. Reisestudien a. d. J. 1860—1879.“ 2. Aufl. 3 Bde. m. 2 Karten, 30 Taf. u. 90 Holzschn. im Text. Leipzig 1882.

bi vriedni spisatelj bugarske »Povjesti« bio sravnio bugarske spomenike sa hercegovačkim stećcima, da ne bude dobro poznavao jedne i druge, tim više ako se úzme u obzir, da je kao austrijski konsuo u onim stranama, kroz više godina imao prigode, da se upozna s bugarskim spomenicima i zato se odvažismo, da pišemo veleuč. gosp. Jirečeku i da ga zamolimo, da nam sam iztumači, na temelju kakvih je podataka bio ono napisao.

Veleuč. prof. zadovoljio je našoj želji u sljedećem pismu:

»Ono što sam pre 20 godinâ u mojoj bugarskoj poviesti spomenuo za najstarije spomenike ovih zemalja, pisano je na osnovi vrlo nepodpunih i maglovitih podataka, što su onda pri ruci bili; n. pr. o nadpisih na stećcih u Hercegovini i Bosni jedva se onda što znalo.

U Bugarskoj nadgrobnih spomenika, sličnih onim u Hercegovini, nema. Slike konjanika s nadpisima grčkim i latinskim, svake veličine od malih tablica do velikih basso-rilievâ na živoj skali, jesu djelo starih Thraka. Od njih su, po nadjenim stvarima većim dielom i mogile, o kojima već Herodot piše; da li ima mogila od Slovena i Bugarâ prije kršćanstva, nije razjašnjeno.

U Sborniku bugarskoga ministarstva su opisani thrački i rimski spomenici (skulpture, statue, nadpisi), megalitični spomenici istočne Bugarske (ogromni kameni, postavljeni u redovima) i pećine (špilje) sa ostacima svakojakih vremena, najposlje i od kršćanskih monahâ srednjega vieka.

Nadgrobnih spomenici srednjega vieka su *ploče* sa slavenskim nadpisim, liepo i redovno utisanim ili na zid crtanim, kao kod Grkâ bizantinskih.

O spomenicima u Rodopima mogu samo to kazati, da što god se našlo pouzdanog, je radnja vremena thračkih i rimskih (konjanici, nadpisi itd.).

O starinama Makedonije je pisano vrlo malo, jer su te zemlje od 1877./8. manje pristupne nego prije; o skulpturama starog grada u Prilepu n. pr. neznam je li tko što spomenuo poslje Hahna.

Stećci su specialnost Dalmacije, Hercegovine, Bosne, možda i Srbije; u istočnom i južnom dielu poluotoka svuda se vidi više ili manje upliv umjetnosti starogrčke ili bizantinske.

To nas je pismo uprav razočaralo, te uzdrvalo naše tvrdo uvjerenje, po kojemu smo se nadali naći stećaka u svim onim zemljama, u kojima su od starine pribivali Slaveni.

Nego naše razočaranje ponešto se ublažilo, kad smo kašnje pročitali knjigu: »Materijali po Arheologijata na Bŭlgarija, otъ V. Dobruski-a«, o kojoj ćemo da izviestimo u dojdućem broju.

(Sledi.)

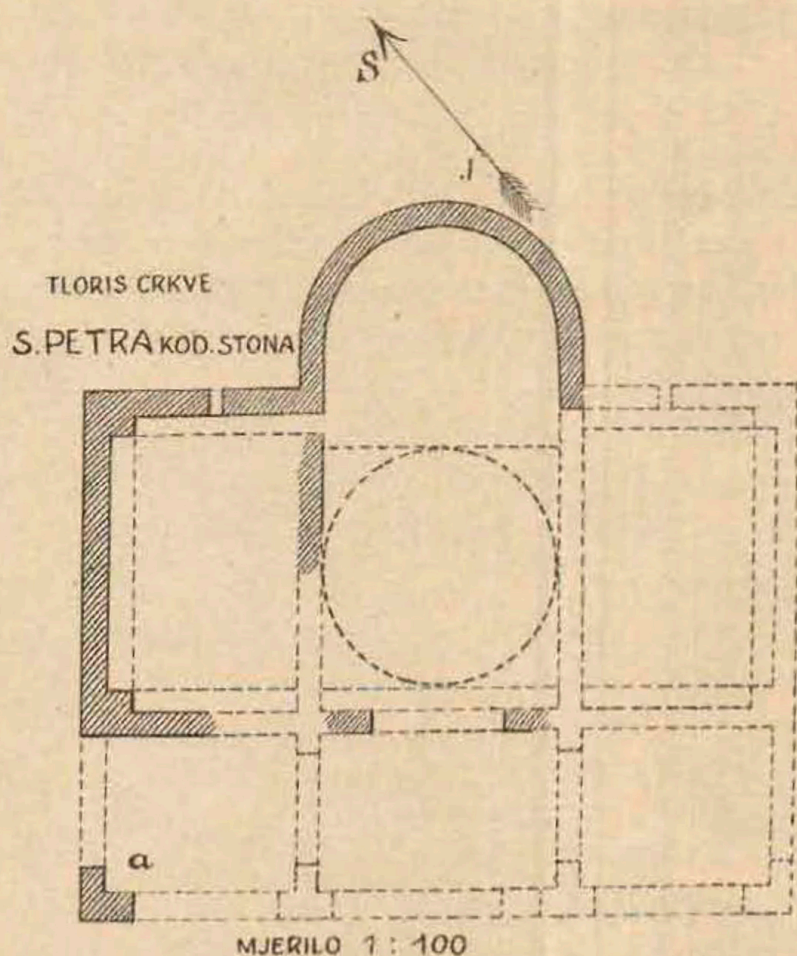
Sredovječne crkve u Stonu.

(Sa slikama.)

(Nastavak. V. Br. 2. od o. g.)

4. Crkva Svetoga Petra. — Pri podnožju brežuljka na kojemu je opisana crkva S. Mihajla, t. j. pri južnom kraju Stonskog polja, uprav do nekog poljskoga puta, opažaju se ostanci razvaljene crkve S. Petra. Sačuvani su joj temelji polukružne apside i nekoliko zidova sa jugo-zapadne i sjevero-zapadne strane, kako je šrafiranjem naznačeno na priloženom tlorisu.

Razvaline su sve zarasle gustim trnjem i kupjenom, te su pri kraju vinograda. Da se potanje izpitaju trebalo bi, u dogovoru sa vlastnikom zemljišta, izgoriti draču i prekopati zemlju u sredini i s južne strane razvalinâ. Apsida je okrenuta prema sjevero-istoku i svojom širinom rek' bi da je odgovarala širini srednjega broda crkve, koja je bila razdijeljena na tri vrlo kratka broda, te je bila širja nego dulja, poput crkve S. Petra od Klobuka u Kaštelanskom polju.¹ Sudeć po sačuvanom osamljenom zapadnom uglu *a* zida pred pročeljem crkve, rek' bi da je bila obskrbljena nartekсом poput otvorena triema. Sačuvani zidovi debeli su od 47 do 65 cm. Srednji brod, kojega se tloris vrlo pribli-

žuje četvorini, moguće da bude bio pokriven kubetom, ali se tim nagađanjem nebi slagala deblina zidova, već uzamši da su bili podvostručeni na slipeim lukovima, čemu daju povoda misliti sačuvane lezene u dva ugla sjevero-zapadnog broda. Na tom se nagađanju osniva ovdje predložena restauracija tlorisa naznačena prekinutim crtama. Kakogod

¹ Drugo izvješće „Bihaća“ hrvatskog druž. za iztr. dom. pov. Tab. II. sl. 1.

bilo, po ovim sačuvanim ostancima nama se čini, da će ova crkva bit postala najkašnje u doba između VIII. i IX. vieka, jer nam u glavnom razmjerju i rasporedanju prostorijâ napominje neke poznate crkve iz toga doba, kao n. pr. onu S. Teuterije u Veroni iz VIII. v.,¹ onu S. Eustorgija u Milanu iz IX. ili X. v.,² začelje crkve S. Praksede u Rimu iz IX. v.,³ baziliku u Dabravini u Bosni⁴ iz VIII. ili IX. vieka, kao što i onu u Zenici iz starijih kršćanskih doba.⁵

Na sjevero-zapad Velikog Stona, pri sjevero-istočnom rubu polja, uz put koji vodi u susjedno selo Česvinicu, je crkvica Bl. Gospe Blagoviesti t. zv. *Nuncijata*. Pred crkvom je šatorast četvoran triem naslonjen na četiri pilova. U južnoj strani jugo-zapadnog pilova uzidana je, na 2 m. visine od puta, 63 cm. visoka, 45 cm. široka ploča, na kojoj je plohorezano *poprsje S. Petra Apostola* sprieda vidjena (en face). Svetac je odjeven u dolami s rukavima (tunica manicata) izpod koje proviruje ovratnik košulje. Dolama je u pasu stegnuta debelim konopcem. Najizbočeniji dio plohorezbe je na donjem dielu glave, koji naskače 5-5 cm. nad ravninom ploče. Brada je svecu obla i opuna, pomnjivo očešljana, uši malašne, okruglaste, usta malašna, nos širok, velike bajamaste oči, čelo široko, razmjerno nisko, tjeme čelavo. Oko glave je narodnim hrvatskim uresnim motivima pirlitan kotur svetinje, na kojemu su osobito iztaknute gornja, desna i lijeva strana na način križa. Donja strana kotura, izpod svečevih ušiju, nije pirlitana, nego je na njoj urezan najveći dio nadpisa. Ruke su privijene na grudima. Desna je podlaktica malko pridignuta, a svi prsti ruke pruženi smierom put lijevoga ramena. Lijeva je ruka uprav do pojasa, te drži debelu knjigu zakona, na kojoj je urezan istokračan križ razširenih krajeva, a njemu u donjim kutima druga dva mala križića. Preko zapešća lijeve ruke prebačen je lančić iz kojega vise ključevi niz lijevi bok, njih u sve tri; dva sprieda, a treći sa strane, te se ne vidi na slici. Ručice ključeva su na jednom poput otvorene kuke, a na druga dva na prstenast kolutić. Dva sprednja ključa imaju po tri uzporedna zubića na brku, treći samo dva. Iza sveca, izpod pojasa proviruje vodoravna prečaga, na koju se je naslonio laktima, pa treba pomisliti da ga je umjetnik hotio predstaviti kao da sjedi na stočiću sa vodoravnim, polukružnim naslonom, kakve naš narod i dan danas gradi od bukovine na tri nožice.

Moj častni prijatelj Vid Vuletić Vukasović dva puta je pisao o toj plohorezbi Sv. Petra: otrag četrnaest godina u „Viestniku hrv. ark. društva“⁶, i lani u „Dubrovniku“ kalendaru za god. 1898.⁷ Prvi put unio je opis tog spomenika u članak pod naslovom „Starobosanski nadpisi u Stonu“, drugiput je članak o njemu nazvao: „Starosrpski spomenik u Stonu, u Dubrovačkom (Izvadak iz djela pod štamptom)“. U „Viestniku“, mjesto slike, donio je dva susredišna kruga, mjesto glave svečeve i dotičnog kotura svetinje, a uz njih česti nadpisa, što ga je posve pogrešno čitao ovako: „Jesus Hristos † jeromonah Epifan učini *torac* obraza svetoga Petra *zafalan rab sie*“. Da čitatelji uzmoć budu prisposobiti čitanje tog nadpisa, donášam ovdje naert, što sam ga izveo na licu mjesta. V. V. Vukasović iznio je u koledaru „Dubrovniku“ sliku po fotografiji, koja je slabo uspjela, jer je uzeta odozdô, a ne sprieda, te prikazuje lik skraćen i nagrdjen. Drugi put čitao je V. V. V. taj nadpis ovako:

¹ Cattaneo. N. dj. str. 105.

² Catt. N. dj. str. 226.

³ Catt. N. dj. str. 152.

⁴ Glasnik zem. muz. u Bos. i Herc. IV. 4. str. 375.

⁵ Gl. zem. muz. u Bos. i Herc. IV. 4. str. 341.

⁶ God. VII. Br. 3. str. 72—73.

⁷ Str. 168—171.

„IC = Jesus   XC = Hristos

*Učini i koruna obraza s(ve)toga Petra (v) B(oga)
H(rista) (Blagovjerni) Stipan za(pisa) rab
Nemanja*“.

Pri rieči **КОРУНА** opaža, da su u svezi slova **ОВН**, dočim je vidjeti, da su u svezi slova **ОН**, pa se dotična rieč ima dakle čitati *korona*, a ne *koruna*. Izpod slova IC vidjeti je na ploči dobar dio latinskog križića, što ga je V. V. V. bio iztaknuo prvi put, a ovog drugoga je izostavio. Koliko je jasno urezan i lako čitati onaj dio nadpisa što je urezan na koturu svetinje, toliko je teško čitanje onog diela, što je urezan u dva kutića medju koturom i svečevim ramenima. To i jest razlog zašto ga je V. V. V. prvi put čitao na jedan, a drugi put na posve drugčiji način. Tu stoji urezano:

IX	ZA
CTH	PAK
F, A	HC
H	

Kratice **IX** je kratice jedne same rieči, jer ima samo jedan znak skraćenja, dakle se ne smije da čita „(v) B(oga) H(rista)“, a još manje da dodaje poznati pridjevak (*blagovjerni*), kad mu neima u nadpisu nikakova traga. Druga je kratice sastavljena od slova **ZA**, a ne može drugo da se uzme za **A**, jer je to slovo pet puta opetovano u nadpisu, i to vazda u svojem normalnom obliku. Ta kratice ne može dakle da se čita ni „*ca(pisa)*“ ni „*za(falan)*“. Druga, treća i četvrta brazda nadpisa uz svečevo desno rame ne može da se čita **CTHHAH**, prije svega jer je zadnje slovo jasno urezano **H** a ne **II**, kako ga donša V. V. V., a drugo zato, što je lašnje da prvo slovo treće brazde bude **P**, nego li **II**, koje je u rieči **HCTPA** posve normalno urezano. Kad bi taj nadpis imao spominjati kralja Stjepana Nemanju, nebi ga zvao *Stipan*, jer se tako ne zove ni na novcima ni na nijednoj sačuvanoj listini ni sam Nemanja, ni ijedan drugi srbski vladar, nego obično *Stefan* ili kadgod *Stepan*. Treća brazda nadpisa uz lievo rame ne može da se čita *Nemanja*, kako bi htjeo V. V. V., jer tu neima slova **II**, nego je čisto urezano **H**. Ja se ne usudjujem predlagati drugog čitanja ovog diela nadpisa, nego sam teke hotio da pokažem kako je Vuletić-Vukasovićevo čitanje netemeljito. — Ob onom dielu nadpisa, što je u koturu treba još opaziti: 1. da mu slovo **U** u rieči *učini* nije urezano ni normalno, ni **OV**, niti **У**, kao na nekim bosanskim stećcima, nego **У**, to jest poput grčkoga *psi*. — 2. Izpred rieči *korona* još je i slovo **C**, a ne **II**, kako donosi V. V. V. u svojem drugom čitanju, pa mjesto *i koruna* treba da je *skorona*, ili *s(e) korona*, ili *s(ja) korona* ili što drugo još.

Ćirilovska slova ovoga nadpisa, a navlaš **T**, **Y**, **Z**, **O** i **K** posve su slična oblikom onima na nadvratniku benediktinske crkve S. Ivana u Poveljima na Braču, iz svršetka XII. vieka, koji se sad čuva u sbirci društva „Bihaća“ u Spljetu.¹ Nadpis je dakle svakako iz svršetka XII. ili početka XIII. vieka, t. j. iz doba Stjepana Nemanje, i ako njega ne spominje.

¹ Vidi moj članak „Starohrvatski ćirilicom pisani nadpis iz Povalja na otoku Braču, u ovom časop. God. I. Br. 2. str. 102—108.

O liku svečevu pisao je V. V. V. prvi put, da „je naslonjen kao na stolu, te se vidi iza stola potez na način čičmarskoga noža razito položena“, a drugi put također da „je naslonjen na stolu“ i da „se vidi iza stola kao razito položena tura, to kako na srpskijem najstarijim novcima XIII. vieka“. Na spomeniku nije vidjeti poteza poput „čičmarskoga noža“, a još manje razito položene ture. Na starim srbskim novcima¹ jastuk na Spasiteljevoj katedri predstavljen je doista na način ture ili užeta; ali, medju tim jastukom na sjedalu i naslonom stočića na našoj plohozezbi ima ogromna razlika i u obliku i u položaju. Naslon na našoj plohozezbi dosiže do lakata, pa se predstavljeni S. Petar uprav i naslanja laktima na njega, urešen je okomitim upravnim zarezanim ertama i svud je jednake debljine: dočim jastuci na kojima sjedi Spasitelj starih srbskih novaca prikazani su često kosim zavijenim ertama, kao što se vide na konopcima, a otanjeni su prama krajevima, koji su jim, mjesto kitâ, urešeni sa tri piknje. Još ću kazati, da na nijednom srbskom novcu neima stočića poput onoga na našoj stonskoj plohozezbi. Na tim novcima predstavljen je Spasitelj sjedeć na stolici visoka naslona, koji dopire do vrata, a vladaoći, gdje su predstavljeni sjedeći, sjede na stočiću (tojjelici) bez ikakva naslona.

V. V. V. beztemeljno tvrdi, da je plohozezba Sv. Petra u Stonu starosrbski spomenik.

Ćirilovsko pismo upotrebljavahu, kako vidimo po spom. bračkomu nadpisu, katolički benediktinci, kolikogod i kaludjeri istočne erkve. U Stonu istomu pak rabili su katolici ćirilovsko pismo još nakon god. 1349., kako svjedoči listina koju je izdao sam V. V. V. u spom. članku „Viestnika“, premda ju on zove *staro-bosanskom*. Ta listina pripada nekoj katoličkoj bratovštini, rek' bi trećega reda S. Frana. — Ćirilovski nadpis dakle nije dovoljan razlog, da se naš spomenik proglasi srbskim.

Knjiga Evangjelja, koju Spasitelj predstavljen sjedeći na prijestolju na starim srbskim novcima nosi u skutu, obično je urešena sa pet pikanja, četiri u kutima, a jedna po sriedi, a nigda križem; dok knjiga Evangjelja na stonskoj plohozezbi u lievoj ruci S. Petra urešena je sa tri križića.

Poznato je u kršćanskoj ikonografiji kako se sam Spasitelj predstavlja sa krstonosnim nimbom, ili koturom svetinje oko glave. Kotur svetinje stonskog posnorezanog S. Petra pirlitan je, kako vidjesmo, narodnim uresom, ali ipak tako, da su mu gornja, desna i lieva strana, dakle ona mjesta, gdje na Spasiteljevu nimbu dolaze krajevi križa, osobito iztaknute sklopljenim kukama. Pa ništa lašnje nego da je umjetnik s tim uresnim križem hotio uprav da obilježi S. Petra kao pravog namjestnika Isukrstova, kao vidljivog poglavara erkve na zemlji; što nebi zaisto bio uradio da bude spravljao lik S. Petra za iztočnjake, koji baš ne priznavaju prvenstva Petrove stolice.

Spomenik pak sam sobom, tim što je rezani lik, dosta visoka plohozezba, ili polukip, izključuje mogućnost, da bi mogao pripadati grčko-iztočnoj erkvi, koja od kipoborskih doba neima drugih prilika nego slikanih.

Simetričnost i ukočenost lica prikazana sprieda, koje odavaju slog bizantinski, odgovaraju vremenu postanja spomenika, kad se kiparstvo u našim krajevima još nije bilo toliko razvilo, da se je moglo posve da odreče načina prikazivanja erpljena iz bizantinskog slikarstva.

Ako je spomenik postao, kao što je sva prilika, svršetkom XII. ili početkom XIII. v., onda se i tim dokazuje njegovo katoličko porijeklo. Kad je oko god. 1220.—24. obstojala u Stonu katolička erkva Svetoga Nikole,² koju je kralj Stefan Prvovjenčani darovao bio mljetskim benediktincima, onda je mogla prije toga doba još lašnje biti u rukama kato-

¹ Ljubić: Opis jugosl. novaca Tab. III—VI.

² Miklošić: Mon. serb. p. 8.

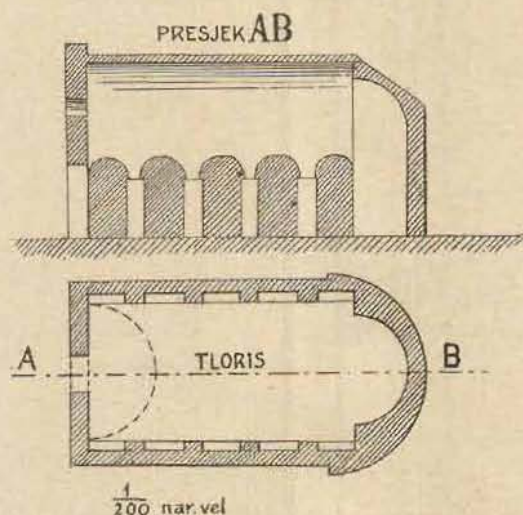
lika i opisana crkva Sv. Petra, kojoj je vrlo vjerojatno pripadala naša plohozreba. Zadnji katolički stonski biskup Donat, proćeran sa svojeg siela od kneza Miroslava, Nemanjina brata, živio je na Lokrumu do 1211. god.,¹ a mogao se je i povratiti u Ston malo prije smrti, da Dubrovćani budu hćeli platiti za njega humskomu knezu Petru traženih 300 perpera.² Sveti je Sava osnovao u Stonu biskupiju grćeko-iztoćnu tek izmeđju 1219.—1226. god.,³ i to kod obstojećee do tada katolićke biskupske crkve S. Bogorodice, kako smo vidili. Dakle je jasno, da i ako su u to doba katolice u Stonu bili donekle progoujeni, a stonska crkva obudovljena, da su oni mogli ipak slobodno vršiti svoje crkvene obrede, pa i baš u to doba postaviti na crkvu S. Petra plohozreani svećev lik, jer su u tadanjoj stisci trebovali njegovo pokroviteljstvo, pa su mu se i najviše utjecali, nebi li jim od Boga izprosio oslobodjenje biskupa od progonstva.

5. **Crkva Sv. Ivana.** I ta je crkva, premda još cjelokupna, davno zapuštena i pretvorena u štaju. Nahodi se u sred polja stonskoga na položaju zvanu *Zamlinje*. Dugaćka je to i nizka, polukružnim baćvastim svodom posvodjena, jednobrodna crkva sa polukružnom apsidom s iztoćne strane. (Vidi priložene slike.) Bez apside duga je iznutra 7·19 m., široka 3·74 m. Uzdužna platna urešena su iznutra svaka sa pet slipeh arkada međju prostim po 40 cm. širokim 24 cm. iztaknutim lezenama. Krov apside je jednake visine sa krovom crkvene ladje, a sama apside, premda je iznutra uća od ladje, ima tako debele zidove da ju s vanjske strane presomićuje. Ulaz je širok 1·03 m. Nad njim je na proćelju još na svoj crkvi jedini mali okrugli prozorćić. Na južnoj strani crkve su dva trokutna podpornjaka, a jednomu se je saćuvao trag na sjeveroiztoćnoj strani apside. Po nutrnjim lezenama, izvanjskim podpornjacima i velićini apside ova je crkva najviše srodna onoj porušenoj S. Luke na Uzdoľju u Kosovu polju kod Knina⁴ iz svršetka IX. vieka, te po svoj prilici suvremenoj joj benediktińskoj S. Silvestra na otoku Biševu.⁵

Crkve sv. Luke i S. Silvestra imaju po tri nutrnje lezene, a ova stonska jih ima po ćetiri, i niža je nego li biševska. Ove se tri crkve donekle približuju i u protegama. Zato cienimo, da i stonska crkva S. Ivana po svoj prilici nije mladja od X. ni starija od IX. vieka.

6. **Crkva Mandalijena na Gorici.** Gorica je brećuljak u Stonskom polju na zapad crkve Bl. Gospe u Lućini, a sjeverozapadno S. Ivana. Na njemu su razvaline najvećee od svih opisanih crkava stonske okolice, koju narod zove *Mandalijenom*, jer ćee crkva bit bila posvećena *Sv. Mariji Mandalijeni*. Kako obićno, orientovana je apsidom na iztoćnoj strani. Crkva je bila jednobrodna, iznutra 8·47 m. široka, a dulja od 19·4 m. bez apside, jer je toliko dugo sjeverno platno, ali je bilo još dulje, te je

OSNOVA CRKVE S. IVANA U POLJU STONSKOMU.

¹ Resti. Cron. Rag. u Mon. spect. hist. Sl. Mer. T. XXV. Scriptores II. str. 75.

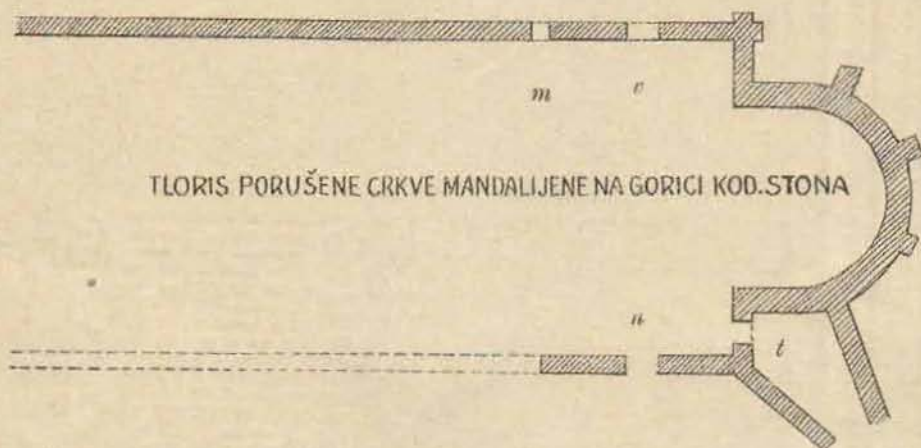
² Parl. III. Sacr. VI. p. 326—327.

³ G. Marković: Gli Slavi ed i papi II. str. 333—334.

⁴ Vidi „Starohrvatska Prosvj.“ God. J. Br. 2. str. 74—78. i God. II. Br. 3. str. 160.

⁵ Vidi ovog ćasopisa God. II. Br. 3. sr. 158—159.

porušeno i raznešeno, a temelji se ne vide, jer je crkva bila sagrađena na živoj hridi. Uzdužna platna su debela tek 47 cm., pa treba pomisliti da crkvena ladja nije bila posvođjena. Polukružna u dnu, a sprieda za 1.66 m. produljena, apsida široka je 4.99 m., duboka 4.15 m. Njezin je zid debeo 72 cm. a bio je još poduprt sa četiri podpornjaka. Jugo-iztočni ugao crkvene ladje imao je odug podpornjak u dijagonalnom položaju, zato što je s ote strane zemljište nagnuto, a sjevero-iztočni dva kratka podpornjaka smierom produženih zidova. Zid sjevernog platna još je sačuvan za 5.7 m. visine, onaj južnoga za 5.15 m. duljine a 6.5 m. visine. Na sjevernom i južnom platnu opažaju se blizu apsida tragovi vratašaca u *v* i *t*. (Vidi u priloženom tlorisu). U *m* i *n* su u zidu prozori polukružno

ozgor završeni. Zidovi su sagrađeni ponajviše sitnim nepravilnim kršjem mjestnog gustog vapnenjaka. Samo treba iztaknuti nekoliko tankih slojeva erljenih opeka u zidu apsida. Ni ta crkva, sudeć po sačuvanim oblicima, i po veličini nebi imala biti mladja od XII. vjekaniti starija od XI. U doba srbskoga vladanja prognjeni katolici niesu mogli da sagrađe tako veliku crkvu, a u dobrovačko doba pak, kad su se stonski stanovnici potegli u današnji položaj grada, te su se za obranu od neprijatelja s kopna i s mora, stale podizati zidine gradske, nije moguće pomisliti, da bi bili sagrađili tako veliku crkvu toliko daleko od grada, niti da nam nebi ostala bila uspomena njezina gradjenja, kao što je ostala od svih drugih stonskih gradjevina iz tog novijega doba. Prečastni i veleučeni dubrovački kanonik dn. Antun Liepopili, koji je do nedavna župnikovao u Stonu, te je sabrao sve što je narodna predaja sačuvala o stonskim spomenicima i što se po domaćim izpravama može znati o nutrnoj povjesti toga grada, znat će po svoj prilici da kaže što god i ob ovoj crkvi, kad bude objelodanjivati svoje bilježke o povjesti Stona, u koje meni nije dopustio da zavirim.

F. Radić.

Sveti Juraj u Žestinju i staro-hrvatsko pleme Crnota.

Piše

Pop **Petar Kaer.**

(Sa slikom.)

I.

Rr. Radić putujući u znanstvene svrhe, hotio je, uz ostala iztraživanja, da se osobno obavjesti o kršćanskim starinama, do sad otkrivenim i objelodanjenim u Dalmaciji, pa je u tu svrhu obišao i Biačku okolicu.

Na crkvi sv. Nikole, koja se nahodi medju vinogradim, blizu željezničke postaje Staroga Kaštela, našao je uzidan poviše korniza južnih vrata, nadpis, što ga je on točno snimio na licu mjesta, i objelodanio u osobitoj razpravici.¹ (Vidi sliku na sljedećoj strani.)

Taj nadpis glasi:

† HE E AVLAS HE PORTAS CELI: HIC FESSIS REQUIE SALVSQ: EGRO
TIS: HIC SCELVS DELICTA PURGANTVR ET CRIMINA CVNCTA
QVAM EGO LVBIMIRO TEPZI CONDIDIT DOMVM: AD HONORE VIDELI
CET INVICTISSIMOR SCOR·OR·PETRI SVMI: NIKOLAI CONF: ET GEORGI MAR

Isti Radić čita: † Hec e(st) aulās hec portas celi: Hic fessis requie(s) salusq(ue): egrotis hic scelus delicta purgantur et crimina cuncta. Quam ego Lubimiro Tepksi condidit domum: ad honore(m) videlicet invictissimor(um) s(anct)or(um) Petri sum(m)i: Nicolai confe(ssoris): et Georgii Mar(tyris).

Najprvi ga je objelodanio bio naš slavni povjestničar Lucio i to ovako:

Hec aula, et porta Sacelli, hic fessis requies, salusq: Egrotis

Hic scelus delicta purgantur, et crimina cuncta

Quam ego Lubimiro Tepsi condidi ad honorem videlicet invictis
SS^{orum} Petri summi . . . . Nicolai Confessoris, et Georgii Martyris.²

Pokojni Kukuljević, putujući god. 1856. kroz Dalmaciju nije se navratio u Kaštela, pak u svojim »Putnim uspomenam« ne spominje Biačkih hrvatskih starina, pa ni crkvice sv. Nikole, ni sv. Jurja.³ Kašnje pri-

¹ Četiri staro-hrvatske bogomolje u Primorskoj županiji (Parathalassiji) u »Viestniku Hrvatskoga Arkeol. Društ.« Zagreb, god. XIII. str. 20-45.

² Giov. Lucio »Memorie Istoriche di Tragurio ora detto Traù« Venetia 1673. str. 495.

³ Iv. Kukuljević Sak. »Putne uspomene iz Hrvatske, Dalm., Arba., Krfa i Italije« u Zagrebu 1873. str. 61-62.

kupljajuć u »Diplomatičkom sborniku« nadpise sačuvane iz vremena samostalnih vladara hrvatskih, donša točno prepisano iz Lucijevih »Memorie« nadpis sa crkvice sv. Nikole.¹

Velezaslužni pok. Dr. Rački navadja taj nadpis u »Documenta« sa sljedećim varijantama: *celi* mjesto *Sacelli*; *Lubomiro* mjesto *Lubimiro*; *Tepzi* mjesto *Tepsi*; nadodavajuć još iza rieči *summi* kao popunjak (*apostoli*).²

Preč. Ot. Milinović, sadašnji presvietli barski prabiskup, pišuć o crkvi sv. Jurja u Žestinju, Mirana ili Prosjeke veli: »Već iz latinskoga nadpisa što mu je (?) na gornjem pragu vrata i koji preveden donosimo,³ znamo, da je crkva svakako prije konca jedanaestoga vieka sagradjena . . . . .«

A malo niže: »Kad sam prošle godine (1885.) navratio se vidjeti u kaštelanskom groblju obnovljenu crkvu sv. Nikole, koja je blizu sv. Jurja, čini mi se (?) da sam na pobočnim vratima opazio taj prag sa nadpisom prenesen i posadjen na crkvi sv. Nikole«. — Svakako ne bi već bio na svom mjestu.⁴

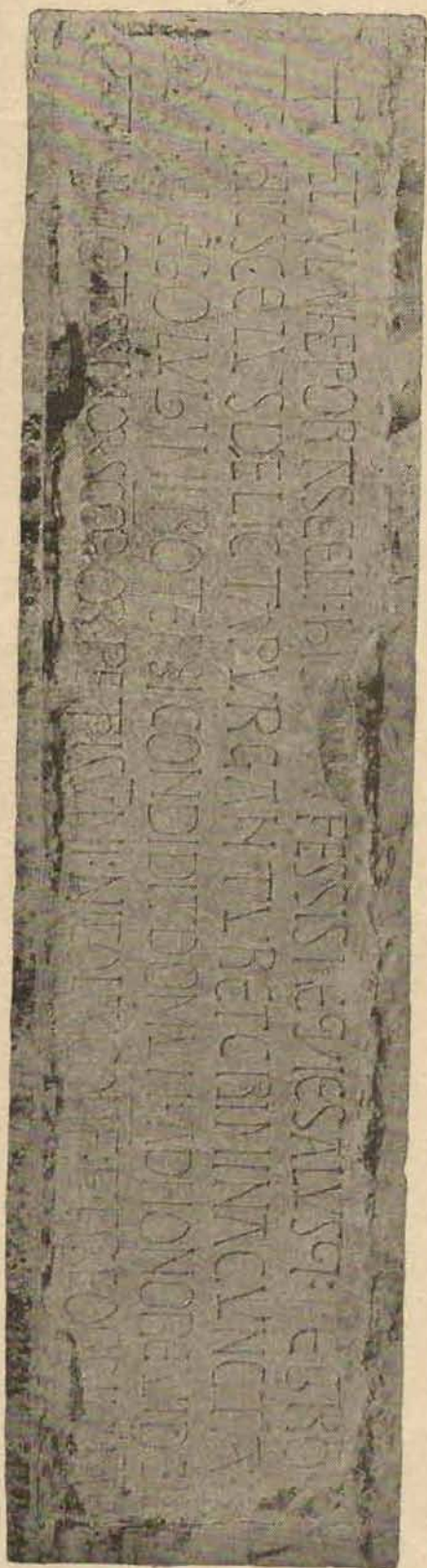
Sravnivši izdanje g. Radića s onim pok. Kukuljevića i Račkoga, i sa prevodom preč. Milinovića, možemo zaključiti da nijedan od njih nije ga prepisao s originala,

¹ Idem. Codex Diplom. Regni Croat. Slav. Dalu. Zagreb. 1874. Dio I. str. 219.

² Dr. Fr. Rački „Documenta Historiae Chroaticae periodum antiquum illustrantia“. Zagreb. 1877. str. 460.

³ Ovdje je drvo i vrata nebeska; umorenim ovdje pokoj i opočitak. Bolesnikom je ovdje ozdravljenje, grieha i svih zloča očišćenje, koju sagradih ja Ljutomir Tepdžija na čast nepobjedljivih svetaca, Petra velikoga apoštola, Nikole izpovjednika i Jurja mučenika.

⁴ Ot. Š. Milinović, „Biač starodavna prestolnica u Kaštelim“. U Zadru 1886. str. 34—35.

već kako opaža isti gosp. Radić obadva (sva tri) su se pouzdala u Lucija primivši sve njegove netočnosti¹.

Smjelo bi bilo tvrditi, da ga niti sami Lucio nije vidio, već da ga je po tudjemu prepisu objelodanio, i to ako uvažimo rieči poslie kojih ga navadja. „*Delle Chiese*, veli on, *che sono nel territorio si trovano l'infrascritte memorie, sopra la porta della Chiesa di S. Giorgio di Zestigno, è vero di „Mirano è scolpita tale inscrizione“².*

Na temelju te izjave pok. Kukuljević donša nadpis pod naslovom:

Oko god. 1089.

»Nad vrati crkve sv. Jurja u Žestinju ili Miranu«³

Dr. Fr. Rački:

C. a. 1088/9.

Inscriptio supra portam ecclesiae S. Georgii in Zestinge sive Mirano in traguriensi territorio⁴.

Napokon preč. Milinović kaže, da mu se čini da ga je vidio posadjena na crkvi sv. Nikole, ali veli: da svakako nebi već bio na svom mjestu⁵.

Radić u nemoгуčnosti da izpita Lucijeve »Memorie«, premda je nagadjao po riečima K. i M. da je Lucio našao bio prag sa nadpisom upravo nad vratima crkve sv. Jurja, pak da je kašnje bio prenešen i uzidan poviše korniza južnih vrati spomenute crkve sv. Nikole, veli da je to slabo vjerojatno, i to s uzroka da su i jedna i druga vrata crkve sv. Jurja sačuvana sada u svojem prvobitnom obliku, pak da nije prilika da je (prag s nadpisom) mogao sačinjavati čest okvira ni jednijeh ni drugijeh⁶.

Dr. Rački u zadnjemu svojem sastavku »Nutarnje stanje Hrvatske prije XII. stoljeća« izpravlja nadpis po čitanju gosp. Radića, te ob istomu veli: . . . »pošto su ovdje (sv. Jurju) sačuvani stari nadvratnici, bit će vjerojatnije, da onaj Ljubomirov nadvratnik drugamo spada«⁷. I veleč, predsjednik našega društva, u svojim privatnim opazkama, istoga je mnjenja, te bilježi: »Doista ovaj nadpis odnosi se na drugu crkvu, koja je razrovala kroz željezničke radnje god. 1876. Od te razorene crkvice sačuvan je nacrt u našem starinarskomu muzeju«.

U »Arkeološkoj karti Solina i okolice« (Carta archeologica di Salona e dei dintorni) pridruženoj »Vodji po Spljetu i Solinu« jedno tri kilometra po mjerilu, daleko od željezničke postaje Starog Kaštela, na sjevero zapadu,

¹ Fr. Radić „Četiri staro-hrvatske bogomolje u Primorskoj županiji Parathalassiji“ u Viestn. Hrv. Arkeol. Društva u Zagrebu god. XIII. str. 47—50.

² Lucio „Memorie“ str. 495.

³ Kukuljević Codex Dip. OSD. I. str. 219.

⁴ Dr. Fr. Rački „Documenta“ str. 460.

⁵ O. Š. Milinović „Biač“ itd. str. 34—35.

⁶ Radić Četiri staro-hrvatske bogomolje itd.

⁷ Cfr. „Rad“ jugoslav. akad. knj. CXVI. str. 197—198.

nalazimo kao arheologičku točku označenu crkvicu pod naslovom *Sv. Juraj Zastinj*, pak opet na istoku crkvice sv. Nikole na kojoj je nadpis, zabilježena je druga arheologička točka pod naslovom *Sv. Juraj*, ali tu nema oznake kao da bi bila kakva crkvica niti kakvi ostanci starinske sgradnje.

Po navedenim izvještajim rek bi da nadpis neima nikakva odnošaja sa današnjom crkvicom sv. Jurja u Žestinju, kao niti sa onom sv. Nikole, već da pripada nekoj trećoj crkvi od koje danas nema uspomene. Gosp. Radić veli da će možda povjest crkve sv. Nikole, kad izadje na svjetlost, razjasniti pitanje o prvobitnom položaju toga praga.¹

Ako je prag pripadao onoj crkvi koja je bila razorena, kako veli Otac Marun, prigodom radnje željezničke pruge kroz Biačku okolicu, tada će se pitanje lako riješiti, jer pošto nije odavna bilo (god. 1876.), valjda će biti još živućih svjedoka, koji će se spominjati kako su ga preniali i uzidali više korniza pobočnih vrata sv. Nikole.

Ako je pak to sledilo prije nego li je ta crkva bila razorena, tada opet dolazimo do neizvjestna nagadjanja, na temelju kojih pitanje ne može da bude riješeno.

Mnenje gosp. Radića, kojemu se pridruži i Dr. Rački, da spomenuti prag s nadpisom nije mogao sačinjavati čest okvira ni jednijeh ni drugijeh vrata, crkve sv. Jurja, bit će dosljedno gradjevnim uslovima, ali nije dosljedno povjestnim dokazima, po kojima znademo, da taj nadpis, ukusno ili neukusno, stajao je više vrata sv. Jurja u Žestinju i to sve do god. 1673. kad je Lucio dao na vidjelo svoje »Memorie« u kojina izričito kaže: „*sopra la porta della Chiesa di S. Giorgio di Zestigno*“. Pošto pak znademo da je Lucio bio marljiv i točan u sabiranju gradiva, ne možemo sumnjati o njegovomu svjedočanstvu, te nam je vjerovati, da ga je ako ne svojim očima vidio, i prepisao na licu mjesta, a to barem da je primio prepis od vjerodostojne osobe.²

Ali osim Lucieva svjedočanstva, i pisani spomenici crkve sv. Jurja potvrđuju, da se je taj nadpis nalazio na njoj sve do god. 1366., kako ćemo to odmah dokazati.³

¹ Radić Četiri staro-hrv. bogomolje itd.

² Svakako pitanje ostaje još nerazbistreno, jer se još pravo ne zna koja li je prava crkva sv. Jurja u Zastinju. Jelićeva karta zove takovom onu u zapad od željezničke postaje, dočim onu na sjeveroiztok zove s. Nikolom i s. Jurjem, a onu na jugozapad od postaje niti ne nazivlje. Meni su ljudi u Kaštelim kazali, da je s. Juraj u Zastinju ona koju sam kao takovu izpitao i objelodanio. Trebalo bi dakle točno ustanoviti mjestno nazivlje i ubikaciju svih tih susjednih crkava. Meni se pak još čini, pošto je u nadpisu na prvom mjestu spomenut *S. Petar*, da bi se taj nadpis najlašnje mogao odnositi na razorenu crkvu s. Petra od Klobuka, i da je s nje bio prenešen na sadašnje mjesto još davno prije Lucija. I tako bi nastala još jedna nova hipoteza o prvobitnom mjestu nadpisa.

Opazka Urednikova.

³ Ti spomenici ne potvrđuju nego samo doba postavka nadpisa i obstojanja Ljubomira tepčije, ali ne svjedoče ništa o tomu na kojoj li je baš crkvi prvobitno bio postavljen nadpis.

Opazka Urednikova.

Lucio, da razjasni ime utemeljitelja te bogomolje, donaša povlasticu hrvatskoga kralja Stjepana nasljednika Zvonimirova, koludricam sv. Rainerija u Spljetu, u kojoj se spominje: . . . *Jacobi Morstici. ubomiri. Epzi Stezigne Breberistici*¹.

Te opet donaša dva druga odlomka starih izprava, u prvomu od kojih dolazi . . . *nobilium Jupanorum Stressinne Berberistich et Jacobi Teuzonis*² . . . a u drugomu . . . *dato iudicio a Tepizone Dominico eodem Berberistich volente . . . nobilibus testibus . . . et Jacobo Tepizone et fratribus eius, et Lubomir Juppiano*³.

Pak sliedi ovako tumačenje nayoda: »Si deve avvertire primia, che nel Privilegio del Re Stefano sono state dal tempo abolite le due prime lettere del nome e cognome de *Lubomiri Tepzi*; poichè nell' altre memorie, benchè si trovino alcune diversità di lettere nelli nomi, e cognomi ivi espressi, non sono però tali, che alterino l'essentiale della pronuntia: onde quello, che nell' una è *Jacobi Teuzonis*, deve esser lo stesso, che nell' altra *Jacobo Tepizone*, e quel *Lubimiro Tepzi che fabricò la sopradetta Chiesa di S. Giorgio*, può esser stato fratello del predetto *Giacomo* e forse(lo) stesso *Lubimiro Juppiano* nell' ultimo luoco nominato, e se fù quello, fu anco al tempo delli predetti Zuonimiro, e Stefano Re di Dalmatia e Croatia, e di San Giovanni Vescovo di Traù col quale viene nominato nel sopradetto Privilegio del Re Stefano⁴. — Onde si può dire, che questa Chiesa sia stata fabricata avanti il 1100, e che sia la più antica memoria di fondatione di Chiesa fatta da Croati *che si trovi scolpita in pietra*, e forse in tutta la riviera di Dalmatia non ve n'è altra di tanta antichità⁵, e si come dalla *sopradetta inscrizione appar il fondator d'essa Chiesa*, così nelli tempi posteriori spettava il juspatronato d'essa alla famiglia *Barbanich*, che deve esser stata attinente ad esso fondatore; del che appar memoria nell' in-

¹ Kod Kukuljevića: *Jacobi morstici. (Lu) bomiri (te) pzi. „Stresigna breberistici Ood. Dip. OSD. I. str. 182. Kod Račkoga: (Lu) bomiri (te) pzi Stresigna breberistici“. Docum. str. 149.*

² Po Kukuljeviću: *nobilium iuppanorum Stressinne Berberistich et Jacobi tepzonis. C. D. OSD. I. str. 167. Po Rački: nobilium iuppanorum: Stressinne berberistich et Jacobi tepizonis. Documenta str. 162.*

³ Po K . . . *dato iudicio a tepizone Dominico, eodem Berberistich, volente et colandante rege Suunimir, suisque nobilibus. Testibus his . . . et tepizone Jacobo et fratribus eius et Lubomir iuppiano. Ibid. str. 157. Po R . . . dato iudicio a tepizone Dominico, eodem berberistich uolente et collandante rege Suunimir suisque nobilibus; testibus his . . . et Jacobo tepizone cum fratribus eius, et Lubomir iuppiano. Documenta str. 164.*

⁴ Dr. Rački potvrđuje mnenje Lucievo suidećom opazkom: „*Conditorem ecclesiae fuisse eundem Lubomirum, qui donationibus regis Stephani a 1088/9 testis adstetit, dubitandum eo minus est, quod officii „tepci“ sequiori aetate in Croatia vestigium minime reperiatur*“. *Docum. str. 460.*

⁵ U koliko je bilo poznato do Lucieyog doba. Najnovija iztraživanja su pokazala, da su u Dalmaciji mnogobrojne crkve starije od XI. vieka. Ljep jih je broj već obielodanjen i u ovom časopisu.

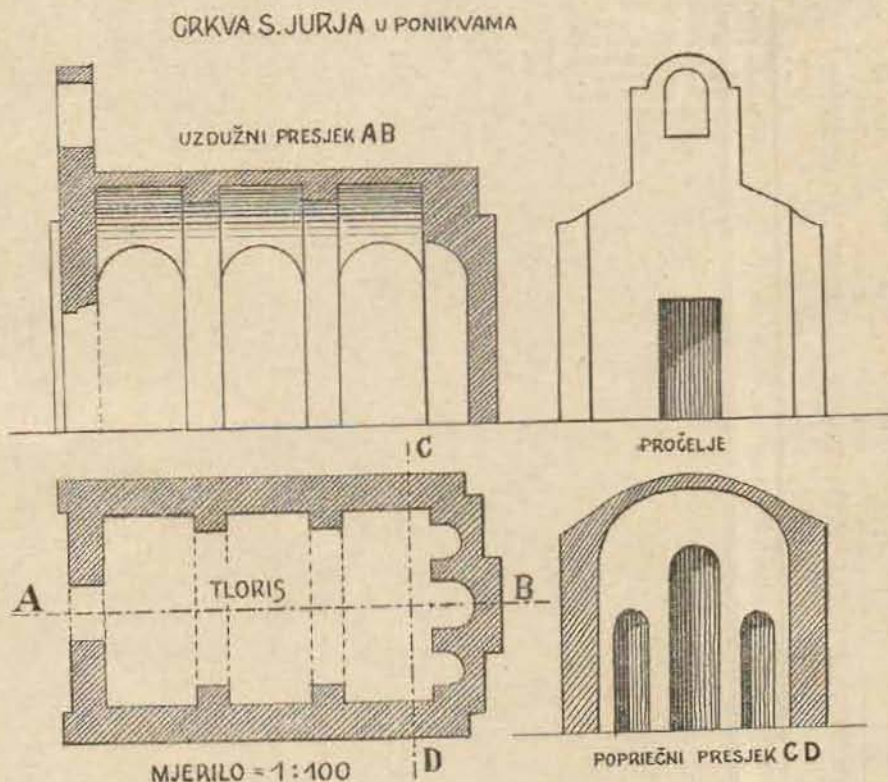
stanza fatta da Andrea di Marin *Andreis* per nome suo, et fratelli Mattio de *Cirnota* Vescovo di Sibenico, et altri discendenti della famiglia *Barbanich fondatori* d'essa Chiesa li 27 Giugno 1366, avanti il Vescovo Nicolò Casotti, che non fu admissa, attesochè constava, che per più d'80 anni era stata conferita essa Chiesa dalli Vescovi precessori a chi gl'era parso, e se ben la sentenza fu appellata al Metropolita, non c'è però memoria di quello seguisse¹.

¹ Giov. Lucio „Memorie“ itd. str 495 - 496

Crkvice S. Jurja u Ponikvama na poluotoku Pelješcu.

(Sa slikama.)

U selu *Ponikvama* na putu između Stona i Janjine na poluotoku Pelješcu, i to uprav nad putom, nalazi se zapaštena, premda cjelovito sačuvana, crkvice *S. Jurja*, koju prikazuju priložene slike. Duga je s dvora 5·40 m., šir. 3·53, iznutra 4·38 m., i 2·6 m., po sriedi visoka samo 3 m. Ona je posvodjena spljoštenim polupakružnim bačvastim svodom. Sa dva para lezenâ, poput tolikih drugih naših crkava hrvatsko-bizantinskoga sloga, razdieljena je na troje. Lezene se i oko svoda nastavljaju u pojase, kao i na crkvi *S. Mihovila* u Stonu.¹ I ova se crkvice u začelju iznutra završuje u tri konke (izdubke) („cum tricoro“ ili „tres apsidas“)² u tlorisu nešto dublje od polukruga. Srednja je konka široka

¹ Vidi u br. 2. ovog časop. od ove godine str. 77—81.

² F. X. Kraus-Real-Encycl. d. chr. Alt. II. str. 581, 922.

75 cm., pobočne po 47 cm.; srednja je viša od pobočnih. S vanjske strane začelja, na položaju konkâ ukazuju se dva pravokutno stupnjevana zida. Na pobočnim platnima su iznutra medju lezenama slipe lukovi bez prozora i bez konkâ. — Na pročelju su pobočna platna produžena u dvie lezene, koje napominju ante starogrčkih hramova. Na sred pročelja su pačetvorna vrata, a nad njim je dozidan pročioni zvonik sa gori polukružno završenim prozorom za namještenje zvona. Krova je nestalo, ali je dobro sačuvan svod. U toj se otvorenoj crkvi sada čuva seoski mrtvački lies. — Malo dalje od nje izpod puta, put jugoistoka je seoska župna crkva, a nešto dalje na iztoku, pripovjedili su mi seljaci, da se nahodi poveća crkva S. Filipa, sagradjena poput one S. Jurja. Niesam imao vremena da ju pregledam. Po svojem graditeljskom ustrojstvu crkva S. Jurja u Ponikvama mislim da potiče najkašnje iz XII. vieka, a lahko da bude i iz XI. t. j. iz doba prelaza iz hrvatsko-bizantinskoga u hrvatsko-romanički slog.

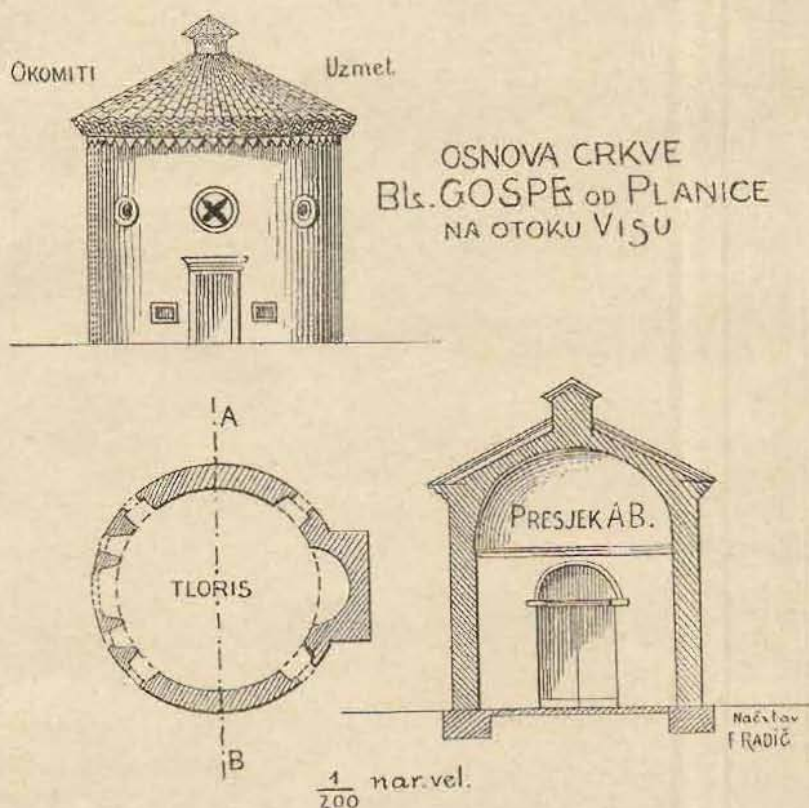
F. Radić.

Obla crkva Bl. Gospe od Planice na otoku Visu.

(Sa slikama.)

Na visočini otoka Visa sa sjeverne strane puta, koji vodi iz Visa u Komizu, a nešto manje od kilometra daleko od crkvice S. Mihovila¹ nad Komizom put sjevero-iztoka, stoji okružna crkvice, koja pripada Komizi, a narod ju nazivlje *Bl. Gospom od Planice*. Nju prikazuju priložene slike u okomitom uzmetu, tlorisu i presjeku

Nutrnji joj premjer iznosi 5·27 m., a debljina zida 0·70 m. Posvodjena je podpuno polukruglastim kubetom, a pokrivena čunjastim krovom, kojemu je u vrhu lanterni sličan valjasti završetak, pokriven takodjer čunjastim pokrovcem. Kut između prilično duge strehe i zida izpunjen je kosom površinom, u kojoj su u klačardi usadjeni criepovi u tri reda na način, da sačinjavaju

¹ Vidi „Star. Prosvj.“ God. II. Br. 3. str. 157—158.

tri criepasto-valovite crte, mjesto uresa tako sastavljenog vienca ili glavnog kvira. Jednak je vienac i izpod krovca na valjku u vrh krova. Vrata su crkve sa zapadne strane, a sa istočne je apsida iznutra polukružna sa premerom od 2·14 m., s dvora pačetvorinasta. Do vrata su dva nizka pačetvorna prozora, a na pō visine ukupne sgradje, ima naokolo pet okružnih prozorčića: četiri jednaka, u jednakoj međusobnoj daljini tako, da dva dolaze s istočne, a dva sa zapadne strane crkve, a jedan malo poveći uprav nad vratima. Ona su četiri otvorena, a ovaj je sprieda zatvoren pločom, u kojoj je prosječen četverozrakast otvor, poput križa S. Andrije. Pri početku kubeta i polukubeta nad apsidom stoji, naokolo mjesto kvira, dolj podsječena ploča.

Crkvice je vrlo dobro sačuvana. U njoj se još uzdrže tri svietnjaka od tuči po 47 cm. visoka, a četiri po 41 cm., koji bogatom svojom i ukusnom člankovitošću i vitkošću odavaju prvi viek talijanskog preporoda umjetnosti. Vratni okvir i pačetvorni prozorčići potiču najdalje iz XVI. vieka, a nipošto se ne slažu s ostalom sgradjom, koja potiče iz polovice srednjega vieka.

U povjesti staro-hrvatskog graditeljstva do sad su nam poznata bila tek četiri primjera okružnih sgrada: crkva S. Donata u Zadru¹, zadarska krstionica², bivša crkva S. Ursule³ u Zadru i pola-razrušena crkva presv. Trojstva u spljetskom polju kod Poljuda⁴ Ovdje opisana komižka crkvice peti je primjer, i to uprav najpodpunije sačuvan. Veličinom u velike se približuje zadarskoj sv. Ursuli i spljetskoj crkvici presv. Trojstva. Ob ovima se nagadja, da mogu bit bile posvođjene kubetom, dočim nam crkvice Bl. Gospe od Planice pokazuje svoje neoštećeno kube, čunjasti krov, lanternu više njega, originalni glavni kvir i svoje okružne prozore. Crkva S. Donata ima tri polukružne apside, one S. Ursule i presv. Trojstva po šest njih, dočim je na komižkoj okružnoj crkvici Bl. Gospe tek jedna apsida s istočne strane. I u tom se komižka crkvice razlikuje od ostalih spomenutih, što joj apsida nije ogradjena polukružnim nego pačetvornim zidom, pokrivenim sa trostranim šiljastim krovom.

Komižka crkvice Bl. Gospe od Planice najviše je nalična onim českim oblim crkvicama, o kojima Otte⁵ piše, da su mnogobrojne i osamljene po selima i o kojima da se ima razloga pomisliti, da su prevremeno služile kao župničke. O zlamenitoj obloj crkvi u Scheiblingkirchen-u kod Bečkog Novogmjestu kaže, da je sagrađjena 1160. god. i da je listinama dokazano njezino prvobitno opredieljenje za župničku crkvu. On kaže, da se posve prostim

¹ Eitelberger. Die mittelalt. Kunstdenkm. Dalm. str. 98—132.

² Eitelberger. Nav. dj. str. 141.

³ Eitelberger. Nav. dj. str. 135—137.

⁴ Vidi moju razpravicu „Četiri staro-hrv. bogomolje“ u „Viest. hrv. arh. dr.“ G. XIII. Br. 1. str. 20—22.

⁵ Handbuch der kirchl. Kunst. I. str. 19—20.

i bez ureša izvedenim českim oblim kapelama bez dokaza rado pripisuje velika starost. Dvie takove kapele prostog českog oblika u Groitzsch-u kod Pegau-a a i na Petrovoj gori kod Halle, jedini primjerci takovih crkava u Saskoj i dalje k zapadu, da pripadaju XI. vieku i da se imaju po svoj prilici tumačiti svezama sa Českom. Istoga tipa da su i kapele u Altenfurtu kod Nürnberga i u Vilshofenu u južnoj Bavarskoj na Dunavu. Otte najpotla dodaje na sp. mjestu, da stilizovane i čestimice preukusne oble sgradje u ostalim austrijskim zemljama ne dopiru u toliko ništa kašnje preko polovine XII. vieka, a one koje potiču iz XIII.—XV. vieka, da imaju višekutan oblik.

Po tomu dakle i po prispodobi sa ostalim spomenutim dalmatinskim oblim crkvama, proiztiče, da ni komižka obla crkva ne može nikako da bude postala kašnje od XI. vieka.

F. Radić.

Izvjješće

o radu Hrvatskoga starinarskoga društva u Kninu u obće, a napose o kršćanskim starinama do sada otkrivenim i objelodanjenim u Dalmaciji, osjem Solina, Bosni-Herzegovini, Hrvatskoj, Slavoniji i Istri.

Sastavio ga

Frano Radić,

izvjestitelj znanstvenoga odbora hrvatskoga starinarskoga društva u Kninu i zastupnik istoga društva na prvom Kongresu kršćanskih starinara u Spljetu-Solinu za isti Kongres.

(Svršetak.)

Poglavje A razlučeno je na četiri odsjeka. U I. odsjeku (str. 3—13) spisatelj razpravlja o povjesti spomenika, koji su obstojali u Biskupiji i na Kapitolu kod Knina, gdje se je prosjekom željezničke pruge 1886. god. našla većina ulomaka. On je, u prkos vlastitom mnenju dvaput prije izraženu na gori spom. mjestima »Bullettina«, u prkos povjestnim gori iztaknutim svjedočanstvima, u prkos mnenju O. Zlatovića, O. Maruna, Vj. Klaića i pučke predaje, uvjeren u toj knjizi, »da je najvjerojatnije, premda se nije još javilo nepobitnih dokaza, da je na Kapitolu bila biskupska crkva s. Marije s biskupskim i s kanoničkim dvorovima, a u Biskupiji nagoviešta da je po svoj prilici bio dvorac upravitelja biskupskih dobara«, premda je pak dodao, »da je najbolje neprenagljivati s podmjena i uztrpiti se, dok nam izkapanja pruže izvjestnih podataka.«

Od spomenute moje ocjene pisana je polovica prije nego li sam na licu mjesta proučio izkopine, a polovica potla. U prvoj polovini sam na temelju navedenih podataka crkvenoga sabora spljetskoga 1045. god., nadjakona Tome i Farlati-a, pobijao mnenje prag. Bulića, da je crkva sv. Marije, »sazidana devetoga ili najkašnje desetoga vieka«, te sam dokazivao, da je vjerojatnije da bude iz početka XI. U tom me utvrđivalo mnenje prag. Bulića, da su ornamentalni ulomeci nadjeni na Kapitolu slični onima »na nadglavnike, abake, stupove pročeljih vrata crkve S. Ambroza u Milanu, S. Mihovila u Paviji, na patrijarsku stolicu u Grado, na crkvu Notre-Dame du Port u Clermont-u«, o kojima on kaže da su nastali »tekom devetoga v.«, dočim sam ja po Kugleru (Gesch. der Baukunst II. str. 35—36), Schnaase-u (Gesch. d. bil. Künste IV. str. 464), Lübke-u (Grundriss der Kunstgesch. I. str. 344), Burckhardt (Cicerone str. 77) i Rumohru (Ital. Forschungen III. str. 183) osvjedočen bio, da je jedina patrijarska stolica u Grado *možda* iz devetoga vieka, a svi ostali napom. spomenici da su iz XI. i XII. vieka. Ja sam jošte na tom mjestu dokazivao, da je na Kapitolu obstojala crkva sv. Bartula napose, a ona sv. Marije napose.

U drugom dielu (»Viestnik« God. XII. Br. 1 str. 14—20) opozvao sam prije iztaknuto svoje krivo mnenje, na koje sam bio zaveden netačnim prispodobama prag. Bulića, da je crkva sv. Marije mogla biti iz XI. vieka, a o ubikacijama crkava sam dokazivao, da je bazilika sv. Marije imala biti svakako u Biskupiji, a crkva sv. Bartula svakako na Kapitolu.

Nego sam još jasnijim razlozima dokazao, da je crkva sv. Bartula bila na Kapitolu, a ona sv. Marije na groblju sv. Luke u Biskupiji u prvom dielu govora, što sam

ga lani na Bartulov dan izrekao na Kapitolu prigodom svečanosti otvorenja »Prvoga Muzeja hrvatskih spomenika« u Kninu, koji će do malo biti objelodanjen u prvom broju »Staro-hrvatske Prosvjete«, glasila hrvatskog starinarskog društva u Kninu.

U drugom odsjeku prvoga poglavja svoje knjige piše prag. Bulić najprije ob ornamentalnim slogovima »za razdoblja od VII. — X. vieka«. Kaže, da su glavni slogovi te dobe: rimsko-kršćanski ili latinski, bizantinski, te čedo ovih dvaju romanski«, kao da bi roditelji i njihovo čedo mogli istodobno da vladaju, da budu u muževnoj snazi, i da jih svekolike zastupa sjeverna Italija; da je longobardska škola uvela *mistični* motiv t. j. »ornamentalni motiv, u kojemu se na razne načine prepliću, križaju i uzlaju jednostruci ili višestrući pravci i krivulje, bilo u obliku četverokuta i kružnice, bilo na slomljene i uzlovite crte i lukove.« Ja sam u prvom dielu svoje ocjene nastojao, da pokušam dovesti do nekog sustava i do neke razredbe tog motiva po njegovim vrstima, koje se nahode na ulomcima, koji su naslikani u Bulićevoj knjizi, te sam izpravio neka njegova mnjenja o njihovom njemačkom i francuzkom nazivlju. Prag. Bulić misli, da se je taj motiv iz sjeverne Italije razširio na zapad, te u Istru i u Dalmaciju, dočim se meni čini, da se je obrnuto dogodilo, da se je t. j. sa iztoka pa i iz svih hrvatskih zemalja širio u Italiju i po ostaloj Evropi, što je lako razumiti po mnoštvu spomenika sa takovim uresom, što se je u malo godina našlo u hrvatskim zemljama.

U drugom dielu svoje ocjene iztaknuo sam, da ono što prag. Bulić piše ob ornamentalnim slogovima »crpljeno je iz Darteinova i Garrucci-eva djela, o kojima sam priobčio Cattaneov nepovoljan sud, te iz drugih djela, koja su, razumije se, svakolika zadahnuta starim predsudama o postanku romaničkoga sloga«. Zatim opisuje prag. Bulić 39 komada kninskih uresnih ulomaka, i opet se na koncu tog odsjeka navraća, da utvrđuje svoje mnjenje o povjesti spomenika u Biskupiji i na Kapitolu. Ja sam u drugom dielu svoje ocjene učinio nekoliko opazaka o Bulićevom načinu opisivanja pojedinih uresa te o njihovoj dobi, tako da sam više od jednoga osvojio za VIII. viek. Slog kninskih spomenika je dakle po prag. Buliću longobardski ili lombardski, t. j. *romanički*. U drugomdielu spom. svojega govora (koji sam pak preveo na tal. jezik i objelodanio u listu »Diritto croato« u Pulju i otolen otjesnuo u posebnu brošuru, dočim je u izvoru štampan u »Nar. Listu«, »Hrvatskoj« zagrebačkoj i »Obzoru«, te u »Spomen-knjizi otvora Prvog muzeja hrvatskih spomenika« — Zagreb. 1894.) nastojao sam da dokažem, da je krivo i slabo osnovano Bulićevo mnjenje o slogu kninskih i ostalih jim suvremenih hrvatskih spomenika, a da pripadaju bizantinskomu, koji, po tolikim inačicam primljenim kod starih Hrvata, a navlaš po posebnoj vrsti nadstupinâ ima pravo, da bude prozvau *hrvatsko-bizantinskim*.

U III. odsjeku prvoga diela svoje knjige (str. 23—32) proučava prag. Bulić ulomke nadpisa našaste u Biskupiji, koje sam prije iztaknuo, te neke na Kapitolu i jesu po njegovu čitanju: Iz Biskupije:

1. (*Ego N. N. aedificari hanc ecclesiam ad honorem . . . ili Haec ecclesia aedificata est ad honorem Sanctae ili Sanctissimae* MAR(ia) E · NEC · Non · ET(·) SanCti · STEFani.
2. (*Hic sepultus est ili requiescit*) EGREG(ius miles? dux?).
3. (? *sagi*)TIS OBRVCT(us).
4. (? *Peccat*)ORum MEORum ili (? *Propinqu*)ORum MEORum.

Na Kapitolu:

1. (*Hanc ecclesiam* (?) ili *memoriam* (?) ili *Hoc altare* (?) (*Ego*) S'LePCVS · ABBAS · FIER(i? *jussu*, ili *feci*) ORATE · PR(o? *me* . . .)

2. (Tr)PIMIR · SO . . . . .
 3. (Status)CLaV DVX HROATORum IN TEMp(?ore) D
 // IRZISCLaV(?i) DVC(?is) MAGN(?i).
 4. . . . . (? Miroslaus) . . . . . HVNC PRIBIN(a)
 (interfecit)
 (? Quattuor) ANNOS POST · (? quam? r. gnaverat ili regnum tenuerat?)
 5. . . . . (Annis) DomiNICIS · MILLE · DVCEmT(is) . . .
 . . . . . (A)TQue · CRESCAT · EG(? O)
 . . . . . (Nic)OLAVS · HANC · Que · D(OT(avi)
 (? Tum Sancti Petr)I · TVM · SanCtI
 BARTHO(lomaci)

Iz Golubića kod Knina:

(Ad h noverem Sancta ili Sanctissima)E MARtaE
 (et . . . .)

U IV. dielu prvoga poglavlja (str. 33.) javlja prag. Bulić, da se je u Kninu otkrilo još i inih starinskih predmeta: novaca iz kasnije sredovječne dobe, većinom ugarskih; nakitnih ulomaka iz kovine i kosti, s ornamentalnom rezbarijom, koja odaje mnogo narodno naše motive. Nu jer je tih predmeta relativno još malo, i jer su većinom jako nepodpuni ulomci, a takodjer bez osobitoga kronologičnoga sudila, scičili smo, da je bolje počekati da nam izkapanja iznesu bolju zalihu takovih predmeta, pa onda da ih objelodanimo sve skupa. K tomu dodaje u zaključku, da su »Kninska otkrića . . . potakla . . . toliko i toliko pitanja i na poviestnom, i na umjetničkom, i na paleografično-epigrafičnom polju . . . . . koja da su većinom ostala »nerješena radi nestašice izvjestnih podataka«, te dodaje: »Riešenje tih pitanja zasieca duboko u umjetničke i kulturne prilike naše domovine za prvih vijekova doseljenja praotaca nam na jug; umjetničke i kulturne prilike to, koje smo evo počeli tek iz daleka nazirati po kninskim ulomcima, i koje su nam, do njihova sretnoga otkrića, bile pukim otajstvom. Za riešenjem tih pitanja mora svakoga rodoljuba srce stezati; svaki rodoljub dakle mora ne samo želiti, nego čim življe pripomoći, da uskori izvjestan odgovor tim prezanimivim i prezamašitim pitanjima za povjestne, umjetničke i kulturne odnošaje naše domovine, i to za još malo poznate nam dobe, za prvih vijekova narodne dinastije. — Nu ta pitanja ne zasiecaju samo u hrvatsku umjetnost i kulturu; ona zasiecaju još, i ter kako, u obćenitu umjetnost i uljudbu, premda se na to ni ne pomišlja na prvi pogled neznatnih ulomaka, koja su ta pitanja živo potakla. Deveti i deseti viek, i po inim evropskim zemljama, s tih gledišta, još niesu dovoljno proučeni, jer znanost nije još dobila dosta građiva iz te dobe; dobe, koja po sebi ne bijaše plodna umjetnim proizvodima. Za riešenjem tih pitanja ne samo da vapije svaki Hrvat, jer velevažno po prošlost njegove narodnosti, nego i svaki ljubitelj ljudskoga roda, jer to riešenje ima zadaću, da barem dielomice napuni prazninu, koju još obćenita znanost osjeća.«

»Riešenja na ta pitanja, i to izvjestna i dovoljna riešenja, naše je mnenje, nitko nam ne može pružiti, nego sama otkrića, kojim dojakošnja niesu ino no sretan doista, ali tek slučajni prvi početak. Nužda je dakle, i to prieka nužda, da se zadovolji zahtjevima ne samo znanosti specijalne naše narodnosti, nego i zahtjevima obćenite znanosti, da se povedu sustavna iztraživanja, nastavak načelih slučajnih otkrića.«

»Tu radostnu, ali, doista, i težku brigu, stavilo je sebi na glavu novoustrojeno Kninsko starinarsko društvo. Da ju što prije ostvari, pozvalo je to društvo rodoljube, da svaki prinese po svoje zrnce na sveti žrtvenik narodne nam poviesti. I bilo prilična odziva na taj poziv. Dojakošnji prinesci, prema gospodarstvenim prilikama naroda

našega ipak nješto, nisu dostatni za glavnicu, koja bi zajamčila poduzeće sustavnih izkapanja. Još novčanih sredstava, koja da nam osiguraju povoljan uspjeh nužnih radnja, nadamo se, da će brzo nadoći požrtvovnošću onoga naroda, koji dičeć se svojom prošlošću, svojim željima iznaša ju na vidjelo sebi, a svekoliko učenomu svijetu na ogled; a najskoli brigom i nastojanjem onih njegovatelja naših starožitnosti, štano za kratkoga razdoblja našega preporoda, preporodiše i pomnožaše našu povjestnu književnost i izvore joj.

Dne 3. studenoga 1889. bila je treća glavna društvena skupština, na kojoj je bilo od Upraviteljstva podastrto »izvješće o dogotovljenom gradivu za II. svezak „Hrvatskih Spomenika“«. Isto je upraviteljstvo prikazalo narise tlorisa bazilike na Kaptolu i odnosnih sgrada, bazilike na Stupovima i one na rimo-katoličkom groblju u Biskupiji i odnosnih sgrada, crkve na grčko-iztočnom groblju u Uzdolju, crkve kod Bukorovića i one na Lopuškoj glavici, napokon crkve Sv. Spasa pod kninskom tvrdjavom, ornamentalni 51 komad, epigrafičnih 20, nadgrobnih ploča 25, nadpisi iz dobe Šubića i jednoga krsta iz Promine, fotografiranu sliku crkve sv. Križa i poklopac sarkofaga sa uklesanim vitezom u narodnoj nošnji u Ninu — šestdeset komada naušnica, prstenja, navezenih jelenskih rogova i još nekijh drugih predmeta u kosti i korici. Napokon dva na novo izradjena narisa o krstionici u Mlecima, objelodanjena u »Arkivu za jugoslavensku povjest«, i na novo u jednoj šestini narisana Branimirova spomenika, objelodanjena u »Radu« XXVII., uz opazku, da i ova dva zadnja velevažna spomenika budu u II. ili u III. svezku priključena. Suviše sa strane upraviteljstva opaža se, da je preostalo još mnogo arhitektoničkih komada, koji će biti narisani za III. svezak. Na toj je skupštini prag. Bulič izvjestio sa znanstvenog gledišta, da je društvo dalo kopati: »u Kninskom-polju na Kapitolu i pod kninskom tvrdjavom, u Kosovom polju: na groblju sela Biskupije, na Stupovima, na Bulatovoj oranici, na Lopuškoj glavici i u selu Biskupiji; a omanjih pokušaja učinilo je na glavici Ceceli kod Drniša i još drugda«, a napose ovako: »Na Kapitolu. Od 1886. do 1888. na Kapitolu našlo se je više ornamentalnih ulomaka i nekoliko nadpisnih, medju kojima najvažniji do sada otkriveni objelodanjeni su u izvjestiteljevoj razpravi.« . . . . .

»Glavne sgrade, kojih čitav tloris pružaju odkopani zidovi, jesu crkva i sgrada, iii skup sgrada, po raspoloženju sudeći, opredieljenih za stanovanje. Crkva ostaje na iztočnoj strani glavice, na najiznositijem dielu, okružena sa sjeverne i iztočne strane, sve do rieke, perimetralnim zidom, tako da površina, na kojoj leže ostanci crkve i njoj spojenih sgrada, obuhvaća više stotina četvornih metara.

Sredinu te površine zapremaju ostanci zidova crkve. Temeljna osnova crkve bijase čisti bazilikalni lik na tri broda i na tri abside, dug oko 30 metara, a širok 16 met., orientovan absidama prema iztoku, a vratima prema zapadu.

Uz sjeverni bok bazilike dozidana je pogrebna kapela, u njoj devet grobova, koji po rasporedbi sudeći pripadahu odličnim pokojnicima. U samoj crkvi i okolišu našlo se dosta grobova, pokrivenih velikim pločama, stećcima, koji su nadošli poslie porušenja crkve. Pobočna dva broda bazilike bila su odieljena od srednjega pilovima četvorna proreza; abside bile su svedene na polukrug, a pred jedinima glavnima vratima na pročelju četverokutno predvorje« . . . . .

»Pod dosele otkritim ostancima ima podrtina i još starijih sgrada: valjda rimske dobe.«

Na koncu izvjestitelj zaključuje svojim mnenjem, da otkrita crkva i njoj pripojene sgrade, najvjerojatnije je, da su povjestna biskupska crkva sv. Marije ili sv. Bartula, te biskupski dvori s kanoničcima, podkrepljujuć svoje mnenje podatecima dobe po zidanju

i rasporedbi crkve; po okolnosti, da je crkva na tri broda, sa tri abside, što bi slutilo, da je imala tri žrtvenika, od kojih srednji posvećen sv. Mariji, a dva pobočna sv. Petru i sv. Bartulu . . . . . Time misli izvjestitelj, da je doriešeno i pitanje o dvostrukom imenu crkve, te da je jedna te ista crkva sv. Marije ili sv. Bartula. Kako sam već napomenuo u prvom dielu spom. svojeg govora, pobio sam to mnjenje prag. Bulića. Sliedi njegovo izvješće:

»Pod kninskom tvrđjom kopalo se i otkrilo ostanke bogomolje *Sv. Spasa*, koja je duga 17 met. a široka 8 met. Osnovni lik crkve jest na jedan brod i sa jednom okruglom absidom. Gradnja je srednjega vieka a bogomolja je bila za kasnije dobe grobljem; te u njoj našasto osam grobova, a oko nje opet osam . . . . .

»Na groblju sela Biskupije otkrili se ostanci crkve na tri broda sa jednom absidom, koje ukupna dužina iznosi 32.65 met., a širina 13.25 met. Srednji brod je odijeljen od pobočnih pilovima četvornastoga proreza.

Crkva s istočnog boka bila je spojena s velikom sgradom, čiji se temelji tek gdjegdje naziru, pošto se radi raznih neprilika iztraživanje nije moglo podpuno izvesti.

Grobovi pokriveni velikim pločama, gdjegdje urešenim po kojim znakom običnim na stećcima, prekrivaju većom stranom tlo crkve. Ovi grobovi su većinom kasnije dobe dobe nakon razorenja crkve.

»Rek bi da je ova crkva sazidana na temeljima starije, koja propade s požara Starijoj crkvi pripadao bi sarkofag od biela kamena, ali bez ureda i nadpisa, što no bi našast u pobočnoj pogrebnoj izbi u predvorju, jer je kamen sav spržen i pocrnio od ognja.

Množina ornamentalnih i nadpisnih ulomaka, koji svi bijahu našasti uzidani u kasnije grobnice sa stećcima, po slogu odaju, da je prva ili druga crkva bivala za IX.—XI. vieka. Dapače može se slutiti, da je prva i još starije dobe, jer se je u drugoj našlo uzidanih ulomaka, nadpisa i sarkofaga starohrišćanskih spomenika IV—VI. vieka.

Starija crkva po izvjestiteljevom mnenju bila bi baš ona, na koju se odnosi ulomak nadpisa, već u početku iztraživanja našast na ovom groblju (Hrvatski spomenici I. Tab. III. br. 1). Po tom ulomku sudeć, crkva je bila posvećena sv. Mariji i sv. Stjepanu.

»Izvjestitelj se nada, da će, čim se dogotovi i ostali dio narisa, i ovo otkriće biti ilustrovano, te pokaza prisutnima tloris otkrivene sgrade.

Kakovih sto metara na sjeveroiztok groblju, a na Bulatovoj oranici, otkrit je jedan dio temelja sgrade, koja po sviñ biljezima je onaj »palazzo di delizie« kninskih biskupa, čije je ostanke vidjeo još Vinjalić. Sgrada je bila velika, a i ukusno izradjena, jer med odkopanom zemljom našlo se silu radjenih prizmatičnih komadića biela kamena, što no su sačinjavali mozaikom obloženo tlo. Misli izvjestitelj, da ob ostancima ovoga spomenika nesmiije potanje govoriti, dokle se izkapanja ne privedu kraju. Svakako topografično ime »Biskupija«, o kom je on obširnije nagadjao u svojoj razpravi, blizina crkve i sgrada dielom otkritih i u kratko opisanih pod br. 2., blizina ostalih četiriju crkava, položaj gdje se držao sabor »v petih crkvah v Kosovi«, zajamčuje povjestni i arkeologični interes i ovim ostancima.

Pošto sam ja u I. dielu spom. svojega govora dokazao, da je u Biskupiji bila biskupska crkva sv. Marije i da u Zvonimirovom registu, izdanu u Kninu god. 1076—78. (Docum. str. 112—113) piše: »Actum est hoc in *villa regali* quo in loco iam dicta ecclesia sanctae Mariae (sita uidetur his) . . . tako cienim, da bi najpriličnije bilo za sada uzeti, da su ti ostanci pripadali kraljevskom dvorcu (*villae regali*), a to tim više, što se to mjesto po pučkom nazivu imenuje, kako nam je zabilježeno ostavio pokojni O. S. Zlatović, »kraljske mirine«.

Sliedi ovako izvješće prag. Bulića.

»Izvjestitelj se nada, da će se društvo pobrinuti, da čim prije svlada sve poteškoće, da posvema otkrije ostatke ovoga zanimivoga spomenika, i tim pospješiti, da što skorije opis s narisima izadje u svijet«.

»3. Nedaleko, a istočno ovim ruševinama, na glavici „Stupovi“, stono se diže na južnom rubu kosovske ravnice, otkrivena je druga od „petih crkvi v Kosovu“, koja po tlorisnoj osnovi, koli po ornamentalnim ulomcima za izkapanja našastim, spada u dobu sgrada otkrivenih na groblju.

Osnova tlorisa ove crkve jest trobrodna bazilika na jednu glavnu apsidu i na dvie male pobočne za protheze; po pet pilova osmokatna proreza dieli srednji brod od pobočnih; nutrnji nartex ima sprieda još i predvorje.

Crkvi uz lievi brod dozidana je bogomolja na jednu absidu, po svoj prilici pogrebna kapela. Židovi bazilike izvana učvršćeni su polukruglim podpornjacima. Ostatke ove važne s arhitektoničnoga gledišta crkve izvjestitelj se nada da će moći čim prije potanje ilustrovati. Već izradjeni tloris pokazuje prisutnicima«.

Na to mi je opaziti: U bazilici na groblju Biskupije našlo se dosta uresnih i epigrafičnih ulomaka, koji nose na sebi obilježje VIII. vijeka. Pilovi podpornjaci na vanjskoj strani zidova bazilike na Stupovim ne dopuštaju nam, po dosad poznatim spomenicima u zapadnoj Evropi, da pomislimo, da bi ta crkva mogla biti starija od XI. vieka. Ne može dakle »po tlorisnoj osnovi«, kako se je izrazio prag. Bulić, ova crkva da »spada u doba sgrada otkrivenih na groblju«. Sliedi izvješće:

»4. Istočno glavici »Stupovi«, jedno po sata, na rubu kosovske ravnice, diže se zagajena Lopuška glavica; i na njoj je društvo takodjer dalo kopati i otkrilo omanju crkvu. To bi bila treća od »petih crkvi v Kosovu«.

»5. Na obroncima brda, na kome su razasute kuće sela Biskupije, ne daleko od župske crkve sv. Trojice, društvo je otkrilo ostatke male crkve na jednu absidu sa nekoliko grobova, od kojih je jedan sarkofag od mekoga domačega kamena.

Ulomci rezbarija tu nadjeni, kao i oni uzidani u obližnjim kućama, svjedoče, da je postanak i ove crkvice iz doba IX.—XI. vieka, te da je crkvica jedna od pet povjestnih crkava u Kosovu polju.

6. Na obronku istoga brda baš pod župskom crkvom svete Trojice i okolo stojećega groblja društvo je dalo iztražiti ruševine, prekrivene poznijim sgradama i grobovima. Vide se tri zida, od kojih svaki po prilici ima u dužini 11 m., po kojima rek bi da je crkva bila osmokatna tlorisa, što bi se sudaralo sa viešću Vinjalića, koji ju nazivlje »rotonda ottangolare«.

Vidjeti je tu i omašan sarkofag, odlomina stupova i ostalih ulomaka, kojih nije dosele bilo moguće pobliže iztraživati, što sve više potvrđuje, da su to ostanci pete od »petih crkvi v Kosovu«.

»Društvo je pokušalo započeti iztraživanje i u Petrovom polju i u Benkovačkom kotaru. U Petrovom polju, na Ceeli kod Drniša, radnja je tek u začetku, isto tako i u Bribiru Benkovačkoga kotara« . . . . .

»Od manjih predmeta našastih pri izkapanju toli u Kninskom, koli u Kosovom polju, narasla je sbirka na više stotina komada, što se privremeno čuva u samostanu oo. Franovaca u Kninu«.

»Sbirka se sastoji od preko stotine nakitnih komada kamena i mramora, urešena raznim rezbarijama IX.—XI. vieka, a nješto ih i sa ulomcima nadpisa; pak od arhitektoničnih ulomaka iste dobe; onda od ulomaka rimske i još starije kršćanske dobe; napokon od preko pedeset predmeta na kovini i drugim stvarima, što sve čim prije biti će narisano, opisano i objelodanjeno«.

Na toj skupštini bi odlučeno: ustrojenje društvene strukovne arheološke i povjestne knjižnice; da »Viestnik hrv. ark. društva zagrebačkoga« bude društvenim glasilom. Do te skupštine narasao je broj društvenih članova na 121.

U »Viestniku« (God. XII Br. 4. str. 113—116) objelodanio sam sa tablicom slika opis četrnaest komada uresnih ulomaka iz Kapitula i groblja Biskupije, što ih je predsjednik našega društva darovao zagrebačkomu arheol. Muzeju, u ime harnosti prema zagrebačkomu arheol. društvu.

Početkom 1890. god. postaje »Viestnik« glasilom Kninskoga starin. društva u rubrici »Glasnik starinarskoga društva u Kninu«. U njemu društveni predsjednik O. L. Marun objelodanjuje društveno izvješće (God. XII. Br. 1. str. 30—32, Br. 2. str. 68—72, Br. 3. str. 110—112, Br. 4. str. 139—141; God. XIII. Br. 2. str. 66—72, Br. 3. str. 90—92, Br. 4. str. 123—126; God. XIV. Br. 1. str. 26—29, Br. 2. str. 63—64, Br. 3. str. 92—95, Br. 4. str. 125—128), kao što i potanke »Bilješke kroz starinarske izkopine u Kninskoj okolici od god. 1885—1890.« (»Viestnik« God. XII. Br. 2. str. 60—68, Br. 4. str. 141—144; God. XIII. Br. 2. str. 62—64, Br. 3. str. 93—96, Br. 4. str. 127—128; God. XIV. Br. 1. str. 29—32, Br. 3. str. 95—96), u kojima vierno tumači, kako se je došlo do obreta hrvatskih starina, do ustrojenja društva i o razvoju njegova rada, s kojima je doprô do početka god. 1888. To će izvješće gosp. predsjednik po svoj prilici nadopuniti u novom društvenom glasilu, koje će do malo počet izlaziti pod imenom »Staro-hrvatska Prosvjeta«. U tromjesečnim spom. izvještajima nahodi se u glavnim crtama izložen uspjeh društvenoga rada od jeseni 1889. god. do svršetka srpnja mjeseca 1892.

Nakon III. društvene skupštine nastavilo je društvo kopanje oko bazilike na rimokatoličkom groblju u Biskupiji, te su »svestrano pročišćene sgradje«. Tu su još nadjena dva epigrafična ulomka:

/// M · SED NC MV i
AEVANGELISTA

te je nadjeno mnoštvo uresnih kovinskih i mramornih ulomaka, medju kojima je osobito zlamenit onaj, koji s objiju strana ima istu figuralnu predstavu, rek bi Spasitelja na prijestolju, gdje blagoslivlje pred njim stojeću osobu.

»Našasto je nekoliko komada raznih u srebru pozlaćenih naušnica . . . . U jednom grobu oko glave mrtvacâ našasto je 15 tankih u srebru pozlaćenih pločica od veličine 0·02 m. . . . lapat zlatom protkana raspleta . . . . nekoliko komada prstenja . . . . jedna gvozdена štipala i tri gvozdene ostruge (na jednoj viditi je traga posrebrenih), jedna gvozdена sjekira, ulomak u kovini nekog nakita u oružju« . . . . (»Viestnik« God. XII. Br. 1.)

U »Viestniku« God. XII. Br. 2. javlja predsjednik, da se opet nešto kopalo oko bazilike na groblju u Biskupiji, te se je načelo razkapanje sa istočne strane bazilike . . . . »našasta je jedna od najvećih naušnica u srebru pozlaćena. Teži 20 egr. Takodjer i jedan zlatni prsten sa izvezenim dvoprutnim pletetom, poput pleteta na ostalim iz naše dobe rezbarijam . . . . mnogo komada razno bojadisana klačnog liepa . . . . Takodjer izmed ruševina na groblju i onih na Bulatovoj oranici, Špiro Katić u svom vinogradu odkrio je tragova starinskim zidovim, koji moraju biti istodobni sgradjam na Bulatovoj oranici« . . . .

. . . . Na sjever Kapitul u Vrhpolju pod glavicom Mala Vijola upraviteljstvo je proizvelo pokušaj od desetak nadničara, da za sad samo obistini, kojoj dobi pripadaju ondješnje ruševine, i otkrilo jednu četverokutnu sgradju iz dobe narodne samovladavine . . . .

Novom godinom (1890.) počeo je znatno rasti broj društvenih članova, što nam je očitim dokazom, da se već počela uvidjati važnost naših starina. Od mnogo rodoljuba došlo je na dar društvenoj knjižnici raznih strukovnih knjiga.

Upraviteljstvo je proučilo način, kako da iz samostanskih tamnih hodnika na doličnije mjesto starine smjesti. Franovački samostan, koji za naše starine toliko žrtava doprinosi, veledušno je u ovu svrhu ustupio najljepšu prostranu prizemnu dvoranu . . . .

Najveće brigu upraviteljstvo sada vodi, kako da društveni rad tako naputi, kako će briga za naše starine biti trajna.

U »Viestniku« God. XII. Br. 3. od 1. srpnja 1890 je izvještaj upraviteljstva, u kojem ono javlja, koliko se oko toga mora brinuti, da sastavi društvenu zakladu novčanu za dalji rad, te da će se tada ograničiti »na najprečije radje, u koje spada raskapanje oko bazilike na rimokat. groblju u Biskupiji.«

U »Viestniku« od 1. listopada 1890. (God. XII. Br. 4) izvješće priobćuje, da »kroz zadnji tromjesečni rok nije društvo nikakva proizvelo kopanja rad već poznatih uzroka oko društvene zaklade i sgrade gdi da smjesti svoje izkopine . . . . Danas k tomu može se nadovezati, da je već gotova po dr. Sladi i osnova sa nacrtom i odnosnim trebovnikom za društvenu sgradju gdi bi se starine položile.«

U »Viestniku« (God. XIII. Br. 2.) dneva 1. travnja 1891. upraviteljstvo javlja: »Redovito tromjesečno izvješće, koje nam je za 1. broj ovogodišnjega »Viestnika« zaošlo nadoknadjeno je sa godišnjim izvješćem, koje je bilo dostavljeno slavnomu uredničtvu »Obzora« i »Hrvatske« u Zagrebu za objelodanjenje.«

Polag izvješća te skupštine (»Rad kninskog hrvatskog starinarskog društva godine 1890.) imalo je društvo kroz 1890 god. prihoda 2819-25 for., razhoda 1315-54. Hrvatski sabori zagrebački i zatarski poduprli su društvo svaki svotom od 500 for.

Dr. Slade opisao je u kratko osnovu društvene sgrade »što se kani podignut za sačuvanje hrvatskih spomenika u Kninu . . . . Zapremati će 170□ m. Imati će tri prostorije, naime ulaz i dvie dvorane. Dvorana s lijeve strane ulaza imati će površinu od 64□ m., dočim ona sa desne 54□ m., a ulaz 15-60□ m. . . . Visina svake dvorane biti će 4 m.

Prag. Frano Bulić izvješćuje »o segodišnjem uspjehu i navodi neke nepredvidjene poteškoće, s kojih nije, po obećanju, još dotiskan II. svezak »Hrvatski Spomenici«, ali nada se, da će to kroz nastajuću god. 1891. Čita pismo slavne Jugoslavenske akademije u Zagrebu odnosno na tiskanje spomenutoga svezka, što skupština zadovoljstvom prima na znanje.«

Na toj je skupštini bio primljen predlog upraviteljstva »o ustrojenju znanstvenoga odbora, koji bi glavno društveno upraviteljstvo podupirao u svim znanstvenim poslima, utanačivao važnije starinarske pozicije, sastavljao plan kopanja i pisao razprave za jugoslavensku akademiju u Zagrebu« . . . .

. . . . »Jednoglasno bi imenovan glavnim izvjestiteljem akademik Frano Bulić u Splitu, suodbornici: Dr. Luka Jelić, absolvirani profesor za arkeologiju u Splitu, Ot. Stjepan Zlatović, exprovincial u Šibeniku, O. Petar Milošević, profesor povjesti u Sinju, Dr. Dragutin Čeh, blagajnik arkeologičkog društva u Zagrebu, članom zamjenikom O Ivan Tonković, ravnatelj izkopina Equuma i gimnazijalni profesor u Sinju.« Na toj je skupštini prikazana i osnova promjenjenog društva. Pri svršetku 1890. god.

bilo je u društvu 7 počasnih članova, 33 utemeljitelja, 80 redovitih i 31 povjerenik, u sve dakle 151 član.

Ovako nastavlja upraviteljstvo svoje izvješće u sp. Br. »Viest.« :

»Nastavljena je radja na groblju sv. Luke u Biskupiji, te opet je našasto do stotinjak komada naušnica i prstenova, nekoji opet sa novim variantim u izradbi; jedan oveliki nož, dvie ostruge, nekoliko nakitnih komada u srebru, što su ženske oko glave nosile, nekoliko takodjer arhitektoničnih ulomaka u kamenu i mramoru i sljedeći epi-grafični ulomci:

1. OHS EVANGELIS . . .	TEVS EVANGELIS
2. AICIS	3. Y. M. DE
PRECI	u bielom mramoru.

»Dne 6. ožujka t. g. budući napućeni radnici, da potražuju najdonji sloj zemljišta u predvorju i mrtvačnicam, namjeriše se u onoj sjevernoj na jedan sarkofag. Okrenut je uzduž kapele, nešto malo navinut prema sredini bazilike. Dug je 2·20 m. poklopac na brid 2·30 m. i istesan je od bieloga vapnenca. Pročelje u relievu predstavlja dva morska konja, jedan prema drugomu zievajuć. Na poklopcu urizan je krst. Donji dio sarkofaga sa ornamentalnog pogleda nije u skladu sa poklopcem, pa se razložito može tvrditi, da su česti dvaju sarkofaga. To je izvjestno, da je sarkofag iz dobe rimske, a kasnije da je krst na poklopcu urizan . . . . Mrtvac (u tom sarkofagu) nauznačice položen, glavom uprtom u zapad a pogledom na iztok, spruženih uza tielo rukuh, bio je zaodjeven sitnom tkaninom, koja se još u laptim nešto slabo sačuvala. Na glavi nije imao ništa, a na noguh sudeć po slabih ostancih neke lagane cipele, uz koje su bile spojene teške ostruge od tuča pozlaćene. Ostruge su liepo izradjene sa križićim i drugim arabeškam, i sastojale su od četiri komada: ostruga, sapon, srednja petlja i žujica. Sve je bilo pozlaćeno dobrim zlatom. Vrh glave našasta su dva mala skudelata, srebrna novca, jedan: Ario-Dux (god. 1178—1192.); drugi Emericus (1196—1204). Uz lievu ruku našast je zlatni novac. Kod lievoga ramena našasto je jedno puće jajaste forme od agate sa trojim odzgora prema dolje fildegranim obručem opasano, i teži 17·75 gr. Bezdvojbeno je služilo za sponu, koja je gornju haljinu pod vratom sapinjala. Na sve krajeve oko mrtca našasto je sitne crljene zemlje, koja je unutra kroz koju pukotinu dospjela. Lubanja se najgore srušila, od koje u pepelu preostaje samo po koji fragmenat . . . . konstatiralo se, da je mrtvac bio visoka stasa . . . . Radja se nastavlja u atriju.«

Izvješće u »Viestniku« Br. 3. god XIII. (1. srpnja 1891.) javlja, da je opisani sarkofag prenesen u Knin . . . . »još se konstatiralo, da je mrtvac na glavi imao svilenu kapu ili kalpak . . . . Kod desne ruke našlo se sitnih fragmenata nekakova štapa, a kod bokova saponi od pojasa.«

»Opet dne 19. ožujka (1891.) roveć radnici dublje u podnevnom brodu bazilike na groblju u Biskupiji namjeriše se na drugo važno otkriće. Medju prostorom prvog i drugog pilova odkopaše nekakav zid, poput bazisa od pilova, dug 3·20 m., širok 1·90. visok 1·70. Odjeka radnikova maškline već nam na prvo označila, da je to grob. Neimajući taj grob s nijednog kraja označena otvora, kroz koga su mrtca unutra položili, trebalo je s jednog kraja grobnicu prosjeći i zgodan ulaz otvoriti. To je bila prostrana dobro zidana i posvodjena grobnica, unutra duga 2·50 m., široka 1·00, visoka 1·40. Konstrukcija grobnice jednaka je konstrukciji zidova bazilike, a i dubljina je ista sa dubinom temelja bazilike. Svojom površinom izravnjivala se tlu bazilike. Predsjednik je prvi unutra sašao i konstatirao, da se je mrtac sasna u crnjelo-smedjasti humus preobratio, da mu nigdje traga kakvoj kostici ili zubu. Humus je zapremao jugozapadni, za

jedan centimetar debeli prostor groba. Ipak moglo se nazrieti uljepljene tragove odjeće sitne tkanine i drvenog liesa, a oko pojasa i noguh malih fragmenata pozlate. Mrtvac je bio okrenut od zapada pogledom u iztok i dug je bio 1·50 m. Kod nogu našaste su dvie iz bronza, srebrenom korom ovijene a dobrim zlatom pozlaćene ostruge, sa odnosnim saponim, srednjom petljom i dvjema žujicama. Na sred pasa našasta su dva saponi sa takodjer dvjema žujicama. Radja u zvjezdicama ovih predmeta je izvrstna, a predmeti su dobro sačuvani. Mi smo odmah po mjeri mrtvaca i po objemu ostruge prosudili, da je tu bio pokopan neki golobradi mladić. Našim nagadjanjem posegli smo, da je mrtvac iz prve davnine dobe bazilike, da su ostruge jednolične ostrugam našastim u sarkofagu, da je mogao imati nad grobom sa nadpisom ploču, koja da je u tlehu crkve nad grobom ležala, pače jedan fragmenat takove nadgrobne ploče, koji je tu blizu našast sa liepom ornamentikom i oznakom: † FIL(us), mislili smo, da bi se upravo na ovaj grob mogao odnositi. Kasnije smo opet našli nekoliko odnosnih slova, pa opet dva ulomka odnosne ornamentike . . . . .

Dne 24. travnja u seoskom putu, što presieca zgradje, našasto je nekoliko fragmenata transena, predstavljajuć jednog orla i neku drugu kimeričnu živinu. Isti dan u bazilici u glavnoj absidi našasta je jedna bronzana i liepo izradjena mala petlja i žujica od ostruga, i jedno puće, slično pućetu našastu u sarkofagu, ali manje od ovoga i odlomljeno od svog okvira.

Dne 9. svibnja opet u spomenutom putu našast je jedan kipić u kamenu, koji predstavlja čovjeka sa mačem o pojasu, a rukom na balčaku. Ovaj kipić važan je rad izradbe njegove odjeće. Suviše u istom putu dne 19. svibnja našlo se ko gradivo uzidano jedan ulomak praga, ispleten lozom, pticam i križićim, i sljedeći ulomei nadpisa:

1. VI · TEMPORV VOTVM	4. TEPLV TIBI DICATO
2. TIBI ALMIFICO DOGL	5. EXIGVVS V
3. IS ET GABRI IE	6. AGENS

Dne 25. svibnja radja je na ovom grobištu obustavljena, a prešlo se malo dalje, oko 50 metara u sjevero-zapad na oranicu braće Zdrilića. Ovdje odmah prvi dan otkrivena je jedna velika absida, koje zidovi prelaze u vinograd braće Katića. Ova absida sa zgradjama, koje će se naći u spomenutom vinogradu i sa zgradjama prije odkopanim na oranici Bulatovoj, sačinjava dio velikih ruševina. Napred se radja nije mogla prosljediti, dok se ne sklopi pogodba rad vinograda i sa braćom Katića.

U »Viestniku« 1. listopada 1891. (God. XIII. Br. 4.) upraviteljstvo javlja, da je dalo »na rimokat. groblju u Biskupiji sagraditi dvanaest novih grobnica za eventualne potrebe, kad dodje nared, da se nastavi raskapanje, koje je sada rad opravdanih uzroka prekinuto. Pri ovoj radji radnici slučajno se namjeriše na jedan starinski grob sa ponednevne strane bazilike. Grob je bio za 3 met. pod zemljom i slabo u suhozid ozidan. U drvenom liesu, koji je sasma istrunio, ležao je običajnom pozicijom, visoka stasa i bez svih prednjih zubi, pa zato mislimo vremena mrtvac. Uzanj o lievom boku našast je prilično sačuvan u drvenim koricama iz IX.—X. vieka mač, koga je pokojnik ljevicom pritiskivao. Uz mač našaste su i fibule pojasa i druge, što su mač sa pojasom vezivale. Uz noge našaste su liepo izradjene al slabo sačuvene ostruge, i nekoliko komada gvozdenih poput rebara savijenih šibika, koje su valjda oko nogu ko oklop bile savijene.

Nastavljena je radja za jednu 100 metara u zapad daleko od rimokat. groblja u Biskupiji, kod Bulatove oranice i u već najavljenoj absidi »našast je jedan kapitel« . . . .

»Opet se pokušalo kopati na Ceceli kod Drniša sa istočne strane glavice, i tu se otkrila jedna čedna crkvice okrenuta u iztok. Oko crkvice i u njoj pootvarano je nekoliko prostih grobova iz kasnije dobe. Našlo se tri ulomka transena, dva komadića

bieloga kararskoga mramora. Sa pokušajim izvedenim god. 1890., kad se sa zapadne strane otkrila oveća crkva i našao jedan ulomak nadpisa iz X. vieka, i ovim zadnjim pokušajem zadosta je konstatirano, da su ondješnje ogromne ruševine, za koje se do sada nije gotovo ništa znalo, iz dobe narodne samovladavine.«

U ovom izvješću izrazuje Upraviteljstvo svoju odluku, da neće nikako privoljeti, da hrvatske starine »bilo gdje budu stati pod istim krovom sa rimskim starinama« . . . . .

Predsjednik je bio u Zagrebu »i lično predao slavnoj jugoslavenskoj akademiji »Hrvatski Spomenici svezak II, koji nadamo se, da će biti dotiskan do početka nastajuće godine.

»Predsjednik na povratku iz Hrvatske na Lloydovom parobrodu pred Zadrom kratkim govorom potaknuo je prisutne dalmatinske hodočastnike, koji se takodjer sa izložbe iz Hrvatske vraćali, prema hrvatskim starinama tako, da jih se mahom do šestdeset odličnih rodoljuba našem društvu predbrojilo.«

U izvješću u »Viestniku« God. XIV. Br. 1. upraviteljstvo javlja, se nada, da će počet kopati u Kaštelima sredovječne ruševine sv. Petra od Klobučca, »Absida crkve dobro se razpoznaje i okrenuta je od sjevera u jugo prema moru. Nasip ruševina je velik preko četiri metra.«

U »Viestniku« dneva 1. travnja 1892. (God. XIV. Br. 2.) upraviteljstvo izvješćuje, da :

»Dne 28. prosinca 1891. bje obdržavana u Kninu peta glavna skupština.

»Predsjednik ju otvori poduljim govorom u kom iztaknu . . . . kako se i prava naša narodna iliti hrvatska arkeologija počela pomaljati od nedavna u Hrvatskoj glavno putem starinarskoga društva kninskoga, komu je cilj dvojakim načinom obradivati ju, izkapanjem i sačuvanjem hrvatskih spomenika. Uvjerava, da se je već do sada toga blaga i dobroano sakupilo. Pita, kamo će se s njim? U Zagreb, Zadar, Spljet? Ne, odvrća, tu bi uz sjaj drugih spomenika tuđjih naši pomrčali. Nastoji, da dokaže potrebu samostalnoga središnjega arkeol. hrvatskoga muzeje. Veli, da zato nije još dakako obradjeno sve koliko treba, te da dosta za sada graditi hrvatskim starinama privremeni hram u Kninu, a međjutim udesiti priprave za svečani u onom mjestu, koje će se kao sgodnije prikazati.

Poslie predsjednika izviesti društveni tajnik dr. Miho Šimetin. Uprava nastojala je i nadalje putem izkapanja množiti sbirku, a proučavanjem zemljišta opredieliti mjesta sve plodnija za rad.

Društveni pako blagajnik Josip Lovrić orisa pregled ekonomičnoga društvenoga stanja. Imalo se na raspolaganje 1551 for. 80 novč., a izdalo se 1474, te je ostalo 75 for. 89 novč. osim glavnice 1500 for.

. . . . . pravilnik preinačen stupa u krepost . . . . .

U znanstveni odbor bjehu izabrani: »glavnim književnim izvjestiteljem veleučeni gosp. Franjo Bulić«, te članovima: »Sime Ljubić, Dr. Mil. Šrepel, Dr. Luka Jelić, O. Petar Milošević, a članom zamjenikom Frano Radić.«

Pretresalo se je nadalje:

a) Gdje da se nastajuće godine 1892. obdrži godišnja glavna skupština. Primljeno da ova bude u Kninu, a god. 1893. na Solinu.

b) Bje imenovan Virgil Perić počastnim članom.

c) Dala se povlast upraviteljstvu, da raspolaze društvenim imetkom, kad bi to trebalo zato, da se dogotovi sgrada muzeja.«

Još su primljeni drugi zaključci odnosnih na sačuvanje nekoliko staro-hrvatskih spomenika.

»Društvo imalo je do konca g. 1891. članova utemeljitelja 36, počasnih 8, redovitih 137, povjerenika 17, u sve 198.

U »Viestniku« God. XIV. Br. 3. (1. srpnja 1892.) upraviteljstvo javlja: da je dnevnik »Hrvatska« objelodanio izvješće zadnje društvene skupštine i veledušno društvu poklonio 500 posebnih iztiskaka.

»Jugoslavenska Akademija poslala je društvu 130 for., što je izvadjeno iz razprodanih knjiga »Hrvatski Spomenici« svezak I.»

»Upraviteljstvo poslalo je podporu vriednomu društvenomu povjereniku Petru Staniću u Vrlici«, kako sam to već izvjestio u prvomu dielu, za izkopine u Koljanima i u Potravlju.

Na Kapitulu pootvarano je deset grobova pred bazilikom, te su na dva mrtvaca nadjena dva para ostruga, po obliku kojih će se moć ustanoviti doba.

Predsjednik obašavši ruševine Sustjepana u Sućurcu kod Solina, izključio je svaku vjerojatnost, da bi se ondje moglo naći što zlamenila.

»Upraviteljstvo nastavilo je još neke radje na rimokat. groblju u Biskupiji, tekom kojih našast je jedan relief na ciboriju, predstavljajuć poprsje Bogorodice. Slika je dosta dobro izradjena, ali je u tri ulomka prebijena. Ovo je još jedan važan podatak o pitanju ubikacije raznih bazilika u Kninskoj okolici. Našast je takodjer jedan epigrafični ulomak sa velikim slovima: XPO i još nekoliko ornamentalnih ulomaka odnosnih na ondješnju velevažnu baziliku. Suviše našast je velik broj raznovrstnih naušnica, prstenja i drugih nakita u kovini. Ali najvažnije otkriće sastoji u šest grobova, koji pripadahu hrvatskim velikašim. U dubini skoro od 5 m., a toliko daleko od podnevnoga broda bazilike, upravo uspored zida kapele našast je prvi grob dne 28. svibnja t. g. Mrtvac je bio u drvenom liesu ukopan, običajnom pozicijom prama iztoku položen, u samoj zemlji, bez ikakove gradje groba, ili barem stiena bedrenjača ili poklopnica, a ovakovim načinom biše i ostala četiri groba, o kojima ćemo dalje spomenuti. Pokojnik visoka stasa držao je u lievoj veliki dvosječni mač sa odnosnim liepo izradjenim i dobro sačuvanim fibulam, a u desnici imao je takodjer jedan nožić dug 0·20 m. Na noguh imao je liepo izradjene i dobrim zlatom pozlaćene ostruge sa odnosnim fibulam, dobro sačuvane. U ustijuh našast je zlatni bizantinski novac sa slikom odnosnoga cara Konstantina Kopronima i Lava IV. njegova sina (751—775.) gore okrenutim. Jedan pedalj dalje od lieve noge našasta je dobro sačuvana iz mjeđa nekakova posuda poput naših tava, ali kratkom ručicom i oblikom posebnim, a tik ove druga posuda slabo sačuvana, naliči na današnje vodene »bardake.« Iz nutra je bila drvena a iz vanka dvojakim obručima dvovrstne kovine okovana. Gvozdena kovina služili su ko običajni obruči, dočim obruči od kositera bili su nanizani i za nakit metnuti. Ova posuda rad trošnosti nije se mogla čitava sačuvati.

Više ovog groba i mrtca za 2 m. istim pravcem našast je istovjetan grob prvomu ali samo mrtcu u desnici nožić, kod nogu istruhnule ostruge a u ustiju zlatni bizantinski novac sa slikom cara kako gori, gore okrenutom.

Sutradan dne 29. istoga uz lievi bok prvomu grobu našast je treći grob i mrtcu uz noge slabo sačuvane ostruge, na prsima fibula od pojasa, a u »stiju zlatni bizantinski novac, slikom cara kako gori. Dne 30. istoga u podnevnoj kapeli otkriven je četvrti grob, koji je glavom upirao u zid donji kapele, a širinom položen na sredini iste. Mrtvac je bio sav istruhnio i u goljnj humus pretvoren. Na humusu opažalo se tankih niti odjeće dobrim zlatom protkane. Kod lieve ruke našast je jedan veliki nož dug 0·50, širok 0·05. Kod nogu našaste su dvie ostruge sa odnosnim fibulam dobro sačuvane; naresni dio fibula i ostruga dobrim zlatom pozlaćen, a ostalo bilo je od neke posebne

kovine, za koju se hrdja nije mogla hvatati . . . . Dne 31. istoga otkriven je peti grob uz bok grobu drugomu gore opisanomu, uz sami izvanjski zid bazilike. Mrtcu u desnoj ruci našast je kratki nožić, a u ustijuh jedna sitna zlatna naušnica i jedan drugi zlatni plošnati nares od površine jednog centimetra.

Dne 3. lipnja otkriven je šesti grob istim pravcem za 3 met. daleko od drugoga opisanoga groba. Uz lijevu mrtcu našast je dvosječni mač sa vrlo krasnim i dobrim zlatom pozlaćenim fibulam. Fibule su bile zaodjevene navlakom od tkanine, koje su se još dielom sačuvale. Na noguh našaste su ostruge, ali slabo sačuvane. U ustijuh našast je zlatni novac sa slikom cara kao gori, dolje k zemlji okrenutom, dočim druga slika što predstavlja dvie okrunjene glave, gore je bila okrenuta. Jedan pedalj više glave našasta jedna posuda, koju mi kod prvoga opisanoga groba nazvasmo po pučku *bardakom*. Posuda je loše sačuvana, ali ipak dati će se odnosno slika sastaviti.

Radja uz podnevni brod bazilike u velikoj dubini, što je skopčano sa velikim troškom, nastavlja se, o čemo čemo u nastajućemu broju »Viestnika« izvijestiti.«

»Viestnik« God. XIV. Br. 4 (1. listopada 1892.):

»Nastavljeno je raskapanje na rimokatoličkom groblju u Biskupiji . . . .

Gotovo u svim važnijim grobovima uz baziliku otkrivenim, nešto blizu mrtca, našlo bi se lončanih krljetaka, koji su bili od težine nasute zemlje smrvljeni, pa je vjerojatno da su običavali i lonce kraj mrtvaca polagati. Svakako uz bardake i tave nalazilo se je i lonaca . . . .

Dne 18. (lipnja) deset metara daleko prama trećim pilovima u jugu od bazilike našast je za jedan metar pod zemljom jedan mrtvac i u ustima srebreni novac. Novac s jednoga kraja ima sliku raskriljena jednoglavog orla, a s druge strane grb i u njemu odozgo iz desnog kuta prama lijevom dolje dva reda kocaka.«¹ Tu uredništvo »Viestnika« udara ovu bilješku:¹ »Vecma je slabo sačuvan, tako da pismu jedva traga. Ovo je svakako gotičko, te novac veoma naliči oglejskim iz XIII. stoljeća. Stariji nije jamačno.«

»Dne 19. istoga prama četvrtim pilovima daleko od bazilike 4 m. u istoj dubini, ko i ostali važniji grobovi prije spomenuti, našast je mrtac sa zlatnim bizantinskim novcem prije opisanog cara, sa slikom gore okrenutom. Lijeva ruka mrtvaca bila je niz tielo opružena, dočim desnom privitom na pojas prstima je prihvaćao srebrenu fibulu od pojasa, o komu nije našast mač. Kod nogu našaste su ostruge sa odnosnim fibulam al loše sačuvane. Ostruge su bile veoma liepo sa srebrenim arabeškama izvezene i tkanenim navlakam providjene i spadaju med ukusnije, što ih se je do sad na ovom groblju našlo. Mrtvac je u običajnom položaju u drvenom liesu bio položen.

Dne 22. istoga prama prezbiteriju u jednakoj dubini uz zid bazilike našast je jedan mrtvac i uz glavu mu jedna pozlaćena ukusna naušnica, a kod nogu ostruge slabo sačuvane.

Dne 24. istoga jednako prama prezbiteriju deset metara daleko od bazilike u jednom grobu oko glave mrtvaca našasto je sedam srebrenih kockastih predmeta, koji su na glavi sprida za nakit nošeni. Opet u drugom blizu ovoga našasto je toliko pozlaćenih zvjezdica; takodjer u trećem grobu nekoliko pozlaćenih pločica, na nekim urezane zvjezdice, na drugim raskriljeni orlovi, na drugijem lavovi, a na nekim pako nekakav drugi znak poput liera, kakovih se opaža na hrvatskim stećcima.

Kopalo se dublje u bazilici u srednjem brodu i u jednom grobu našao se je ulomak rimskoga nadpisa, od koga je prije veći ulomak, 3 kilometra u jugoistok u Orliču kod kuće Kekića, našast i obielodanjen u Bullettino u Splitu godine 1887. strana 115. U prezbiteriju kopalo se je duboko 5 metara, al sa nikakvim uspjehom.

Dne 30. istoga radnja je obustavljena« . . . .

»Dne 25. srpnja t. g. podpredsjednik c. k. Dalmatinskoga namjesništva, presvietli Pavić, bio je u Kninu i najvećom pomnjom i zanimanjem pregledao je sbirku, pak sutradan pošao na pojedine položaje iskopina, gdje se je točno o svemu obavjestio i najpohvalnije o uspjehu više se puta izjavio. Ovaj posjet nadamo se, da će dobrim plodom za društvo uroditi, pošto se dulje vremena izgledala susretljivost Visoke Vlade prama hrvatskim spomenicim.«

Predsjednik je ušao kroz to doba u trag novim staro-hrvatskim ostancima na groblju Sv. Trojice u Biskupiji i obašao je Nin.

»Društveno upraviteljstvo, pošto je iscrplo sve načine kako da bi se na pokrajinske troškove sagradio u Kninu privremeni muzej za hrvatske spomenike, u smislu zaključka dviju zadnjih društvenih skupština u savezu sa častnim ocem Franovcem u Kninu, počelo je graditi taj muzej, koji će, valjda prije nego ovaj broj »Viestnika« bude u sviet odposlan, biti dogradjen i na obću radost i zadovoljstvo ko nova kulturna stečevina hrvatskom narodu biti predan.« Od listopada 1892. godine neima drugog društvanog izvještaja za sliedeću godinu dana, jer je usljed umirovljenja zagrebačkog muzejalnog ravnatelja prof. Dn. Simeona Ljubića i njegova preseljenja u Starigrad na otoku Hvaru, prestao izlaziti »Viestnik.«

Dne 24. kolovoza 1893. na Bartulov dan, baš kao narodna hrvatska svečanost, održavano je u Kninu svečano otvorenje i blagoslov »Prvog Muzeja hrvatskih Spomenika«, kojemu je prisustvovalo nekoliko stotina odličnih ljudi iz raznih strana Dalmacije. U isti dan se je izveo impozantan korporativan izlet na izkopine u Biskupiji, gdje su ispjevane zadušnice pokojnicima ondje zakopanim na staro-hrvatskom jeziku, te na Kapitolu, gdje sam izrekao spomenuti govor o ubikaciji biskupske crkve S. Marije i kaptolske Sv. Bartula, te o povjestno-umjetničkoj zlamenitosti staro-hrvatskih spomenika. Nakon otvorenja Muzeja bila je šesta glavna društvena skupština, na kojoj je predsjednik govorio svečano slovo, a tajnik je u kratko izvjestio o društvenom radu i o gradnji Muzeja.

Na toj skupštini, radi nesuglasja sa Predsjednikom u poslima, koji se ticahu nutrnje društvene uprave, gosp. prof. Dr. Luka Jelić i prag. prof. Frano Bulić odrekli su se časti članova znanstvenoga odbora, a četiri dana kašnje sa petoricom druge gospode iz Spljeta najaviše pismeno svoj izstup iz društva. Skupština nije bila htjela primiti odreku prag. Bulića, nego ga je molila da ostane. Radi prerane oplakane smrti prof. O. Miloševića nastupio je na njegovo mjesto člana znanstvenoga odbora Frano Radić. Članom zamjenikom bi imenovan Vid Vuletić-Vukasović, učitelj na gradjanskoj učionici u Korčuli. Na mjesto izstupivšega Dra. Jelića bje izabran prečastni Dn. Petar Kaer, župnik u Žrnovnici kod Spljeta.

Na istoj skupštini bi primljena ogromnom većinom glasova promjena društvenog imena te se od tad zove »Hrvatsko Starinarsko Društvo.«

Po predlogu F. Radića bi zaključeno, da upraviteljstvo nastoji, da dobavlja svake godine za društvenu knjižnicu po nekoliko strukovnih knjiga iz raznih grana arheologije, premda se je predlogu bio prije izstupa protivio prag. Bulić, »pošto da postoji već znanstveni odbor.«

Suviše, ako se nebi moglo da nastavi izdavanje »Viestnika«, zaključeno je, da društveno upraviteljstvo izradi posebnu osnovu za posebni društveni organ:

1. da ugovori sa suradnicima, koji bi obradjivali taj organ;
2. prouči sredstva, iz kojih bi se troškovi namirivali;
3. da za tako važan predlog sazove do svrhe ove godine posebnu društvenu skupštinu, koja će pretresti upraviteljstvene predloge, kako bi početkom nastajuće godine taj organ počeo izlaziti.«

Kao gost prisustvovao je skupštini prof. Polihronije Agapijević Syrkovu, profesor petrogradskog sveučilišta.

Uz opis svečanosti otvorenja Muzeja, raznih prigodnih govora, te izvještaja izvedenih iz raznih hrvatskih novina, tiskalo je upraviteljstvo izvještaj šeste skupštine u knjizi pod naslovom: »Spomen-Knjiga otvora prvoga Muzeja hrvatskih spomenika« itd. Zagreb 1894. str. 210 u 8° su četiri tablice.

Prigodom otvorenja Muzeja primi kninsko društvo milodara u ukupnoj svoti od 503 forinta.

Dne 15. svibnja t. g. obdržavana je u Kninu sedma glavna društvena skupština s ovim dnevnim redom:

1. Govor predsjednika.
2. Izvješće tajnika.
3. Izvješće blagajnika.
4. Obnovljenje upraviteljstva.
5. Obnovljenje znanstvenoga odbora.
6. Izbor trojice pregledatelja društvenih računa.
7. Konkretni predlozi upraviteljstva o izdavanju društvenoga organa prema zaključku zadnje društvene skupštine.
8. O proširenju »Prvoga muzeja hrvatskih spomenika i o kupovštini zato prilježne kuće.
9. Izbor izaslanika na međunarodni staro-kršćanski kongres, što se namjerava u Splitu obdržavati, koji bi društvo zastupali i o hrvatskim starinama kongresiste obavijestili.
10. Odlučiti, koje stanovište da društvo zauzme prema uztrajajućemu se starinar-skomu društvu »Bihać« u Splitu.
11. Slučajni predlozi, koji treba da budu upraviteljstvu dva dana prije skupštine predani.

I. Predsjednik je u poduljem govoru dokazao potrebu, da za čuvanje i njegovanje hrvatskih starina budu osnovani posebni muzeji, u koje da se ne budu primati starine druge vrsti.

II. Tajnik je izvjestio, da je »Spomen-knjiga« bila tiskana u 1000 primjeraka i da joj je čist dobitak namijenjen obretu »grobova naših domaćih vladauca«, koji će biti razdijeljen na dva jednaka diela. »Jedan dopasti će onoga, koji bi za godinu dana napisao najbolju raspravu o ubikaciji tih grobova, a drugi za pokušaj izkopanja istih.

Društvo je upravilo molbu na Sabor kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije u Zagrebu, prošeć podporu za izkopine, koju je financ. odbor sproveo vladi sa preporukom

Tako su upravljene dvie molbe na sabor kraljevine Dalmacije u Zadru, prošeć podporu za izkopine, i izvanrednu podporu za kupovštinu prilježne kuće uz muzej. Prva je uslišena i društvu je doznačeno 500 for. podpore, a druga uvjetno.

Upravljena je molba i na zemaljski odbor, prošeć njegovo posredovanje, da sve starine, što budu našaste pod Kninom, kroz uređenje rieke Krke budu društvu na sačuvanje ustupljene. Zemaljski odbor je tu molbu sproveo sa preporukom na dalmatinsko namjestništvo.

Upravila se je molba i na visoko ministarstvo za bogoštovje i nastavu u Beču za podporu od 1000 for. godišnjih.

Druga je molba podnešena visokom ministarstvu za trgovinu u Beču, da bi blagoizvolilo naš društveni muzej u saobćaju sa članovima od poštarske bljegovine osloboditi.

Dvie je molbe društveno Upraviteljstvo upravilo na hrvatsko arkeologično društvo u Zagrebu, jednu, da budu društvu izdane zaostale kamate na zakladu grobničkoga polja, a drugu, da bi spomenuta sva zaklada bila društvu ustupljena za kupovštinu priležne kuće uz muzej.

Od zadnje skupštine prirasao je broj društvenih članova i poslano je društvu više milodara.

Upravo zadnjih dana dobiveno je nekoliko hrvatskih spomenika, koji su veoma znameniti radi nadpisa i uresa, koji su na njima. Naislo se pod Petrovcem kod Drniša na jedno starohrvatsko groblje sa srušenom crkvom, koje će se nastojati odkopati netom sredstva dozvole.

Prigodom smrti društv. počasnoga člana Dra. Frana Račkoga izvješena je na muz. sgradi crna zastava, poslana su sažalne brzojavke u Zagreb, a društvo se je činilo zastupati na sprovodu po članu prof. Dru. Franu Markoviću, a na 30. dan potla smrti obdržavane su u Kninu uz sudjelovanje mjestne hrvatske čitaonice svečane zadušnice. U znak žalosti sva je skupština ustala na noge na poziv g. tajnika.

III. Po blagajnikovu izvješću slijedi, da je društveni prihod za doba od 22. kolovoza 1893. do 14. svibnja t. g. iznosio for. 1039.50, razhod for. 889.20, te da je viška ostalo for. 150.30.

IV. Aklamacijom bi predsjednikom potvrđen dosadanji predsjednik O. Luigj Marnu. Takodjer aklamacijom bjehu odabrani suodbornicima prof. Dn. Šime Ljubić, Dr. Miho Šimetin, prof. Stjepan Buzolić i Jozip Lovrić.

Budući se gosp. J. Lovrić odrekao časti radi nastavih nekih svojih dom. okolovstina skupština mu izriče zahvalnost za dosadanje njegovo zaslužno djelovanje na korist društva, te bi na njegovo mjesto izabran veleposjednik gosp. Dragutin Tomić.

Zamjenicima bjehu izabrani gg. Miho Čović-Plenković i Josip Gavrić. Članovi Upraviteljstva odabraše među sobom prof. Š. Ljubića podpredsjednikom, Dr. Miho Šimetina tajnikom, Dragutina Tomića blagajnikom a prof. Dn. Stjepana Buzolića suodbornikom.

V. Pri obnecvljenju znanstvenoga odbora bjehu jednoglasno izabrani: Frano Radić glavnim izvjestiteljem, suodbornicima Petar pop Kaer, Vid Vuletić-Vukasović, ot. Andrija Vukičević i Grgur Urlić-Ivanović, a zamjenikom Petar Opara.

VI. Pregledateljima računa bjehu izabrani dosadanji odbornici gg. Ivan Matković, Josip Barić i Ivan Dračar.

VII. Obzirom na potrebu izdavanja društvenoga glasila bjehu jednoglasno primljeni slijedeći predlozi Upraviteljstva:

1. Da društveni znanstveni odbor počme odmah izdavati tromjesečni društveni organ pod imenom: »Starohrvatska Prosvjeta«, organ hrvatskoga starinarskoga društva.

2. Urednikom »Prosvjete« biva glavni izvjestitelj znanstvenoga odbora, a redoviti suradnici ostali suodbornici istoga odbora, a kao dopisujući članovi novi društveni povjerenici.

3. »Prosvjeta« uz strukovne razprave donositi će sve ilustracije hrvatskih spomenika, i time pripravljati gradivo za obsežnije radnje, koje će biti nastavljene kod jugoslavenske akademije.

4. Troškove »Prosvjete« namiruje uprava društva iz svojih redovitih prihoda, podpora i predbrojba na istu »Prosvjetu«.

5. »Prosvjetu« muke dobivaju svi društveni članovi. Književnim i znanstvenim društvima daje se u zamjenu, a ostali za for. 3 godišnje.

6. Prvi broj »Prosvjete« izlazi po mogućnosti u kolovozu o. g., a drugi, kada se sakupi stotina predbrojnika ili novih društvenih članova.

7. Opredjeljuje se glavnomu izvjestitelju znanstvenoga odbora dosljedno uredniku »Prosvjete« za jedan put for. 150 u svrhu, da uzmogne proučiti arheološki književnost u knjižnicama Beča i Monakova.

VIII. Obzirom na proširenje »Prvoga Muzeja hrv. spomenika« na temelju obsežna izvješća Dra. Šimetina skupština prima ove zaključke:

1. Skupština ovlašćuje Upraviteljstvo, da kupi Fontaninu kuću, koja leži uz Muzej, za utanačenu cieniu od for. 6800.

2. U svrhu kupovštine ovlašćuje se Upraviteljstvo, da može pridignuti glavnicu, što ju kod samostana sv. Ante na vjeresiju čuva i da preinači V. točku najmovnoga ugovora 13 tr. 1893 br. 8600 bilj. Vujatovića tako, da društvo odsada bude obvezano samostanu plaćati utanačenu najmovinu svakog tromjeseca.

3. U istu svrhu ovlašćuje se Upraviteljstvo, da može kod g. Kate Brađaš ud. Brailo sklopiti zajam od for. 2200, izplativih u više godina, sa kamatama od 5%.

4. Jednako se ovlašćuje sklopiti zajam za for. 2400 kod zem. dalm. odbora u Zadru u smislu zaključka dalm. sabora od 17. veljače o. g.

5. Naredjuje se Upraviteljstvu, da za redovito izplaćivanje učinjenih dugova kupljena kuća prosliedi biti davana kao i sada na kiriju, te iz čista prihoda budu ti dugovi izplaćivani, kao što i ostali društveni pretičci neka se u istu svrhu ulažu.

6. Naredjuje se društv. Upraviteljstvu, da odmah sastavi strukovni nacrt za radikalni popravak kuće, kako će moći biti u tiesnu estetičnom skladu sa sadanjim muzejem, i netom bude kuća izplaćena, da se te preinake izvedu, zamilivši u tu svrhu visoku vladu u Beču za odnosni potrošak.

7. U smislu ovih zaključaka svaki ugovor ili obveza, učinjena sa strane upraviteljstva, ima svu zakonitu jakost, bez da to opet skupština odobrava.

IX. Na temelju izvješća gosp. blag. Lovrića o svrsi I. med. kongr. kršć. arheologa u Spljetu-Solinu, skupština na predlog upraviteljstva pristaje, da članovi znanstvenoga odbora gg. Frano Radić i pop. Petar Kaer zastupaju na kongresu društvo i da kongres obavieste o društv. radu. Suviše, da njihovi izvještaji za kongres budu na društvene troškove na vrijeme tiskani, da se u vrijeme kongresa uzmoć budu porazdieliti kongresistima.

X. Obzirom na ustrajajuće se društvo Bihać, koje su osnovali članovi, koji su lani izstupili iz našega društva, predsjednik je pročitao obsežan izvještaj, koji sadrži dosta neugodnih istina, te je skupština, nakon što ga je najvećom pomnjom saslušala, odlučila, da ne bude objelodanjen, nego da bude sačuvan medju društvenim spisima. Suviše zaključila je, da naše društvo prosliedi svoj rad prema sebi predpostavljenom cilju i svim do sad učinjenim osnovami. Ako bi slučajno nastale kakove prepirke o jednom ili drugom društvu, da se naše u tomu posve pasivno ponaša.

XI. Pri točki o slučajnim predlozima upraviteljstvo predlaže, da budu imenovana počastnim članovima sljedeća gospoda:

1. Profesor Tadija Smičklas u Zagrebu.
2. Dr. Kosta Hörmann u Sarajevu.
3. Ot. Urban Talija u Dubrovniku.
4. Kan. Edmund Rensens u Sovaru.
5. Ravn. V. Dobrusky u Sofiji.
6. Prof. Dr. Josip Strzygovski u Gracu.
7. Dr. St. Tomkowicz u Krakovu.
8. Dr. J. Valtrović u Beogradu.
9. Prof. Dr. J. E. Pič u Pragu.
10. Dr. Iv. Krstitelj de Rossi u Rimu.

11. Kan. prof. J. Duchesne u Parizu.
12. Prof. Dr. F. X. Kraus u Friburgu.
13. Prof. Dr. N. Kondakoff u Petrogradu.
14. Prof. Dr. W. A. Neumann u Beču.

15. Dr. T. G. Jackson u Londonu, kojima će se čim prije uz dotičnu diplomu do znanja staviti ovo naimenovanje.

Skupština prima i predlog tajnikov, da oni društveni redoviti članovi, koji su do sada izplatili for. 40, ili oni, koji tekom nastajućih godina toliku svotu izplate, budu uvršteni među članove utemeljitelje.

Na predlog g. Jos. popa Matkovića bi zaključeno, da se ove ili nastajuće godine, prema uvidjavnosti upraviteljstva, obdrži jedna glavna skupština u Šibeniku.

Napokon na predlog g. Ivana viteza Karabaića zaključeno je, da se društvo opet proglasom obrati na narod radi ustrojenja društvene glavnice, te da se imenuju u svakom važnijem mjestu društveni povjerenici, pa bi zato bilo najshodnije zamoliti povjerenike »Matice Hrvatske«, da se te častne zadaće prime; a po predlogu Josipa popa Matkovića, da se za to zamole i povjerenici društva sv. Jerolima

Pri svrsi je član znanstvenoga odbora Frano Radić čitao obširan nekrolog poč. člana Dr. Frana Rački-a, koji će biti tiskan u ovogodišnjem društv. izvještaju.

Razne vesti.

Urednikovi izleti. Od dneva 19. do 21. veljače t. g. pohodio je naš urednik otok Lastovo, da izpita na njemu još neke starinske crkvice, koje nije bio dopro pregledati na prijašnjem izletu. Najznamenitija i najstarija od crkvice pregledanih tom prigodom jest malašna kapelica *Sv. Ciprijana*, na južnoj strani otoka, nad lukom zvanom Porto Rosso. Ona će biti opisana u ovom časopisu skupa s tolikim drugim lastovskim crkvama iz druge polovine srednjega vieka. U starinskoj župnoj crkvi SS. Kuzme i Damjana izpitao je i nacrtao krasno starinsko kolo sa zvončićima (*circulus notarum*), kakvih je još dosta sačuvano, u koliko nam je dosad poznato, po crkvama krčke, spljetske i dubrovačke biskupije. I ono će biti opisano u ovom časopisu, iza kako se našem uredniku bude pružila prilika, da pobliže izpita i druga spomenuta srodna zvončasta kola, te da ih učini predmetom osobite razpravice.

Ovogodišnje uskršne praznike upotrebio je naš urednik u svrhu, da izpituje starinske spomenike srednjega diela Stonskoga rata (ili ti pelješkoga poluotoka) od Pjavičina i brda Čučina do Trpnja. Na tom putu mogao se je osvjedočiti, kako na tom predjelu ne ima nad površinom zemlje sačuvanih sredovječnih spomenika starijih od XII. vieka. Našao je starohrvatskih stećaka u velikom broju na groblju sela Potomnja oko crkve S. Petra. Samo na stećku dugu 21 m., šir. 0.74 m., deb. 0.12 m. plohozezan je trokutani štiti savijenih stranica, a za njim velika palošina sa kruglastom jabukom i debelim popriečnim balčakom, koji odavaju XII. viek. Na jednoj tankoj ploči, zasadjenoj čelo nekog groba iza crkve, urezan je latinski križ razširenih krajeva. Svi su ostali stećci bez ikakove rezbarije. Pred crkvom Sv. Stjepana u Gaju kod sela Prizdrine su četiri groba pokrivena stećcima, dva kod crkvice Sv. Vida u polju, uz granicu između sela Potomnja i Pjavičina, a dva još i uz župnu crkvu sela Kune. — Po tom doznajemo za novo područje razprostiranja starohrvatskih stećaka.

G. Vid Vuletić-Vukasović je pisao po kazivanju, da je „špilja na brdu Čučinu, povrh Trstenika (u Ratu), gdje je ukresana u stancu kamenu časna trapeza za svete tajne. Na trapezi je ćirilicom ime Kristovo, te i drugi uredi“. Da se osvjedoči o tomu, naš se je urednik uzpeo na brdo Čučin, pošavši iz Gornjega Pjavičina. Špilje ne ima u vrh brda, nego je pod brdom u strani, a gori na brdu, odkuda se otvara vidik na Janjinu, Zuljanu, Klek i Neretvu s jedne, a na Mljet, Lastovo i Korčulu s druge strane, samo je goli krš, između kojega raste šibikasta jasenova gora. Na povećoj nagnutoj, od naravi prilično uglađenoj, litici neko je čavlom plitko zaparao tri četiri poteza, a do njih vezana slova **XV**. Vezanica čita se **Hristia**, a u onim potezima pred njom mogla bi se nagađjati rezačeva namjera, da usieće slova **Rh**. To je nekako po sred litice. Pri jednom kraju litice je kašnje neko zaparao križić, a pri drugom latinsko **M**; ali sve to podaleko jedno od drugoga. Špilju će naš urednik, ako Bog da, drugom prilikom pohoditi sa Trstenika. To je sve od onoga, što ljudi pripovijedaju o tobožnjoj častnoj trapezi! U selu Gornjoj Vručici kod Trpnja obstojale su starinske crkvice S. Paskala i S. Jurja, ali je ova zadnja pripograjena natrag tridesetak godina, a prva se baš sada pripograjuje. Starim crkvicama porušen je svaki trag.

Jedanaesti arheološki kongres u Kijevu. Od dana 1—20. kolovoza, po staromu, obdržavat će se u Kijevu, kako doznajemo po pozivu, primljenom od moskovskog prirediteljnog odbora, pod predsjedanjem grofice Praskovije Sergijevne Uvarov, a počasnim predsjedanjem velikog kneza Sergija Aleksandroviča, veliki arheološki sastanak (sjezd). Sastanak će se razdijeliti na 11 odsjeka. U VIII. odsjeku razpravljat će se o starinama južnih i zapadnih Slavena. Taj će odsjek pretresat 11 raznih pitanja, kao: T. D. Florinskij — Govori makedonskih Slavena. Rezultati arheološkog izpitivanja u Bosni i Hercegovini od vremena austrijskog zaposjednuća. Uspjesi arheološkog iztraživanja u Bugarskoj. Orta staro-slavenskoga bića u bugarskih pomaka i srbskih poturčenjaka. Tragovi bogomilske nauke u književnosti, umjetnosti i narodnoj pjesmi južnih Slavena. Orte sličnosti i različnosti između srbskog i bugarskog eposa. Izvor jugoslavenske narodne pjesme. Još će prof. T. D. Florinski razpravljati o pitanju: Pregled (u cjelini i u čestim) pitanja o razseljenju Slavena i o prosvjeti slavenskih narodnosti na temelju najnovijih posljedaka historijske etnografije i dijalektologije.

Uredništvo.

Bibliografija.

Bullettino di archeologia e storia dalmata pubblicato per cura di Fr. prof. Bulić An. XXI. Nro. 12. Sadržaj: Iscrizioni Inedite: Salona, Janjina. — Le Gemme dell' i. r. Museo in Spalato acquistate nell' a. 1898. — Nomi e marche di fabbrica su tegoli acquistati dal Museo durante l' a. 1898. — Una cisterna romana a Salona. — Urna cineraria di alabastro nell' i. r. Museo archeologico in Spalato. — Ritrovamenti antichi nell' Ager Salonitanus, Andetrium e Bilubium. — Il restauro del campanile del Duomo di Spalato. — Sul restauro del nostro Duomo e campanile. — Il nuovo Museo archeologico a Spalato. — La Dalmatie de l' a. 1797 à 1815. — Ritrovamenti antichi riguardanti il Palazzo di Diocleziano. — Ritrovamenti antichi in Almisa. — C. K. Središnje Povjerenstvo za umjetničke i povjestne spomenike. — Elenco degli oggetti d' arte acquistati nell' a. 1898 dall' i. r. Museo in Spalato. — Indici. — Supplemento: Index Epigraphicus Bullettini a. 1898. — An. XXII. Nro. 1—2. Sadržaj: Iscrizioni Inedite: Epetium, Solentia, Ager Salonitanus, Salona, Ager Spalatinus. — Le gemme dell' i. r. Museo in Spalato acquistate nell' a. 1898. — Notizie su Narona desunte dalle epigrafi antiche. — Recensione dell' opera La Dalmatie de l' a. 1797 à 1815. — Spomenik komu euharistično značenje nije još utvrđeno. — Strade romane in Dalmazia. — Ritrovamenti riguardanti la topografia suburbana dell' antica Salona. — Bibliografia. — Notizie antiquarie.

Vjesnik hrvatskoga arheološkoga društva. Nove serije sveska III. 1898. Urednik Dr. Josip Brunšmid. Zagreb. 1898/99. Str. 251 u vel. 4-ni. Sa 115 slika u tekstu. Sadržaj:

Bojničić Kninski Dr. Ivan: Antipendij stolne crkve zagrebačke.

Brunšmid Dr. Josip: Arheološke bilješke iz Dalmacije i Panonije. II.

— Grčki nadgrobnii napis iz Kavadarca u Macedoniji.

— Grčki napisi iz svetišta božice Ma u Vodenu (Edessa) u Macedoniji.

— Groblje sa urnama u Krupačama kod Krašića u Hrvatskoj.

— Rimski vojnički diplom iz Krnješevaca.

Bulić Fran: Nadgrobnii napis hrvatske kraljice Helene u Solinu.

Hovorka pl. Zdenas Dr. Oskar: O važnosti i značenju dalmatinskih gomila.

Ivančan Ljudevit: Iskapanje u rimskom groblju u Steuževu.

Jelić Dr. Luka: Povjestno-topografske crtece o biogradskom primorju.

Klarić Vjekoslav: Rodoslovje knezova Nelipića od plemena Svačić. Genealogijska studija.

Luszwowski Emilij: Prilog rodopisu hercega sv. Save. Hrvatska grana hercega sv. Save.

Tkalčić Ivan: Imenik zaređenih u zagrebačkoj biskupiji sredinom XIV. vijeka.

Izveštaj četorte glavne skupštine „Bihaća“ hrvatskoga društva za iztraživanje domaće povjesti, držane u Spljetu 30. prosinca 1897.

Izveštaji muzejskih povjerenika i prijatelja: 1. V. Škarpa u Biogradu u Dalmaciji. 2. Juraj Božićević iz Šušnjeva sela. 3—5. Cv. Vurster u Otočcu. 6. K. Arsenić u Iloku. 7. Josip Binički u Nikincima. 8. L. Čosić u Bizovcu. 9. L. Fichtner u Valpovu. 10. F. Hefele u Sisku. 11. Josip Horvat u Vališselu. 12—15. Ignjat Jung u Mitrovici. 16—19. Milan Turković u Kutjevu. 20. Mato Vohalski u Hrtkocima.

Sitne vijesti: Dvije važne naredbe kr. zemaljske vlade. Iskopali se zlatni novci. Staro groblje na Velikom vrhu kod Jalšavca. Stari napis na stijeni kod Senja. Iz arheološkog muzeja. † Mijo Glavinčić. † Franjo Fiala.

Književne vijesti: Vjestnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva. Die neolitische Station von Butmir. J. Brunšmid. Die Inschriften und Münzen der griechischen Städte Dalmatiens. Spomenici prehistorijskoga i ranijega historijskoga vremena iz austro-ugarske monarhije od Dra. M. Mucha. Hrvatsko izdanje. Hoernes. Urgeschichte der bildenden Kunst.

Inhalt des „Vjesnik“ der kroatischen archeologischen Gesellschaft in Agram. Neue Serie. Band III. 1898.

Verzeichniss der Abbildungen.

Vjestnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva. Uredjuje Dr. Ivan Bojničić-Kušinski, kr. zemaljski arkivar. God. I. Sv. I. Zagreb 1899. Str. 64 u 4-ni. Sa 3 tablice fotolitografskih slika.

Sadržaj:

B. Naša zadaća.

Emilij Laszowski. Kr. hrv.-slav.-dalm. zem. arkiv.

Vjekoslav Klaić. Porijeklo banske časti u Hrvata.

B. Prilog povjesti hrvatskog plemstva.

Emilij Laszowski. Diobne običajne ustanove u plem. občini turopoljskoj.

B. Listine XII. vieka u zem. arkivu.

Emilij Laszowski. Izvadci turskih izprava, odnosećih se na Fruškogorske manastire u Srijemu.

Ivan Tkalčić. Osuntak župe sv. Klare u Zaprudju god. 1366.

Svaštice: V. Klaić, Izpravak kronici Ivana Turčanskoga. — Mirko Sporčić, Dvie izvorne povelje bana Petra od plemena Šubić. — E. Laszowski, Turopoljski ustanak g. 1550. — E. Laszowski, Banski pečat od god. 1596. — E. Laszowski, Viest o hrvatskim izpravama u arkivu grofova Erdöda g. 1777. — Mirko Sporčić, Izvorno pismo cara Josipa II. — M. S., Recept XV. vieka proti kugi.

Književnost.

Vjestnik kr. hrv.-slav.-dalm. zem. arkiva izlazi u četvrtgodišnjim svezcima po 4 tiskana arka. Ciena mu je 3 for. na godinu. Predplate se šalju kr. zem. tiskari u Zagrebu. Rukopisi se šalju kr. zem. arkivu u Zagrebu.

Svez. 2. Sadržaj:

Vjekoslav Klaić. Hrvatski bani za narodne dinastije.

Ivan Tkalčić. Htstorijski podatci za vjekopis i djelovanje bl. Augustina Kazotija biskupa zagrebačkoga.

B. Jakov Bribirski od plemena Šubić.

Emilij Laszowski. Izvadci turskih izprava, odnosećih se na Fruškogorske manastire u Srijemu. (Konac.)

Emilij Laszowski. Dva priloga k povjesti progona vještica u Hrvatskoj.

Dr. Gavro Manojlović. Ulomci iz sirske pisane „Orkvene povjesti“ Joannesa Efeskoga, koji se tiču Slavenu, Avara i grada Sirmija.

Svaštice: B., Neki hrvatski župani sklapaju mir sa Rabljanim. — Em. Lasz., Pečat Sigismunda Mrnjavčića. Janko Barle, Plemićki dvorovi u arhidjakonatu goričkom god. 1683. — E. Lasz., Grb grada Petrovaradina.

Književnost.

Glasnik zemaljskog Muzeja u Bosni i Hercegovini. Urednik Kosta Hörmann. X. 1898. 4. Sadržaj:

Prof. Dr. L. Jelić. Najstariji kartografski spomenik o rimskoj pokrajini Dalmaciji. (Sa pet tablica i jednom slikom.) (Konac.)

Dr. Čiro Truhelka. Natpis Kulina bana. (Sa 2 slike u tekstu.)

Prof. Vjekoslav Celestin. Rimska staklenica, nadjena u blizini Osijeka. (Sa 1 slikom u tekstu.)

Vejsil Čurčić. Ravna grobišta Japoda u Ribiću kod Bihaća. (Sa 3 table i 46 slika u tekstu.)

XI. 1899. I. Sadržaj:

Teodor Ippen. Stare crkvene ruševine u Albaniji. (Sa 9 slika u tekstu.)

Dr. Karlo Patsch. Arheološko-epigrafska izražavanja. (Sa 1 nacrtom i 42 slike u tekstu.) U tom su članku sliedeća poglavlja: I. Dolina goruje Cetine u rimsko doba (Kievo, Velika, Civljani, Kosore, Kotluša i Čitluk, Vuković, Crkvena ruševina Sv. Spasitelja kod vrela Cetine, Knežević, Balok, Lastve, Ševače, Ježević, Matkovine, Koljani gornji, Dragović, Otišić, Stražine, Podosoje, Šušnjar, Kukar i Mahovice). — II. Nadgrobni natpis iz Aequum. — III. Dva Mithrasova reliefa. — IV. Rimska nasobina u Grahovu.

Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knj. CXXXIV. Razred filologijsko-historijski i filozofijsko-juridički. XLIX. Zagreb 1898. Sadržaj:

Dr. Milan Rešetar. Primorski lekcionari XV. vieka.

Vj. Klaić. Rodoslovlje knezova Krbavskih od plemena Gusić.

Knj. CXXXVI. L. Sadržaj:

Dr. Petar Matković, Putovanja po Balkanskom poluotoku XVI veka.

Dr. Milan Rešetar, Primorski lekcioniari XV. vijeka. (Konac.)

Vj. Klaić, O heregu Andriji.

Starine. Na sviet izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Knj. XXIX. Sadržaj:

Emilij Laszowski, Arkivi po županiji sriemskoj.

Emilij Laszowski, Izvještaji Ivana Pieronija o hrvatskim krajiškim gradovima i mjestima god 1639.

Prof. dr. L. Jelić, Regestum litterarum zadarskoga nadbiskupa Mafeja Vallareasa (1449. do 1496. god.).

Duro Polivka, Srednjebugarsko jevanđelje Srečkovićevo i njegov odnošaj prema ostalim erkvenslovenskim versijama jevanđelja.

Monumenta historico-juridica Slavorum Meridionalium. Vol. VI Hrvatski spomenici (Acta Croatica). Šveska I. (Od god. 1100. 1499.) Zagr. 1898. Str. 500 u 8'. Zbirku I. Kukuljevića i R. Lopašića popunio i za tisak priredio. *dr. Đuro Šurmin*.

Izvestja muzejskega društva za Kranjsko. Urejuje Anton Koblar. Letnik VIII. Sešitek V. V Ljubljani 1898. Vsebina:

1. *Ant. pl. Globočnik*, Zgodovinski spominek iz Medjimurja.

2. *Dr. Fr. Kos*, Iz zgodovine Jugoslovanov v šestem stoletju po Kr. (Dalje.)

3. *A. Koblar*, Čegav je Žumberk? (Dalje.)

Mali zapiski: 1. *K.*, Stiški menihi. — 2. *K.*, Poplav Ljubljanskega barja l. 1515. — 3. *V. S.*, Star slovenski nagrobni napis. 4. Slovstvo.

Věstník českoslovanských museí a spolků archaeologických. Rediguje a vydává Kliment Čermák. Díl III. Čís. 8. — Obsah: Musea i mládež. — Příruční knihovna musejní. — Kostel a osada v Lošicích u Čáslavě. — Literatura (Časopis Musea král. Českého 1899. roč. LXXIII. svazek 1. — Věstník. Rozhledy historické, topografické, statistické, národopisné pro Poděbradsko — O fotografických měsíce. — Básesloví řecké a římské. — Przewodnik bibliograficzny wydávany pod zástitou Akademii Jagiellońskiej w Krakowie redakcji dra. Wład. Wyslockého. — Starohrvatska Prosvjeta. Ročník IV. č. 2. — Ethnografický Zbírnik. — Lud. — Vjesnik hrvat. arb. društva.)

Časopis společnosti přátel starožitnosti českých v Praze. Redaktor dr. J. V. Šimák. — Roč. VI. Čís. 4. Obsah: *Jaroslav Mančal*, Obec Zálesí na začátku tohoto století. *L. Domečka*, K dějinám Zlaté stezky. (Dokonč.) — Příspěvky rodopisne. III. *B. Bernau*, „Štambuch“ Mirků ze Solopisk. (S 1 vyobr.) — *Vratislav Votrúbec*, Staré vyzdoby kostela sv. Vavřince ve Vysokém Mýtě. (Se 4 vyobrazeními.)

Dr. J. V. Šimák, Některé zprávy o hospodárství panském v knížectví Frydlantském.

Různé zpravy. Literatura (Materiály anthropologické i etnografické. — Čteníje v imperatorskom občestvě istorij i drěvnostěj rossijskich při moskovskom univensitě. 1898. God. I. — Vjesnik hrv. arb. društva. — Starohrvatska Prosvjeta III. 3—4. — Paměti král. horního města Jilového a jeho zlatých dolů.). — Ze společnosti přátel starožitnosti českých v Praze. — Titul, ukazatel a obsah VI. ročníku.

Časopis museálnej slovenskej spoločnosti. Rediguje A. Sokolík, Roč. I. Čís. 6. Roč. II. Čís. 1.

Sbornik museálnej slovenskej spoločnosti. Roč. III. Sv. II. Obsah:

Drieвна mestská administrácia v Kremnici a v iných slobodných kráľovských mestách. Píše *Pavel Kriško*.

Tisovec. Nákras miestopisný. Podava *Julius Botto*.

Zpráva o „Hradiškách“, predhistorickej veľkej osade pri zemanskom Podpradi v Trenčiansku. Podava *Soz. Lud. Holuby*.

Predsédnicka reč.

Katalog numismatickej zbierky Museálnej slovenskej spoločnosti v Turč. Sv. Martine. *Dr. J. P. Archiv*.

Lud. Organ towarzystwa ludoznawczego we Lwowie. Pod redakcyą *dra. Antoniego Kaliny*. Tom. V. Zeszyt 1. We Lwowie. 1899

Wiadomości numizmatyczno-archeologiczne. Tom. III. Rok dziesiąty. 1898. Treść: *VI. Luszczykiewicza*, Fragmenta rzeźbione lapicydów włoskich z Zygmuntownskich czasów. — *W. Kostr.*

„Poviest Hrvata“ i Dalmacija. Sa jezikoslovnoga gledišta meni je prama spisatelju „Povjesti Hrvata“, da obranim Dalmaciju, jer ona naime nije ovciji skot, nego roditeljica hrabre djece, kako je to dokazano u br. 1. „S. Pr.“ g. I.¹

Nije istina da od *dele* = ovca može postati *delmuar*² ovčar (!). Ovdje je na temu *del* protnaravno nadovezivanje pismena *m*; *m*, *n* itd. augmenat su višebroja, u kom *dele* mienja osnovu, jer sladko *d* prelazi u tvrdo, a *l* u *n*: jednobr. *dele*,³ višebr. *dhlen*,⁴ po čem za ovčara dolazilo bi *dhentuar* ili kontraktno *dhentár*. I ovo, prem *pravilno* izvedeno, jedva da bi koji Arbanas razumio, kao što ni naš narod nezna za *ovčara* u drugom smislu, nego što i za *janjičara*, *kokošara*, *ptičara* (orla). Tako jednobr. *mik*, prijatelj, nije osnova za izvajanje, već njegov višebr. *mič* = prijateljstvo kaže se *mičnia*; *ela*, brat, višebr. *elazn* = bratimstvo *elaznia*; *dial*⁵ diete, višebr. *dielm*⁶ = mladost. *Dielmnia*⁷: slično *dicus*, *divinus*, *divinitas*... od *diu*, a ne od *deus*. O iznimkam toga pravila neću govoriti, jer dovode do sablazni: kako ne, kad se o energumenu reče: *dialhosun* od *dialh* jednobr., a ne od *djemn* višebr.⁸... O *dhentaru* i prem *pravilno* izvedenu, rekoh, da bi jedva Arbanas razumio što je to, jer mu je čoban = pastor *bari*⁹ od *bar* trava (eto maših *bara*: gdje nemože da drugo bude do same trave), a ne *a pascuis* = kulot (eto Kolašina, a tamo su i *Kuč* spomen *Crvene Hrvatske* = *kuč* crven). „P. H.“, rek bi, veliku sebi važnost usvaja u slijedećim primjerim, dok tu točku razjašnjuje sa *Skadrom*, *Limom* i *Dardanijom*.¹⁰ Skadar je Arbanasim *Škoder*, a to neće reći brieg *kodra*; inače od kud ono *S*? Kad *Skoder* nebi zasnovali *Scordisci*, po arbanasiku dolazio bi od *sko-derdu* = hajde izlij se, jer se pod *Skadrom* izliva jezero kroz Bojanu, kojom ide u more. — *Lim* reći će *rieka*, kad se *i* pretvori u *u* = *lum*; tako i *Drin* postaje od *Drum* = drvo... Je li to dobro? Nego *Lim* (*lim* = luka, pristanište; sr. liman Opuzenski) budi nam prilikom velikoga domišljaja za etnografiju. *Luma* je višebroja *lumen*, što nije drugo, već *f*) *lumen*: *siper* ili *mi lumenet Babilons* odgovara lat. *super flumina Babylonis*,¹¹ a *in salicibus*,¹² *n'* ili *mi sel'cet*; *cautate nobis de cantibus Slon*,¹³ *na kendoni prei kankaš sions*; *qui captivos duxerunt nos*,¹⁴ *či na sklavosn*. Ove zasebne navode ne bi li lahko romanski narodi razumjeli? Što su onda Arbanasi ako li ne smjesa etruško-keltska? .. — *Dardanija* može biti zemlja krušaka, ali isto tako može biti i zemlja lozja *Dh'ardi*, i zemlja Ardiejaca, i razljev voda, kojih jedne idu s Kosova polja u Dunav, a druge na protivnu stranu u more. Priličnije je *Dardanija* od *dherdun*, nego od *dhardh*, jer bi ovo davalo *Dardija*; ali je najvjerojatnije, da se tu javlja spomen Ardiejaca, ko u *Tari* Autarijata, u *Tiburasi* Iliraca (pače cetinska *Gubarica* — od gubiti se — puki je arbanasiki prevod *hupun*, po tom valjda i *Hyppus*; tako ni *Titius* (Krka) ne zaostaje daleko arbanasikom *T'ithion* pād (vodo-) = buk-hitati) — *Klis* (*Klās*) obronak; *Burnum* (*Mburon*) obrana.

O. A. Vukičević.

K nazivu Jader, Jadra. U najstarijem kartografskom spomeniku o rimskoj Dalmaciji veleuč. prof. Jelić razpravljajuć o etnografiji Dalmacije dolazi na Adrijupe, te jih izvodi iz *Hadra-e*, grada u Bukovici, koji bi po arčizakonu značio *kamen*, i kojega bi korjena bio *Jadra* (*Zadar*), *Jadrentum* (*Jadertovac*) tako po obitoli *de Andreis* nazvan — kod Šibenika, solinski Jadar, Jadar velebitsku glavica, *Jadra* (kod Sali), *Jadrija* (Vodice), te ostrvić zaderski *Jadro*. — Glasnik. 1898, str. 551—2.

Jadertovac rad navedenoga razloga ne ulazi u pitanje; *Vodice* najvjerojatnije odgovaraju *ῥῥωγ* — u grčkomu, od koga imamo i vidricu ko i vodu od *ῥῥαυα*. Sada ostaje grad, ostrv, glavica i rieka da se označe prirodom (kamenom) i svedu da joj u istinu odgovaraju, dok je to sa svim nemoguće. Onda treba, da jim se gledaju slike i oblici, te što jedno odgovara bićem, da drugo potvrdi oblikom. U mojem dnevniku 27./VIII. 1895. zabilježio sam, da je solinski Jader, kojemu sam inače prije dopitovavao ko i *Vodicam* *ῥῥωγ*, arbanaska rieč *Ja dora* ruka, rukavac, zaljev morski ko i *Cozuv canalis*, te dok grčki

¹ Str. 42.

² „P. H.“ s. I, str. 15.

³ Mat. 12: 11: *či t'ket nji dele*, koji bi imo jednu ovca.

⁴ Iv. 2: 15: *prei tempulit edhe dhent*... iz templa i ovce...

⁵ Luk. 2: 28: e ama i tha: *Dial*...

⁶ Mat. 2: 16: *Diehnt* či išin...

⁷ Ps. CIII. 5: *Dielmnia* jote... porski šćipes. — Ps. LXXXIX. 45. Škurtove... *dielmnis*...

⁸ Cf. Mat. IX. 32—33.

⁹ Iv. 10: 11 *Baru* i mir... *papin*.

¹⁰ „P. H.“ ib.

¹¹ ¹² ¹³ ¹⁴ Ps. CXXXVI. 1, 2, 3, 4. (Kako su razumljivi ovi navodi, tako ima cielih izreka još razumljivijih. Izgovor se približava, a ima nekih rieči čisto francuzkih... Čudno, kako je Arbanasim inimicus, *anmik* fr. ennemi; *gallina*, *pul*, fr. poule... Imadu: *en* fr. u fr.; a *dh*, *lh*, *th*, grč. itd. sve uočnosti prastarih jezika.)

naziv prijao gradu, ilirski pošo uz vodu. — Tako je lahko pogoditi, da je *Tragurium* prokop, *Epetium* pristanište brodova, *Oncum* Žrnovica (mlini), kako se većinom naše rieke nazivlju, pa i Omla cerenin je pridjevak; *Vis* *Λισός* visok itd., pa kako je lasno pronaći grčke nazive, tako je i ilirske. I Jadera je imala svoj rukavac, pošto je tako i morem obkoljena i kò na rukavcu tleha uzdignut; tomu valjda aliči i ostrvić Jadro i glavica Jadar. Nego sa Hadrom u Bukovici, koji ima i inačicu Hedriju, po čem može biti i što drugačija n. pr. Hudra Ljuta, prem i on položajem odgovara ruci spruženoj od iztoka ka zapadu . . . Nu on je jamačno poriekla ilirskoga, ko i Nin, Nadiu, Asseria, Burnum itd., odgovarajući Ljuljevnu, Prozoru, novi (grad)u Branišću itd. Ove sve okolnosti su u prilog, da je Jadra, Jadar . . . rukavac, pa i na subićevu moru (Prukljunu) imamo dvie Rokovače, jednu tik Skradlna, a drugu odalje, što nije nego davniji prevod *Jadore*.

A. V.

Izvjeshće XI. glavne skupštine

Hrvatskoga starinarskoga društva u Kninu.

Zapisnik

jedanaeste glavne skupštine Hrvatskoga starinarskoga društva, obdržavane u Kninu u „Prvom muzeju hrvatskih spomenika“ dne 2. prosinca 1898. u 11 sati prije podneva, pod predsjedništvom ot. Luigja Maruna, uz sudjelovanje Oskara baruna Lalića, društvenoga tajnika, Josipa Lovrića, blagajnika, i osamnaestorice društvenih članova, sa sljedećim dnevnim redom:

I. Izveštaj upraviteljstva: a) govor predsjednika; b) izvještaj tajnika; c) izvještaj blagajnika.

II. Slučajni predlozi, koji, u smislu §. 4. slovo b) društvenih pravila, treba da budu barem tri dana prije skupštine društvenomu upraviteljstvu pismeno dostavljeni.

I. Predsjednik točno u 11 sati otvara skupštinu sa sljedećim govorom:

Veleštovana gospodo, slavna skupštino!

Premda se ne može izviestno dokazati, da se je naš hrvatski narod doselio na jug, predvođen petoricom braće i dvimam sestram, kao što nam pripovieda narodna priča, vjerojatno je ipak, da je njegov dolazak sledio pod vodstvom sedmorice ili osmorice plemenskih poglavica, kojih bi petero braće moglo biti voditeljem najglavnijega plemena i biljegom narodnog jedinstva.

Najdavnije izprave spominju nam u Posavini Ljudevita, Ratimira, Mutimira, Braslava, a u primorskim stranam Bornu, Ladislava, Mojslava, Trpimira, Domogoja, Branimira, Sedoslava i Mutimira, kao vladaoce u hrvatskoj državi. Oni do X. vieka nose naslov: „*Dux Chroatorum*“. Taj naslov sa povećanjem vlasti, po uzoru franačkoga vladaoce *Karla*, preokrenut je u „Kralj“, kad se ne bi obazirali na filološka razglabanja o izgovoru staroslovenskoga r- hr (hregs-krag'- kralj) pa: „*Dux Chroatorum*“ i „*Rex Chroatorum*“ izmjenili su se onim redom kao i drugamo.

Vladalačka moć nakon bolje državne uredbe postala je nasljednom, kako nam spomenici dovoljnih pružaju dokaza. Ali isto tako jasnih dokaza imamo za to, da je narod do prigode izborno pravo sam vršio, kako se razabire po izboru Zvonimirovu.

Izumrcem hrvatske narodne dinastije nije izumrlo hrvatsko pravo u biranju svojih vladara, pače moć narodne volje još jača odsjevnu, kad ona dopita krunu Zvonimirovu čovjeku tuđe krvi, koji je bio ponudio svojbinu Hrvatima. Predstavnici dvanaest hrvatskih plemena, sabrani u Križevcima, izabraše Kolomana svojim kraljem godine 1102. a ovaj jim, kao nekad Tomislav ili Zvonimir zavjetova *sarta tectaque cuncta* što se tiče prava, naroda i kraljevstva.

Dva vieka nakon toga, pri izboru Karla Roberta, obnovi se isti izborni red. To se pravo nije nigda utrnulo. Po smrti Ljudevita II., kad ugarski izbor Ferdinanda nije bio dovoljan za kraljevinu Hrvatsku, pa ga je ova zato od svoje strane izabrala u Cetinu, te je hrvatsko odaslanstvo ponosno moglo da izjavi kralju: Veličanstvo! samosvojna i neodvisna Hrvatska obrala Vas je svojim kraljem!“ A prošloga vieka kad mužkoga odyjetka ponestalo u kraljskom domu, pa trebalo prenieti nasljedstvo na žensku lozu, Hrvatska je opet posebnim primanjem pragmatičke sankcije, ovršila staro svoje pravo.

U tekućem vieku Hrvat je svoj podpis i svoj pečat udario u znak potvrde svojih nepovriedjenih i nezatomljenih prava.

Kad zasjeo na prietolje slavno vladajući kralj Franjo Josip I., trebalo je hrvatskih podpisa i pečata u potvrdu starih prava, pak Vam je poznato kako se je lievala hrvatska krv po poljanam široke Ugarske. Poslie tri vieka trebalo je Hrvatuu na taj naćin izborni prietol održati proti prevratnicima. Onda, kō i danas, Hrvat ima pravo, da se veseli i da slavi pedesetgodišnjicu kraljeva vladanja! I mladi onda kralj sam je to slutio, kad je iza proglosa na narode prvim svojim vladalaćkim ćinom oznaćio vojskovodjom hrabrog nam Jelaćića, podieliv mu Namjestništvo svoje u Dalmaciji, neka tako Trojedna, po njemu ujedinjena bude jaćom obranom ućinku svojili prava.

Kad nismo mogli sudjelovati u obrani krune mladoga kralja godine 48-e, sretni smo da danas godine 1898. sakupljeni u društvenoj skupštini pozdravimo svojeg vitežkog kralja, za ćije 50-godišnje oćićinske napredne vladavine proeva znanje i umjenje. Naš pozdrav i ćestitku izrazujemo u ćednu ćinu obdržavanja ljetošnje glayne društvene skupštine u današnji dan, jedinom svrhom, da daćemo oduška najdubljim podanićkim ćuvstvima i tim se pridružio ćielomu hrvatskomu narodu, koji naše društvo zastupa u njegovoj koljevci, iztraživanjem davnine i zasnovanjem „Prvoga Muzeja hrvatskih spomenika“.

Mi, poput Rimljana i Bizantinaca, našemu ćestitomu vladaru ne podiżemo materijalne hramove, ne pridievamo tašte naslove, *Divus, Aeternus*; nego kao kršćani zidamo svojemu vladaru hramove ljubavi i odanosti, nazivljemo ga svojim oćcem, kao što i odgovara njegovim slavnim djelima i kao što je milije od svih starih praznih fraza.

Ako su stari Rimljani obdarili Tiberija zvućnim naslovom „*Lactitia generis humani*“, rad kojekakvih vrlina i pobjeda, koje su ljudstvo tamanile, koliko li više razloga ne imamo mi da našega vladara nazovemo raskošjem svoje Monarhije, kad ju, da je bilo moguće, nebi bio nigda poštrapao krvlju svojih podanika? Puno većim razlogom možemo mi našega vladara nazvati veseljem (*lactitia*) puka svoga i mirotvornim carem (*Rex pacificus*). Takova slava nadilazi jamaćno slavu Aleksandra Velikoga, Julija Cezara, Hanibala i Napoleona prvoga, koji ju stekoše u ratobornosti, a ne u mirotvornosti.

Naš hrvatski narod može još većim zanosom da slavi Jubilej svojeg mudrog vladaoća, što se je za Njegova vladanja nakon toliko stoljeća prilićno okupio pod njegovom krunom, ako se i nije onako ujediniio, kao što bijaše ujedinjjen prije osam sto godina, kad je Petar Krešimir Veliki bio preoteo Bugarim Sriem i ujediniio ga zajedno sa ćielom Bosne i s Humom k materi zemlji. To se je okupljenje našega hrvatskoga naroda dogodilo zaposjednućem Bosne i Heregovine, gdje je vladarevoj kruni i opet Hrvat, barun Filipović, najviše na usluzi bio. Te kako Krešimirov nasljednik Zvonimir nadje Hrvate i Hrvatsku ujedinjenu, gojmo nadu, da će ju tako i nasljednik jubilarnoga našega Kralja ujedinjenu naći . . . .

Tamo već i naše društvo uprte drži svoje oći, te, dok svojih banova, knezova i kraljeva grobnice otvara, vapaj upravlja k prietolju svojega prejasnog Svećara, plaćuć što uprkos najboljoj volji ne može spokojno prah i pepeo Njegovih predšastnika na hrvatskom tlehu i hrvatskoj krunovini pod Njegovom sjenom i zaštitom na vidjelo da iznosi. Oh da je Svietloj kruni poznato na koliko je klanaca jadikovaca naše mlado društvo udarilo, vjera i Bog! nebi to tako bilo! . . . .

Naše društvo, odkrivajuć najmilije uspomene svojega naroda, uprte ima oći u svog Vitežkog Vladara, te mu obraća ovaj usklik: Sjene predteća Tvojih u ovoj zemlji zakopanih vode nas do previšnjega Tvojega prietolja, da danas skupa sa milijunnima ostalih Tvojih viernih podanika, Tebi preodano uzkliknemo: Bog ćuvao, sahranio i poživio N. V. hrvatskoga kralja Franju Josipa I. Živio! Živio! Živio! Vivat Rex!

Društveni tajnik Oskar barun Lalić ćita sliedeći izvještaj:

Veleštovana Gospodo, slavna skupštino!

Radujem se, što me je zapala čast, da u današnjoj skupštini, za prvi put podnesem izvješće o radu i napredku našega društva kroz razdoblje zadnjih 14 mjeseci. Moj izvještaj i ako Vas neće iznenaditi nečuvenim prezlamenitim otkrićima izkopina, ili orijaškim razvojem u životu našega društva, ipak će Vam u kratko nanizati nekoliko znatnih znanstvenih uspjeha, koji će jasno zasnjeđočiti, da je naše društvo i u najzadnjem razdoblju radilo i napredovalo. Prvi uspjeh od zadnje skupštine sastoji u tomu, što društvena izkopavanja većim dielom izniela su na svjetlost predmete iz onog razdoblja, koje, dok proste ljubopitnike manje zanima, učenjaku olakoćuje i razbistruje pogled u naše hrvatsko najdavnije doba. Drugom prilikom s naše strane kazano je da su VIII. pa VII. a valjda i VI. viek, odnosno na hrvatsku povjest, za naše povjestničare i starinare smatrani bili poput nekih Heraklovih stupova, do kojih ili mimo koje nije se do najzadnjeg doba ni pomišljalo. A ipak naša zadnja izkopavanja okrunjena su liepim uspjesima, upravo odnosno na to razdoblje, i zato se mogu smatrati, u pravom smislu zlamenitim otkrićima. Grobovi što su pretraživani po Bračićevim i Tatomirovim oraniceu u Biskupiji, dadoše nam znatan broj mrtvačkih priloga iz predkršćanskog hrvatskog doba, sastojećih, u naušnicama, prstenovima, oružju i loncima. Pri tim izkopinama doznalo se je kod naših predja za dielomičnu paljevinu mrtvaca i mrtvačkih žrtava.

Poznato je, da su Slaveni dielomično spaljivali mrtvace, ali za Hrvate, to do sada nije sa izkopinama dokazano. Naše izkopine u zadnoj svojoj perijodi to potvrđuju i za naše pradjedove.

Te izkopine i grobovi stoje u tiesnoj svezi sa onima, što je naše društvo gdje gdje prije izkopavalo u Gjevrskam po Ležajća Glavici, u Ardalića bašci u Gjevrskam i Smrdeljima občine Skradinske. Nu kroz zadnje izkopine naše je društvo bolje i izvjestnije napućeno još na jedan novi nedogledni pravac, kojim da svoj rad uprilićuje i razvija, na korist svojeg znanstvenog cilja, a to je prava prevelika znanstvena stećevina.

Drugi važan uspjeh postignut u zadnjem razdoblju sastoji takodjer u otkriću starohrvatskih predkršćanskih grobova u srecu ilirsko-rimskoga grada Burnuma. Nesumnjivo je, da su Hrvati neposredni naseljenici diela rimske Panonije i Dalmacije, ali se još nije dovoljno dokazalo niti izkopinama potvrdilo, da Hrvati odmah, nakon svojega doseljenja, smjestiše se u same rimske gradove; dok eto u srecu toga grada naše je društvo zadnjeg doba naišlo i na starohrvatske grobove.

Društvo je prama prilikam i sredstvima dalje nastavljalo izkopavanje na rimokat. groblju i kod Katićevih bajama u Biskupiji.

Načelo je novo izkopavanja na Aćima Prijića oranici u Biskupiji. Početak tog izkopavanja dokazao je, da se na tom novom nalazištu kriju temelji obsežnih sgrada. Za nastavak tog izkopavanja trebati će odkupljivati skupe oranice, te će ga društvo tako udešavati, i nastavljati kako bude razpolagalo potrebitim sredstvima.

Društvo je takodjer priličnim uspjehom dokončalo izkopine u Koljanim kod Vrlike.

Zadnje godine društvo je poseglo i za rimskim izkopinama, u koliko su se te izkopine u neposrednoj blizini Knina slučajno odkriše. Naše društvo nije moglo da jih prepusti nemilosti neukih seljana, koji jih odkriše, te je samo, uz upravo neznatne žrtve, izkopavanje provelo i velikog uspjeha postiglo. I ako to izkopavanje ne spada u cilj našega društva, to je ono svedjer stajalo uz načelo, da, pošto su naši spomenici do sad bili silno zanemareni, to većma zaslužuju, da jim svu brigu i sve snage posveti; ipak smatralo se umjestnim, kad se vidilo da će se uz male žrtve veliki uspjesi postići, da se nešto uradi i na tom polju.

Kroz zadnje razdoblje daleko veća briga od istih izkopina društvo je zaokupljalo. Radi uje je ono nekako moralo za čas odklanjati svaki drugi posao i posvetiti sve svoje nasto-

janje oko prevelikog i preznamenitog čina, oko odkupa najdavnijeg i najslavnijeg hrvatskoga graditeljskog spomenika, kninskog starog utvrdjenog grada.

Buduć, da je u društvenom zadatku ne samo izkapanje, da li i čuvanje starinskih hrvatskih spomenika; te ako se društvo pohvalno brine oko sakupljanja najsitnijih zdrobljenih spomenika, koji su zemljom zastrti, još više mora da se pobrine, da sačuva takav veliki spomenik, što nam je nad zemljom; koji svojom znamenitošću nadmašuje mnoge druge hrvatske spomenike. Ako su slavni i neizmjerljivo važni sabrani spomenici, što jih u našem muzeju čuvamo, kao nadpisni spomenici hrvatskih vladara Trpimira, Mutimira, Pribine, Svetoslava, Držislava i Zvonimira; ako je svet pepeo sa grobnom rakom hrvatskog velmože, posve vjerojatno kneza Branimira; ako su uzorni i veoma riedki naši kovinski predmeti: naušnice, prstenovi pozlaćeni i srebrni, mnogobrojne ostruge i razno bojno oružje; po našem uvjerenju, sve ujedno po hrvatski narod neima takove važnosti, kao što je ima kninski utvrdjeni stari grad. U njemu, uz ostalo je obilježje negda slavne i slobodne hrvatske države!

Suzbit mi je, slavna skupštino, svu navalu rodoljubnih i znanstvenih osjećaja, te jih ovdje za sad mimoilazim, da pokušam ne bi li bar i predlježno označio i ocienio važnost, tog hrvatskog spomenika. Društvo nije smjelo, a da se ne ogriješ o svoju samosviest, da ne počini, da tako rečem, izdajstvo prema svojem narodu, nije smjelo dopustiti da taj spomenik bude na bubanj prodan i da dospije bud u čije ruke; a to je tim manje smjelo dozvoljeti, što medju uvjetima dražbe ne bijaše stavljeno, da se taj spomenik, ima sačuvati potomstvu. Medju uvjetima stajalo je samo, da se u tvrdjavi imaju sačuvati mletački lavovi i mletački nadpisi, a ostalo je prepušteno bilo milosti i nemilosti, dražbenog kupca! . . . Moje je skromno uvjerenje, da je po kakovoj nesreći društvo bilo stavljeno pred alternativu: ili sve sakupljene spomenike u muzeju pregorjeti, ili kninsku tvrdjavu pustiti da predje u nemilosrdne ruke, da bude mal' a mal' srušena, da se o toj priestolnici hrvatske države bude moglo kazati: „da u vrijeme hrvatskog preporodjenja na njoj neostade kamena na kamenu“, radje bi imalo sve prije pregorjeti, a taj spomenik sačuvati. Srećom nije bilo potrebe od tolike žrtve. Priznajem da je znatna i golema žrtva za maleno naše društvo bila naprtiti na se tako ogromno breme, kao što je odkup i sačuvanje tolikog spomenika; ali čista i velika rodoljubna dužnost nametnula se je društvu, i prisilila ga je, da na sve poteškoće zaboravi, a da taj spomenik svojem narodu spasi, u stalnosti, da će hrvatski narod, premda osiromašen, ipak naći načina, pa bilo da i od svojih zalogaja odkine, da društvu padpomogne nadoknaditi odkupninu i namirivati mu troškove oko daljnog sačuvanja.

Za to sam radostan i upravo uzhićen, što, kad prvi put, kao društveni tajnik, obavješćujem slavnu skupštinu o društvenom radu u najzadnjem društvenom razdoblju, mogu saobćiti tako radostnu viest. Sa mnom jednako je radostno i uzhićeno čitavo društveno Upraviteljstvo, što danas preko skupštine i čitavomu hrvatskom narodu možemo javiti, da dne 11. studenoga 1898., bez mača i krvava juriša; poslie skoro pet stoljeća nego je taj najslavniji spomenik iz jednog u drugo gospodstvo prelazio, opet se ove godine povraća onomu narodu, koji ga je sazidao, branio i potocima krvi natopio! Radostni smo, i s toga, što tu radostnu i historičku viest možemo da objavimo svojem hrvatskomu narodu upravo danas, na dan vladalačkog jubileja hrvatskoga kralja Frana Josipa I.!

Potanje o tomu spomeniku pod eventualijama razpravljati će se.

Kako su sva naša rodoljubna i znanstvena društva zadnjeg vremena osjetila neki nazadak u podpori i oduševljenju naroda prema svojim zadatcima, tako je na žalost i naše društvo kod sebe jednako opazilo. Broj naših društvenih članova znatno se je umanjio. Glavni izvjestitelj znanstvenog odbora i urednik našega glasila, g. Radić, za više mjeseci je bolovao, pa je zato naše glasilo, koje je i prije nešto neuredno, prema opredieljenom vremenu, izlazilo, ove godine silno zakasnilo. To zakašnjenje šira publika nije umjela ili htjela shvatiti.

Slavna skupštino! Težak je i pretežak naš podhvat; svaki korak napred treba skupo naplatiti, pa pri takvoj težini, ako narod za ovakovu našu svetu stvar stane malaksavati u oduševljenju, odkud onda da mi crpimo volje, snage i postojanosti? Sreća da naš podhvat toliko je plemenit i prezlamenit, da gojimo čvrstu nadu, da će naše društvo napredovati, jer nije moguće da ne nađe naslona kod svojega naroda. Naš je zadatak takov, da mu neće i ne smiju oskudievati najpotrebnija sredstva. U takovoj nadi završujem svoje izvješće.

Za tim društveni blagajnik podnaša sljedeći blagajnički izvještaj:

Račun

od 22. rujna 1897. do 1. prosinca 1898.

Prihod:

1. Prošlogodišnji preostatak	for.	140—
2. Članarina utemeljitelja	"	420—
3. Članarina redovitih članova	"	1893·75
4. Pretplate na „Starohrvatsku Prosvjetu“	"	253—
5. Podpora Visokog e. k. Ministarstva	"	500—
6. Podpora zemaljskog Odbora	"	500—
7. Milodari	"	123·71
Ukupno prihoda	for.	3830·46

Razhod:

1. Najmovina za muzej	for.	330—
2. Podvorniku	"	78—
3. Gorivo	"	25·60
4. Pisarija i risarija	"	84·70
5. Fotografični potrošci	"	95·34
6. Poštarina, brzozavi i oprema knjigâ	"	175·45
7. Nabava knjigâ	"	74·50
8. Nabava zemljišta od Jozice Pesen-Bulatove	"	110—
9. Troškovi izkopavanja	"	786·35
10. Prevozarina izvadjenih starinskih predmeta	"	60—
11. Putni troškovi Upraviteljstva	"	175·10
12. Nabava starinâ	"	196·15
13. Tiskanje „Starohrvatske Prosvjete“	"	818·50
14. Podpora uredniku	"	200—
15. Razne parnice	"	253·73
16. Razni nuzgredni troškovi	"	126·90
Ukupno razhoda	for.	3590·32

Ukupno prihoda . . . . . for. 3830·46

Ukupno razhoda . . . . . " 3590·32

Preostatak . . . . . for. 240·14

Račun društvene kuće

od 22. rujna 1897. do 1. prosinca 1898.

Prihod:

1. Prošlogodišnji preostatak	for.	169·49
2. Najmovina	"	756—
Ukupno	for.	925·49

Razhod:

1. Svota povraćena Zem. odboru	for.	200—
2. Takse	"	91:10
3. Višak	"	100—
4. Faksional	"	178:71
5. Potrošci za popravke	"	77:30
6. Za osiguranje proti požaru	"	8:77
Ukupno razhoda	for.	655:88
Ukupno prihoda	for.	925:49
Ukupno razhoda	"	665:88
Preostatak	for.	259:61

Za tim blagajnik čita sliedeći podnesak pregledatelja računâ:

Slavnom Upraviteljstvu

„Hrvatskoga starinarskoga društva“

u

Kninu.

Podpisani izjavljaju, da su pominjivo pregledali društvene račune za razdoblje od dana 22. rujna 1897. do 1. prosinca 1898, te iste u primitku i izdatku spravili. Našavši sve u potpunom redu, predlažu, da buduća urečena glavna skupština, koja se kani održavati dne 2. prosinca 1898. blagoizvoli društveno upraviteljstvo u obće, a blagajnika napose, glede spomenutih računa riešiti svake daljnje odgovornosti. To su podpisani i u društvenu knjigu računa upisali i vlastoručno potpisali.

U Kninu dne 1. prosinca 1898.

Daniel Špero.

Ivan Dračar.

Ivan Mlinar.

Skupština bez primjetbe odobrava društvene račune i daje društvu upraviteljstvu absolutorij.

II. Slučajni predlozi.

Predsjednik javlja, da je društveno upraviteljstvo pred nekoliko dana sklopilo sa c. k. Demanijem pogodbu ob odkupu kninske tvrđave, te buduć ovo pitanje veoma važno, a društvene skupštine redovito jednom na godinu se održavaju, te da bi bilo štetno čekati sa ovim pitanjem do buduće skupštine, uslied čega stavlja ga danas na pretresanje.

Društveni tajnik barun Lalić čita o tomu sliedeći izvještaj:

Pošto je g. 1878. zaposjednućem hrvatskih pokrajina Bosne i Hercegovine kninska tvrđava izgubila svoju strateški važnost, koju od početka turskog gospodstva na ovim krajevima imadjaše; pošto ju je vojnička uprava god. 1880 razoružala i ustupila financijskom ravnateljstvu na daljnju upravu, te, kako se je tekom godinâ i c. k. financijsko ravnateljstvo uvjerilo, da uzdržavanje njezino nedonaša državnom eraru nikakove koristi, dok mu je naprotiv od znatne brige i troška; te pošto danomice pada i materijalna vrijednost njezina, zato je bilo određeno, da se taj hrvatski najdavniji i najslavniji spomenik javnom dražbom najboljem nudiocu prodade. Kako u dražbenomu oglasu od 26. travnja 1894., br. 956. ne bijaše nikakvih uvjeta o sačuvanju toga spomenika, nego se isti ostavljao kupcu, što no rieč, na milost i nemilost; kako se srećom pri prvoj dražbi nitko nije našao ko bi tvrđavu kupio, odmah je društvo počelo sa državnom vlašću ugovarati o njezinom odkupu. Za tim niže dokaz za dokazom sve što je društveno upraviteljstvo učinilo, dok je savladalo mnogovrstne poteškoće, koje danomice izbijahu, za odkup tvrđave i dok je srećom

11. studenoga o. g. bila sklopljena formalna pogodba ob odkupu. Potanko čita sadržaj pogodbe, koja stupa u krepost pokle bude zakonodavnim putem odobrena.

Skupština pokle je savjestno pretresla točku po točku pogodbe 11. studenoga 1898., jednoglasno je prihvatila sljedeće zaključke:

1. Odobrava se ugovor ob odkupnini kninske tvrđave između e. kr. financijskoga ravnateljstva u Zadru i Upraviteljstva Hrvatskoga starinarskoga društva sklopljen u Kninu dne 11. studenoga 1898. uz odkupninu od 4000 for.

2. Ovlašćuje se društveno Upraviteljstvo da u svrhu odkupnine može sklopiti zajam od 4000 for.

3. Neka se društveno Upraviteljstvo, netom društvo stupa u materijalni posjed tvrđave, proglasom obrati na hrvatski narod, da sredstvom milodarâ omogući izplatu učinjenog zajma.

4. Neka društveno Upraviteljstvo u zgodno doba objelodani što izerpljiviju povjest kninske tvrđave sa slikama znamenitijih njezinih česti i sa topografijom iste, uz sve izprave odnosne na njezinu odkupninu, kao što, da u istoj uvijekovječi imena svih rodoljuba, koji budu na koji god način sudjelovali njezinoj odkupnini.

Pokle je ovim izerpljen dnevni red, a nitko dalje nestavlja kakvih predloga, predsjednik pozvavši skupštinu da uzklikne trokratni: Živio N. V. hrvatskomu kralju Franji Josipu I., razpušta skupštinu.

IMENIK ČLANOVA

HRVATSKOGA STARINARSKOGA DRUŽTVA

GODINE 1898.

A. Upraviteljstvo.

- Predsjednik: **Maron** ot. **Luigj.** franjevac. Knin
- Podpredsjednik: **Perić Virgilijo**, gimn. prof., začasni kanonik, zastupnik naroda na pokrajinskomu saboru i carevinskomu vieću. Zadar.
- Tajnik: **Lallich** barun **Oskar**, vojnički častnik u pričuvi. Knin.
- Blagajnik: **Lovrić Josip**, trgovac. Knin.
- Suodbornik: **Šimetin** dr. **Miho**, liečnik. Split.
- Zamjenici: **Čović Pleković Miho**, veleposjednik, posjednik zlatnoga križa za za-sluge. Drniš.
- **Paskiović-Čikara Peroslav**, pristav obrtničko-trgovačke komore. Zagreb.

B. Znanstveni odbor.

- Glavni izvjestitelj: **Radić Frano**, učitelj strukovnoga tečaja i urednik društvenoga glasila „S. P.“. Korčula.
- Suodbornici: **Vulović Srećko**, gimnazijalni profesor, začasni kanonik. Kotor.
- **Kaer** pop **Petar**, župnik. Kaprije. Zlarin.
- **Vuletić Vukasović Vid**, nadučitelj kod c. k. preparandije. Dubrovnik.
- **Urlić-Ivanović Grgur**, ravnajući učitelj. Oklaj.
- **Vukićević** ot. **Andrija**, lektor erkovne povjesti, gvardijan. Knin.

C. Počastni članovi.

- 1 Čermak Kliment, urednik „Viestnika českoslovanských musei a spolků archeologických“. Časlava.
- 2 Deželić Gjuro, gradski senator. Zagreb.
- 3 Dobrussky V., ravnatelj arkeologičkoga muzeja. Šofija.

- 4 Hörmann Kosta, dvorski savjetnik urednik „Glasnika“, ravn. zemaljskoga muzeja itd. Sarajevo.
- 5 Kondakoff dr. N., prof. sveučilišta. Petrograd.
- 6 Marojčić dr. Ambrož, barun, c. kr. namjestnički savjetnik. Zadar.
- 7 Neumann dr. W. A., sveučilišni profesor, povjerenik za Dalmaciju središnjega povjereništva za sačuvanje starinskih i umjetnih spomenika. Beč.
- 8 Perić Virgilij, gimn. prof., začasni kanonik, zastupnik naroda na pokrajinskom saboru i carevinskom vieću. Zadar.
- 9 Slade dr. Josip, mjernik, c. kr. namjestnički savjetnik u m. Trogir.
- 10 Smečklas Tadija, sveučilišni profesor, predsjednik „Matice Hrvatske“, zastupnik naroda itd. Zagreb.
- 11 Strossmayer Josip Juraj, biskup. Djakovo.
- 12 Talijski Urban, exprovincijal i hrvatski književnik. Dubrovnik.
- 13 Tomkowicz dr. Stanislav, sveučilišni profesor. Krakov.
- 14 Valtrović Milan, prof. i urednik „Starinara“. Biograd. Srbija.

D. Počastni članovi koji su umrli.

- 1 De Rossi dr. Ivan, iztraživaoc starokršćanskih starina. Rim. † 1895.
- 2 Ljubić Šime, gimnazijalni profesor. Starigrad. † 1896.
- 3 Kukuljević Ivan pl. Sakcinski, predsjednik „Hrvatskoga arkeologičkoga društva“, predsjednik „Matice Hrvatske“. Zagreb. † 1889.
- 4 Rački dr. Franjo, bivši predsjednik Jugoslavenske akademije. Zagreb. † 1894.
- 5 Zlatović ot. Stjepan, exprovincijal. Sibenik. † 1891.

E. Utemeljitelji.

- 1 Alaupović dr. Tugomir, gimnaz. učitelj. Sarajevo.
- 2 Amruš dr. Milan, narodni zastupnik. Zagreb.
- 3 Balog pl. Dragutin, kr. kot. predstojnik. Varaždin.
- 4 Byli Ivan, podžupan. Varaždin.
- 5 Bresztyenszki pl. Šandor dr., zastupnik naroda. Zagreb.
- 6 Bulat dr. Gajo, predsjednik sabora. Split.
- 7 Bulat Miho, veleposjednik. Biskupija. Knin.
- 8 Banjavčić dr. Ivan, odvjetnik i narodni zastupnik. Karlovac.
- 9 Breyer dr. Mirko, odvjetnik. Varaždin.
- 10 Carić Juraj, prof. bogoslovja. Zadar.
- 11 Čavlina Nikola, občinski tajnik. Promina. Oklaje.
- 12 Čović-Plenković Miho, veleposjed. Drniš.
- 13 Damaška dr. Ante, odvjetnik. Ludbreg.
- 14 Deželić Gjuro, gradski senator. Zagreb.
- 15 Dapar Niko, načelnik, nar. zastupnik. Benkovac.
- 16 Dionička štedionica. Križevci.
- 17 Drohobeczky Julijo, biskup. Križevac.
- 18 Dvorana hrv. čitaonice. Varaždin.
- 19 Egersdorfer Žiga, kr. inžinir. Varaždin.
- 20 Erdödy grof Rudolf, c. i kr. tajni savjetnik. Novi-Marof.
- 21 Erhartić dr. Franjo, odvjetnik. Varaždin.
- 22 Folnegović Fran, posjednik. Zagreb.
- 23 Franki dr. Ante, sveuč. prof. u miru. Zagreb.
- 24 Galić pop Petar Slavko, župnik. Divuša. Volinja.
- 25 Gradska občina. Karlovac.
- 26 Gjureković Vladimir, mag. pharm. Gospić.
- 27 Gugler Pavao, biskup Omiški, prior Vranski. Zagreb.
- 28 Heinz dr. Antun, kr. sveučilišni profesor. Zagreb.
- 29 Hrvatsko akademičko društvo „Hrvatska“. Gradac. Štajerska.
- 30 Hrvatsko akad. literarno-zabavno društvo „Zastava“. Zagreb.
- 31 Hrvatska komercijalna banka. Zagreb.
- 32 Jagić Dragutin, kr. vlad. tajnik. Zagreb.
- 33 Jurinac dr. Ljudevit, odvjetnik. Varaždin.
- 34 Kaer don Petar, župnik. Kaprije. Zlarin.
- 35 Karić Pave, podpukovnik u m. Zagreb.
- 36 Karaman dr. Srećko, odvjetnik. Split.
- 37 Kosiček Baldo, župnik. Konjščina.
- 38 Krašković dr. Ljudevit, odvjetnik. Vukovar.
- 39 Khuen-Hedervary grof Dragutin, ban Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Zagreb.
- 40 Kiss pl. Dragutin, vlastelin u Šaulovcu. Varaždin.
- 41 Kršnjavi dr. Izidor, vladin predstojnik u miru. Zagreb.
- 42 Lovrić Josip, trgovac. Knin.
- 43 Marjanović dr. Luka, kr. sveuč. profesor. Zagreb.
- 44 Marković dr. pl. Franjo, kr. sveučilišni profesor. Zagreb.
- 45 Marčelić dr. Josip, biskup. Dubrovnik.
- 46 Marun ot. Luigj, franjevac. Knin.
- 47 Masovčić dr. Augustin, odvjetnik. Sinj.
- 48 Mikačić Dujam, občinski blagajnik. Split.
- 49 Milinović fra Šimun, nadbiskup. Bar. (Crnagora).
- 50 Miletić pl. dr. Stjepan, hrv. književnik. Zagreb.
- 51 Modrušan Gustav, zastupnik naroda, ljevakarnik. Karlovac.
- 52 Nakić Marko, načelnik. Drniš.
- 53 Nakić Filip, biskup. Split.
- 54 Neuman dr. Dragutin, odvjetnik. Osiek.
- 55 Neurentter Maruša-Pavla, veleposjednica. Prag.
- 56 Nikolić-Podriński pl. dr. Vladimir, kr. vel. župan. Ogulin.
- 57 Normann-Ehrenfelski grof Rudolfo, vlastelin. Valpovo.
- 58 Nossan Milan, veletržac. Zagreb.
- 59 Novotny Vjekoslav, profesor. Varaždin.
- 60 Občina Korčula. Dalmacija.
- 61 Občina Selca. Brač.
- 62 Občina Split.
- 63 Občina Sućurac. Kaštel Stari.
- 64 Petrović Ivan Nep., posjednik. Varaždin.
- 65 Pisačić pl. Mirko, gimnazijalac. Zagreb.
- 66 Poparić pop Ante, sveučilištar. Beč. Univerzitet.
- 67 Poglavarstvo slob. i kr. glavnoga grada Zagreb.
- 68 Preradović pl. Dušan, c. kr. zapovjednik korvete na brodu N. V. „Carica Marija Terezija“. Pola.
- 69 Prva lička štedionica. Gospić.
- 70 Posilović dr. Juraj, nadbiskup. Zagreb.
- 71 Rauer Aurelij, gimnazijalac. Bedekovčina. Zagorje.
- 72 Reiner dr. Vatroslav, odvjetnik. Karlovac.
- 73 Reisner Adam, veletržac. Osiek (gornji grad).
- 74 Samae o. Jure, gvardijan. Visovac-Skradin.
- 75 Smičeklas Tade, kr. sveuč. profesor i narodni zastupnik. Zagreb.
- 76 Smojver Dragutin, trgovački činovnik. Karlobag.
- 77 Šestak Josip, kanonik. Djakovo.

- 78 Šimetin dr. Miho, liečnik. Split.
- 79 Štambuk dr. Ivan, liečnik. Jelša.
- 80 Štedionica. Kostajnica.
- 81 Šumsko-gospodarstvena imovna občina. Otočac.
- 82 Šumsko-gospodarstvena brodska imovna občina. Vinkovci.
- 83 Taussig Gustav, vlastelin. Ivanec. Varaždin.
- 84 Valjato Ivan, kateketa. Rieka.
- 85 Vavrović Micika. Ivanec.
- 86 Vitezić dr. Dinko, odvjetnik. Krk.
- 87 Volani Eugen, trgovac. Zagreb.
- 88 Vračun dr. Dragutin, odvjetnik. Varaždin.
- 89 Vrbanić dr. Fran, kr. sveučilištni profesor i zastupnik naroda. Zagreb.
- 90 Vrkljan Mato, kr. kot. pristav. Varaždin.
- 91 Vukićević o. Andrija, gvardijan. Knin.
- 92 Zrelec Josip, e. k. satnik u miru. Gjur-gjevac.
- 93 Žerjavić dr. Juraj, župnik i zastupnik naroda. Marija Bistrica.

F. Utemeljitelji, koji su umrli.

- 95 Čačić ot. Marko, župnik. Gradae. Drniš.
- 96 Karabaić vit. Ivo, e. kr. kotarski poglavar. Knin.
- 97 Ljubić prof. Šime. Starigrad.
- 98 Mihalović Josip, nadbiskup i stožernik. Zagreb.
- 99 Okrugić opat Ilija, župnik. Petrovaradin.
- 100 Ožegović barun Metel, tajni savjetnik. Beč.
- 101 Suhin Slavoljub, začasni kanonik. Zagreb.

G. Utemeljitelji radi zasluga.

- 102 Akačić pl. Petar. Split.
- 103 Ardalić Vladimir, posjednik. Gjevske-Bribir-Mostine.
- 104 Femenić pl. Tito, sudbeni viećnik, dodieljen kr. hanskom stolu. Zagreb.
- 105 Paskiević Čikara Peroslav, pristav trg-obrtničke komore. Zagreb.

H. Povjerenici.

- 1 Akačić pl. Petar. Split.
- 2 Ardalić Vladimir, posjednik. Gjevske-Bribir-Mostine.
- 3 Borovac Luka, trgovac. Sisak.
- 4 Colnago Antun, učitelj. Obrovac.
- 5 Danielov Damijan, e. k. mjerač. Imoeki.
- 6 Matas Vinko, trgovac. Skradin.
- 7 Mikelić Luka, Kljaci. Drniš.

- 8 Paskiević Čikara Juroslav, posjednik. Šibenik.
- 9 Perković ot. Petar Krst., gimnazijalni jubilarni učitelj. Sinj.
- 10 Potočnjak Ivan, veliki prepošt. Novi Vinodol.
- 11 Rossi Antun, učitelj. Škaljari. Kotor.
- 12 Sirotković pop Niko, župnički pomoćnik. Pag.
- 13 Sokol Josip, pristav dioničke štedionice. Križevci.
- 14 Šašel Dragan, pravnik. Zagreb.
- 15 Škarpa Franjo, ravnajući učitelj. Biograd.
- 16 Vučenović Pavao, rav. učitelj. Trogir.
- 17 Zrilić Marko, učitelj. Polača. Benkovac.

I. Redoviti.

- 1 Abelić vit. dr. Kazimir. Zadar.
- 2 Alzieh Antun, trgovac. Pola.
- 3 Aralica Ivan, trgovac. Drniš.
- 4 Aralica Miho, posjednik. Knin.
- 5 Arneri dr. Blaž, občinski liečnik. Orebić.
- 6 Arneri Rafael, bilježnik i veleposjednik. Korčula.
- 7 Arnold Franjo, kr. javni notar. Zagreb.
- 8 Ašner Gejza, gimnazijalni učitelj. Osiek.
- 9 Antolković dr. Mirko, odvjetnik. Križevci.
- 10 Abjanović Antun, upr. župe u Martinskoj-vesi.
- 11 Babarović braća, posjednici i trgovci. Perast.
- 12 Babić Gavro, kanonik. Djakovo.
- 13 Bačić pop Antun, župnik. Pločice. Gruda.
- 14 Badovinae Gjuro, veliki predstavnik kap-tola. Križevci.
- 15 Bajić fra Martin, nadžup. Visoka. K. Stari.
- 16 Banješ Josip, župnik. Gjurgjevac.
- 17 Banović Ante, trgovac. Dol. Tuzla.
- 18 Barač Milutin, ravnatelj tvornice petroleja. Rieka.
- 19 Barač pl. Vladimir, gradski viećnik. Zagreb.
- 20 Barbić ot. Ivan, župnik. Vrlika.
- 21 Baričević Bono, župnik. Piramatovci, Bribirske Mostine.
- 22 Baron dr. Gustav, kanonik. Zagreb.
- 23 Bartulović ot. Jakov, župnik. Grab. Trilj.
- 24 Batić Franjo, župnik. Stare Čiće. Vel. Gorica.
- 25 Beek Vilim, učenik trg. škole. Zagreb.
- 26 Belamarić ot. Krsto, franjevac. Drniš.
- 27 Belas Ivan, trgovac. Trogir.
- 28 Bezuk Gjuro, uprav. nadbiskup. dobara. Zagreb.
- 29 Bendon dr. Josip, obé. liečnik. Cavtat.

- 30 Benković Ivan, gradski senator u miru. Zagreb.
- 31 Biankini dr. Ante, liječnik. New-York.
- 32 Biankini Juraj, urednik „Nar. Lista“ i hrvatski zastupnik. Zadar.
- 33 Bibića dr. Baldo, liječnik. Vela Luka.
- 34 Bilić ot. Nikola, gvardijan sv. Križa. Živogošte.
- 35 Bilonić ot. Ante, nadžupnik. Šibenik.
- 36 Binički Fran, bogoslov. Senj.
- 37 Biskupsko sjemenište. Split.
- 38 Biz Fran, stud. jur. Zagreb.
- 39 Bjelovučić Ante, pošt. opremač. Drniš.
- 40 Bojanić pop Ivan, župnik. Komiza.
- 41 Bolani ot. Bono, duh pomoćnik. Drniš.
- 42 Borčić Lovro, narodni zastupnik. Split.
- 43 Borić ot. Stanko, franjevac. Borovci-Metković.
- 44 Boroša dr. Stjepan, župnik. Zagreb.
- 45 Božić Ivan, župnik. Mokošica, Gruž-Dubrovnik.
- 46 Brajnović ot. Evangjelista. Sustjepan, Rieka Dubrovačka.
- 47 Brainović Ivo, posjednik. Gruda. Kuna.
- 48 Brajković Tomo, gimn. ravnatelj. Zadar.
- 49 Brbić ot. Toma, župnik. Pasičina. Opuzen.
- 50 Brčić Antun, predsjednik priziv. suda u miru. Zadar.
- 51 Breyer Mirko, trgovac. Križevci.
- 52 Breyer dr. Vilim, odvjetnik. Križevci.
- 53 Brkljača Ante, trgovac. Knin.
- 54 Bronić ot. Miho, župnik. Miljevci. Drniš.
- 55 Brunšmid dr. Josip, sveuč. profesor, ravnatelj arkeolog. muzeja. Zagreb.
- 56 Bubanović Julijo, veliki župan u miru. Zagreb.
- 57 Bučar Franjo, profesor. Zagreb.
- 58 Buić dr. Ivan, odvjetnik. Drniš.
- 59 Buić dr. Juraj, liječnik. Split.
- 60 Bujčić pop Ante, župnik. Poljica kod Nina.
- 61 Bušelić ot. Šimun, nadžupnik. Metković.
- 62 Butković pop Niko, nadučitelj. Kastav.
- 63 Butura Stjepan, izpovjednik. Zagreb.
- 64 Carić Ante, obć. tajnik. Metković.
- 65 Carić pop Juraj, župnik. Dol. Starigrad.
- 66 C. kr. velika realka. Split.
- 67 Cettolo Bonifacij, inžinir. Petrinja.
- 68 Crnadak Gjuro, ravnatelj „Croatie“. Zagreb.
- 69 Crnadak dr. Vladimír, odvjetnik. Sisak.
- 70 Curić ot. fra Angjeo, provincijal. Sarajevo.
- 71 Cvitanović fra Angjeo, župnik. Baškavoda. Makarska.
- 72 Cavkić Ivan, franjevac. Knin.
- 73 Čurić ot. Josip, župnik. Podmilacja. Jajce.
- 74 Čubretović Stjepan, profesor na pomorskoj akademiji. Trst.
- 75 Čulić ot. Petar, župnik. Kozica. Vrgorac.
- 76 Danko Ivan, vojni kapelan. Petrovaradin.
- 77 Demarchi Josip Ante, trgovac. Split.
- 78 Derenčin dr. Josip, liječnik. Križevci.
- 79 Derenčin dr. Mirko, odvjetnik. Zlatar.
- 80 Devčić dr. Virgil, odvjetnik. Zagreb.
- 81 Didolić braća, veleposjednici. Selca Brač.
- 82 Didolić Tomo, posjednik. Selca. Brač.
- 83 Dolački Aleksa, župnik. Mrežnica. Dugaresa.
- 84 Domin pl. Imbro, uprav. suda. Grubišno-polje.
- 85 Dominić pl. Franjo, kr. sudbeni pristav. Varaždin.
- 86 Dörwald Milan, mag. pharm. Belovar.
- 87 Dračar Vjekoslav, posjednik. Knin.
- 88 Dražetić ot. fra Ilija, župnik. Brajkovići. Travnik.
- 89 Drinković dr. Mate, liječnik. Vodice.
- 90 Družtvo „Hrvatski Skup“. Tiesno.
- 91 Duboković vit. Niko načelnik. Jelša.
- 92 Dubravčić pop Miho, župnik. Srinjine. Split.
- 93 Dukat Vladoje, gimn. profesor. Osiek.
- 94 Dvoržak Rafael, kot. šumar. Križevci.
- 95 Egersdorfer dr. Aleksander, kr. sveuč. profesor i narodni zastupnik. Zagreb.
- 96 Ergovac Pavao, trgovac. Stafilje-Stari.
- 97 Erler Gjuro, odvjetnik. Novi. Vinodol.
- 98 Ferri Tomo pok. Martina, posjednik. Trpanj.
- 99 Filipović pl. Vilim, porezni oficijal. Petrinja.
- 100 Firinger Josip, župnik. Osiek.
- 101 Flego Petar, kanonik. Trst.
- 102 Foretić Ivo Dinkov, posjednik. Korčula.
- 103 Franjevačka niža gimnazija. Gučjagora. Travnik.
- 104 Frankić ot. Angjeo, župnik. Zavojane. Kozica.
- 105 Friš monsignor Andrija, kanonik sv. Jeronima Rim. Via Ripetta 108.
- 106 Függer pl. Nikola, stud. jur. Zemun.
- 107 Gabrić pop Petar, župnik u miru. Metković.
- 108 Gamulin pop Nikola, župn. pomoćnik. Supetar. Brač.
- 109 Garić ot. Josip, kapelan. Zenica.
- 110 Gavrančić dr. Milan, odvjetnik. Virovitica.
- 111 Gavranić dr. Pero, odvjetnik i narodni zastupnik. Zagreb.

- 112 Gilić Ante, župnik. Tučepi. Makarska.
- 113 Gjurski Angjel, činovnik kr. ug. željez. Rieka.
- 114 Gladki Antun, kapelan. Sv. Kriz-Začreće. Hrv. Zagorje.
- 115 Glavan Mate, inžinir. Sušak.
- 116 Gnjec fra Mate, župnik. Imotski, z. p. Postranje.
- 117 Gojak Ante, franjevac. Sinj.
- 118 Gottschalk dr. Franjo, liječnik. Osiek.
- 119 Grabovac pop Josip, župnik. Komin.
- 120 Gradski muzej. Osiek.
- 121 Grahor Stjepan, veleindustrijalac. Zagreb.
- 122 Grgić dr. Eduard, odvjetnik. Split.
- 123 Gruber dr. Gjuro, odvjetnik. Varaždin.
- 124 Gružica ot. Vicko, župnik. Suhidolac. Trogir.
- 125 Grünhut pop Matija, župnik i prisjednik duh. stola Lesće-otočko. Ogulin.
- 126 Gržetić dr. Nikola, e. kr. stopski liječnik. Mostar.
- 127 Gundrum dr. Frano, gradski fizik. Križevci.
- 128 Gvozdanović Antun, e. kr. pukovnik u miru. Zagreb.
- 129 Guerić ot. Ivo, župnik. Kruševo Obrovac.
- 130 Hackenschmied Hanuš, akad. slikar. Prag.
- 131 Habian Ivan, župnik. Voloder. Mo-slavina.
- 132 Haladi Armin, župnik. Gora.
- 133 Halper-Sigetki Julijo, viećnik banskog stola. Zagreb.
- 134 Hangi Ivan, kanonik. Zagreb.
- 135 Hanuš Josip, ravnatelj banke „Slavije“. Zagreb.
- 136 Harazim dr. Lujo, kr. kot. liječnik. Slunj.
- 137 Hirschmann Hinko, stud. jur. Sisak.
- 138 Homotarić dr. Vjekoslav, župnik. Tuhej.
- 139 Horvat dr. Rudolf, profesor. Osiek.
- 140 Horvat Stjepan, župnik. Sv. Gjuragj. Ludbreg.
- 141 Hovorka dr. Oskar, liječnik. Zagreb.
- 142 Hreljanović pl. Gvido, kapetan auditor. Zagreb.
- 143 Hrvatsko akad. lit. društvo „Zastava“. Zagreb.
- 144 „Hrvatska čitaonica“. Dugoselo.
- 145 „Hrvatska čitaonica“. Novi. Vinodol.
- 146 „Hrvatska čitaonica“. Pag.
- 147 „Hrvatska čitaonica“. Požega.
- 148 „Hrvatska čitaonica“. Starigrad. Hvar.
- 149 „Hrvatska čitaonica“. Ston.
- 150 „Hrvatska radnička zadruga“. Dubrovnik.
- 151 Hrvatski „Sokol“. Komiža.
- 152 I. Hrvatsko društvo biciklista. Zagreb.
- 153 Hudovski Adolfo, gradski senator. Za-greb.
- 154 Hrzić Antun, profesor realne gimnazije. Zagreb.
- 155 Hurban Vladimir, evangjelički župnik. Stara Pazova.
- 156 Ilišević Matej, kapelan. Lipovljani Banovajaruga. Slavonija.
- 157 Ivandić ot. Miho, župnik. Potravlje. Sinj.
- 158 Ivanišević pop Franjo, župnik. Jesenice. Split.
- 159 Ivanišević pl. Lavoslav, kanonik. Split.
- 160 Ivanišević ot. Mato, franjevac. Vukovar.
- 161 Ivanko Šiman, porezni činovnik. Trogir.
- 162 Ivanković Šimun, trgovac. Ervenik.
- 163 Ivanović Ivan, župnik. Preko. Zadar.
- 164 Iveković Ćiro, arhitekt, vladin savjetnik kod Dalm. Namjestništva. Zadar.
- 165 Iveković Oton, prof. kr. realke i hrvat. slikar. Zagreb.
- 166 Jiruš dr. Bogoslav, sveuč. profesor. Prag.
- 167 Jakovljević Petar pok. Stjepana, trgov. putnik, hrvatski radnik. Zagreb.
- 168 Jančiković dr. Ivan, odvjetnik. Vinkovci.
- 169 Janiček dr. Gustav, kr. sveuč. profesor Zagreb.
- 170 Jankov Mate, trgovac. Split.
- 171 Jozić Mihovil, občinski bilježnik. Gorjane.
- 172 Junaković Antun, ljekarnik. Šibenik.
- 173 Juraković dr. Mate, občinski liječnik. Makarska.
- 174 Jušić Ivan, trgovac. Drniš.
- 175 Kačić-Peko Ivan, župnik. S. Martin. Brač.
- 176 Kamler dr. Lujo vitez, e. kr. pol. komesar. Zadar.
- 177 Kardum ot. Mate, lektor bogoslovja. Ši-benik.
- 178 Kastelan don Josip, župnik. Žrnovica. Split.
- 179 Katalinić Vinko, veleposjednik. Split.
- 180 Katnić dr. Niko, odvjetnik i nar. za-stupnik. Šibenik.
- 181 Kiepač Milan, vlastelin. Balokovo. Sa-mobor.
- 182 Kindl dr. Josip, kr. kot. liječnik. Irig.
- 183 Kisić Vlaho, načelnik. Gruž.
- 184 Klaić Ivan, veleposjednik. Popovići. Gruda.
- 185 Klarić ot. Dane, exprovincijal. Visovac. Skradin.
- 186 Knjižnica oo. Franjevac. Ljubljana.
- 187 König Dragutin, župnik. Sisak.
- 188 Kogašek Aleksa, u bolnici milosrdnih sestara. Zagreb.

- 189 Kogl Ante, ljekarnik. Zagreb.
 190 Koprinsky Robert, gimn. prof. Sušak.
 191 Kornicer Oskar, odvjetnik. Zagreb.
 192 Kotaraš ot. Miho, župnik. Kievo. Vrlika.
 193 Kovačević Gjuro, odvjetnik. Djakovo.
 194 Kovačević dr. Vladimir, odvjetnik. Osiek.
 195 Kožulj pop Franjo, župnik u miru. Pag.
 196 Kragić pop dr. Petar, mitronosni opat i župnik. Skradin.
 197 Kr. gimnazija. Vinkovci.
 198 Kr. velika gimnazija. Zagreb.
 199 Kr. velika gimnazija. Sušak.
 200 Kr. realna-gimnazija. Osiek.
 201 Kr. velika gimnazija. Osiek.
 202 Kr. dom. časnička knjižnica. Sisak.
 203 Kresnik Franjo, ravnatelj gimnazije. Sušak.
 204 Krešić Stjepan, župnik. Otmovci-Kupres.
 205 Križ Laeko, ravnatelj istarske vinarske zadruge. Pola.
 206 Krizman Antun, učitelj. Kuna.
 207 Kronfeld Rikard, trgovac. Zagreb.
 208 Krsnik Edo, stud. iur. Zagreb.
 209 Kržanić dr. Ivan, gimn. prof. Kotor.
 210 Kucelić dr. Frano, odvjetnik. Mitrovića.
 211 Kukić Ilija, c. i kr. major. Ljubljana.
 212 Kukolić dr. Ivan, tajnik kod financ. ravnateljstva. Zagreb.
 213 Kukuljević pl. Sakeinski dr. Božidar, vlastelin. Ivance kod Varaždina.
 214 Kulynga Ferdo, stud. phil. Zagreb.
 215 Kulier ot. fra Radoslav, učitelj. Gučjagora. Travnik.
 216 Kulmer grof Miroslav, vlastelin. Šestine. Zagreb.
 217 Kumičić Eugen, hrvatski književnik. Zagreb.
 218 Kutleša ot. Mijo. Ljubinci kod Livna.
 219 Laco ot. Marko, župnik. Kljake. Drniš.
 220 Ladavec Jakob, župnik. Buje.
 221 Lallich barun Oskar. Knin.
 222 Lazarić Mirko, učitelj. Lev. Varoš. Djakovo.
 223 Leber Pajo, kanonik. Zagreb.
 224 Lehpamer Josip, kanonik. Varaždin.
 225 Lenuci Milan, gr. nadmjernik. Zagreb.
 226 Levačić Ivan, c. k. kapetan. Beč, Landesbeschreib. Corpscommandogebäude.
 227 Lisac Stjepan, profesor. Gospić.
 228 Ljubić-Dobronić Ivka. Split.
 229 Lobmajer August, župnik. Erdevik. Mitrovića.
 230 Lončarek Vladoj, župnik u miru. Brdovec kraj Zagreba.
 231 Lovrić ot. Marijan, župnik. Breštovska. Kiseljak.
 232 Lubin pop Ivan, župnik. Sućurac. Kaštel Stari.
 233 Luxio pop Ivan, biskup. tajnik. Hvar.
 234 Magdić Franjo, profesor. Zagreb.
 235 Magdić dr. Petar, odvjet. kandidat. Varaždin.
 236 Malić pop Ilija, župnik. Vrlika.
 237 Malvić Franjo, kralj. kot. predstojnik. Zagreb.
 238 Manastir sv. Mihovila. Zadar.
 239 Maretić ot. Krsto, župnik. Promina. Oklajce.
 240 Mangjer dr. Ivan, odvjetnik i nar. zastupnik. Split.
 241 Madirazza Ante, c. kr. mjerač. Korčula.
 242 Marijašević pl. Pavao, predsjednik sudb. stola. Osiek.
 243 Marić ot. Andrija, župnik. Stankovci.
 244 Marjanović dr. Petar, obć. liečnik. Šimanovci. Pazua.
 245 Markulin Matija, financialni činovnik. Zagreb.
 246 Marun Ivan, posjednik. Skradin.
 247 Marušić ot. Stanko, župnik. Gradac. Makarsko primorje.
 248 Mašek dr. Dragutin, vitez Bosnadolski, prim. liečnik u bolnici milosrd. sestara. Zagreb.
 249 Matas Nikola, župnik. Ogorje. Muć.
 250 Matas Lovre, trgovac. Split.
 251 Matković pop Josip, župnik u m. Knin.
 252 Maurović Milivoj dr., sveučilišni profesor. Zagreb.
 253 Maznarić Miho, bilježnik. Topolovac. Sisak.
 254 Mažuranić Vladimir, podpredsjednik kr. ban. stola. Zagreb.
 255 Medović pop Celestin, hrvatski slikar. Zagreb.
 256 Meichsner dr. Eugenij, odvjetnički kandidat. Šibenik.
 257 Mendjusić ot. Šimun, nadžupnik. Knin.
 258 Mestrović Mihovil, župnik. Lipovac. Morović. Slavonija.
 259 Metropolitanska knjižnica. Zagreb.
 260 Mihaljević Franjo, pristav hip. banke. Zagreb.
 261 Mihaljević dr. Vicko, odvjetnik. Split.
 262 Mihoković Franjo, kapelan. Velika Gorica.
 263 Mikula Frano, porez. činovnik. Budua.
 264 Miletić Matija, župnik. Šestine. Zagreb.
 265 Milčetić prof. Ivan. Varaždin.
 266 Miletić Marko, poštarski odpremnik. Stankovci.
 267 Milinović ot. Jakov, župnik. Drvenik. Gradac.

- 268 Miljan Josip, regens konvikta i odsječ. savjetnik. Zagreb.
- 269 Marin Miolin, načelnik. Sućurac. Kaštel Stari.
- 270 Mirić pop Ivo, nadžupnik. Tiesno.
- 271 Mirić ot. Metod, dominikanae. Šibenik.
- 272 Mirković pl. Josip. Pag.
- 273 Mišetić dr. Roko, liječnik. Dubrovnik.
- 274 Mladinov dr. Ante, liječnik. Šolta.
- 275 Mladinov dr. Josip, liječnik. Vodice.
- 276 Mlinar Ivan, trgovac. Knin.
- 277 Modrić Josip, prof., veleposjednik. Benkovac.
- 278 Moretti dr. Lajo, odvjetnik. Trogir.
- 279 Mostahinić Antun, gradj. učitelj. Korčula.
- 280 Mocnaj dr. Adolf. Sisak.
- 281 Nazor dr. Ivan, liječnik. Supetar. Brač.
- 282 Nedved Ante, župnik. Šterna Buje.
- 283 Nekić pop Ivan, svećenik u m. Jesenice. Obrovac.
- 284 Nekić Milan, trgovac. Gospić.
- 285 Nekić pop Josip, župnik. Jesenice. Obrovac.
- 286 Nekić don Mate, prof. muškog učiteljišta. Arbanasi. Zadar.
- 287 Nemeć Julij, župnik. Novigrad. Karlovac.
- 288 Nikolašević Marijan, ravn. bisk. dobara. Zagreb.
- 289 Nikšić Josip, trgovac. Gospić.
- 290 Novaković braća, trgovci. Sv. Martin. Brač.
- 291 Novaković Josip, profesor. Zagreb.
- 292 Novaković pl. Mihovil, c. i kr. major. Beč. Allogasse 21.
- 293 Obćina Makarska.
- 294 Obćina Metković.
- 295 Obćina Novska. Stari Kaštel.
- 296 Obćina Ston.
- 297 Orhanović Mato, posjednik. Podobuće. Kuna.
- 298 Ortner Juraj, župnik. Sela kod Siska.
- 299 Ostojić Šimun, sudb. pisar. Trogir.
- 300 Oštrić dr. Ognjan, odvjetnik i kr. jav. bilježnik. Križevci.
- 301 Pajkurić Higin, pomor. kapetan. Rieka.
- 302 Pasarić Josip, prof. i urednik „Obzora“. Zagreb.
- 303 Pasarić Ivan, kr. pošt. činovnik. Karlovac.
- 304 Pavelić dr. Ante, zubar. Zagreb.
- 305 Pavelić Jerko, ravnajući učitelj. Lešće. Otočac.
- 306 Pavelić Lovre i sin, veletržci. Gospić.
- 307 Pavičić Ivo, podžupnik. Bogomolje. Hvar.
- 308 Pavičić Petar, lučki kapetan. Split.
- 309 Pavletić Krsto, profesor. Mitrovia.
- 310 Pazman dr. Josip, sveučilišni profesor. Zagreb.
- 311 Pejačević grof Pavao, vlastelin. Podgorac.
- 312 Pelicarić Tomo, trgovac. Filip-Jakov kod Biograda.
- 313 Perić pop Andrija, župnik. Gdinj. Bogomolje.
- 314 Peričić dr. Božo, ravn. bolnice. Zadar.
- 315 Perišić ot. Pavao, gvardijan. Karin. Smilčić.
- 316 Perković ot. Šimun, župnik. Gradac-Drnš.
- 317 Peklić Metel, odvjetnik. Jaska.
- 318 Peršić dr. Andrija, odvjetnik. Gjur-gjevac.
- 319 Perusić Andre, trgovac. Rieka.
- 320 Petković Grlimir Budak. Stankovec.
- 321 Pervan Tomo Gjurrov, c. kr. gruntovničar. Vrgorac.
- 322 Petrić Ante, narodni zastupnik. Komiža.
- 323 Petrić pop Juraj, župnik. Brusje. Hvar.
- 324 Petrović Mirko, kapelan Ivanci. Vraždin.
- 325 Petrović Nikola, posjednik i trgovac. Skaljari. Kotor.
- 326 Petrović Šime, župnik. Preseka Križevac.
- 327 Pilar Martin, arhitekt. Zagreb.
- 328 Pinterović dr. Ante, odvjetnik. Osiek.
- 329 Plančić pop Ivan, župnički pomoćnik. Starigrad.
- 330 Plazonić Drago, trgovac. Benkovac.
- 331 Plepel ot. Petar, župnik. Lečevica.
- 332 Pliverić Ivan, kanonik. Zagreb.
- 333 Pliverić dr. Jakša, spiritual. Djakovo.
- 334 Pliverić dr. Josip, sveučilišni profesor i zastupnik naroda. Zagreb.
- 335 Pliverić Stjepan, sudbeni viećnik. Zagreb.
- 336 Plivelić Stjepan, vjerončitelj. Križevci.
- 337 Pobor Josip, sudbeni pristav. Osiek.
- 338 Polić Ivan, ljekarnik. Crikvenica.
- 339 Polić pop Matija, kapelan. Bakar.
- 340 Poljanić Ivo, posjednik. Pijavičino-Kuna.
- 341 Porges Berthold, koncipient. Koprivnica.
- 342 Posedel dr. Josip, gimnazijalni profesor. Dubrovnik.
- 343 Pospisil Ivan, farmaceut. Križevci.
- 344 Potočnjak Ardoje, bilježnik. Novi. Vinodol.
- 345 Potočnjak Ivan, veliki prepošt. Novi. Vinodol.
- 346 Požar Paško, trgovac. Knin.
- 347 Predojević dr. Albert, odvjetnik. Zagreb.
- 348 Preradović Radovan, činovnik I. hrv. štedionice. Zagreb.

- 349 Puović Špiro, načelnik i veleposjednik. Trogir.
- 350 Puratić ot. Serafin, župnik. Bačina. Gradac.
- 351 Pušić Vinko, kr. sudbeni pristav. Novi-Marof.
- 352 Premuš dr. Dinko, nadbiskupski tajnik. Zagreb.
- 353 Rabar Ivan, ravnatelj gimnazije. Osiek.
- 354 Radeljak Ivan, posjednik. Vis.
- 355 Radičević Lovro, prebendar. Zagreb.
- 356 Radimiri Ivan, kanonik. Kotor.
- 357 Radković Pavao, posjednik. Otočac.
- 358 Rado dr. Eugen, zubar. Zagreb.
- 359 Radočaj Franjo, domobr. nadporučnik. Sisak.
- 360 Rako ot. Ante, nadžupnik. Imoeki.
- 361 Raković pop Mihovio. Drežnik.
- 362 Ramljak ot. Petar, župnik. Unešić. Drniš.
- 363 Ratković Antun, pučki učitelj. Izlam. Grčki (Novigrad).
- 364 Ratković Božo, trgovac. Gospić.
- 365 Ravlić ot. Franjo, župnik. Lovreć.
- 366 Relja L. P., trgovac. Arbanasi kod Zadra.
- 367 Rihtarić Mato, vojnički kurat. Zagreb.
- 368 Rilov Radoslav, bogoslov. Zadar.
- 369 Roje Milan, odvjetnik. Belovar.
- 370 Rosić Ćiril, nadžupnik. Budua.
- 371 Rossi Ljudevit, kr. domobranski satnik. Karlovac.
- 372 Rubelli Franjo, tajnik vrhovnog sudišta. Beč.
- 373 Rubignoni dr. Vjekoslav, bilježnički zamjenik. Trogir.
- 374 Rukavina Ivan, major infant. Regiment Franz Ferdinand Nr. 19. Komoran. Ugarska.
- 375 Rukavina Ivan, župnik. Krap. Toplice.
- 376 Rukavina Martin, trgovac. Gospić.
- 377 Rumira don Petar, župnik. Poveljane. Pag.
- 378 Runjić ot. Jere, župnik. Konjevrtata. Šibenik.
- 379 Ružević dr. Petar, odvjetnik. Starigrad.
- 380 Sabbioncello Mihovil, posjednik. Trpanj.
- 381 Sabo Tito, gradski vijećnik. Varaždin.
- 382 Samostan ss. Petra i Pavla. Livno.
- 383 Samostan oo. Franjevača. Otok. Korčula.
- 384 Samostan oo. Franjevača. Sinj.
- 385 Sekanina Josip, trgovački poslovodja. Knin.
- 386 Senji Franjo, činovnik kod kr. stola sedmorice. Zagreb.
- 387 Sigur Mato, trgovac. Sisak.
- 388 Sintić Josip, e. kr. pukovnik. Zagreb.
- 389 Sisarić ot. Vice, župnik. Drašnice. Igrane.
- 390 Skarpa Vieko-Juraj, župnik. Zaton. Šibenik.
- 391 Skračić ot. Ante, župnik. Zlopolja. Muć.
- 392 Slavica ot. Šimun, duh. pomoćnik. Oklaj.
- 393 Slavić Marko, trgovac. Knin.
- 394 Smrekar Milan, tajnik zem. vlade Zagreb.
- 395 Smodlaka dr. Josip, odvjetnik. Spljet.
- 396 Spinčić Vjekoslav, narodni zastupnik. Opatija.
- 397 Središnje katol. bogoslovno Sjemenište. Zadar.
- 398 Sekulj dr. Stjepan, profesor. Požega.
- 399 Stalić Petar, e. kr. bilježnik. Omiš.
- 400 Stahuljak dr. Avelin, odvjetnički perovodja. Velika Gorica.
- 401 Stanić pop Petar, župnik. Mrzlopolje. Žumberak.
- 402 Staničić Krsto, posjednik i trgovac. Tivat.
- 403 Starec Antun, prebendar. Zagreb.
- 404 Stipetić pop Vieko, župnik. Slivnica kod Vinjerca.
- 405 Stojković Josip, župnik. Podgora. Makarska.
- 406 Stržić dr. Miroslav, jav. notar i advokat. Belovar.
- 407 Strmić Laurent Frano, župnik. Drvenik. Trogir.
- 408 Strukan ot. Petar, župnik. Tiarice. Sinj.
- 409 Stanković Mato, računarski savjetnik. Zagreb.
- 410 Subaj dr. Artur, vojni pomoćni liječnik. Pola.
- 411 Suk dr. Feliks, kanonik. Zagreb.
- 412 Svalba dr. Gajo, občinski liječnik. Kuna.
- 413 Šafran pop Josip, župnik. Grgjevac.
- 414 Šandri pop Jerolim, župnik. Vinisce. Trogir.
- 415 Šarić Ivan, profesor. Zagreb.
- 416 Šarić Mate, veleposjednik. Opuzen.
- 417 Šimeta Pavao, veletržac. Kaštel-Stari.
- 418 Šimić ot. Mate, exprovincial. Zaostrog. Gradac.
- 419 Šimić pl. Vladimir, ravnatelj štedionice. Krapina.
- 420 Šimončić Gjuro, župnik. Gradec. Belovar.
- 421 Šimunić Gjuro, porezni prijammik u m. Knin.
- 422 Šimunković pop Ivo, župnik u miru. Potomnje. Kuna.
- 423 Šimunović ot. Ivan, exprovincial i bistajnik. Šibenik.
- 424 Šipuš Ivan, veletržac. Sisak.
- 425 Šipuš Nikola, veletržac. Sisak.
- 426 Širmer Ivan, župnik. Bučje. Oriovac.
- 427 Šega Rudolfo, kr. prof. Križevci.

- 428 Škarica pop Petar, župnik u m. Podgradje. Omiš.
- 429 Šokčević Ivan, posjednik. Dolnja Tuzla.
- 430 Špero Dane, trgovac. Knin.
- 431 Špika ot. Ante, župnik. Sinj.
- 432 Šrepol dr. Milivoj, kr. sveuč. profesor. Zagreb.
- 433 Staněk Franjo, e. i kr. pomorski inžinir. Pulj.
- 434 Šilović dr. Josip, sveuč. prof. Zagreb.
- 435 Štanger dr. Andrija, odvjetnik i načelnik. Volosko.
- 336 Šulentić B. Novi. Bosna.
- 437 Šuperina dr. Benjamin, odvjetnik. Sisak.
- 438 Tabajin don Marko, župnik. Smokvica. Korčula.
- 439 Tadić Dubravko, e. kr. carinarski priglednik u mira. Split.
- 440 Tebaldi Josip, učitelj. Vinjerac. Novi-grad.
- 441 Tićak Stjepan, trgovac i posjednik. Grižane. Vinodol.
- 442 Tilić Ivan Krst., občinski tajnik. Sinj.
- 443 Tomas ot. Josip, župnik. Nevest. Drniš.
- 444 Tommaseo dr. Leonardo, odvjetnik. Split.
- 445 Tommaseo dr. Nikola, liečnik. Split.
- 446 Tomašić dr. Nikola, kr. sveuč. profesor. zastupnik naroda. Zagreb.
- 447 Tomić Dragutin, veleposjednik. Knin.
- 448 Tonković dr. Franjo, odvjetnik. Zlatar.
- 449 Tonković ot. Franjo, župnik. Vrgorac.
- 450 Travica Dane, profesor. Gospić.
- 451 Trevisani Franjo, trgovac. Trst. Via Carintia Nr. 19.
- 452 Trinajstić dr. Dinko, odvjetnik i načelnik. Pazin.
- 453 Trumbić dr. Ante, odvjetnik i zastupnik naroda. Split.
- 454 Turković Ivan, vlastelin. Zagreb.
- 455 Turković Dragutin, veleposjednik. Zagreb.
- 456 Tuškan Grga, zastupnik naroda. Sisak.
- 457 Tuškan Ivan, sudac. Zlatar.
- 458 Tuškan Makso, stud. med. Karlovac.
- 459 Učiteljski zbor gimnazije. Požega.
- 460 Urlić Grgur, gimn. profesor. Zadar.
- 461 Uzum pop Franjo. Kotor.
- 462 Ušalj Roko, župnik. Vrsi kod Nina.
- 463 Vaniček Milan, činovnik hipotek. banke. Zagreb.
- 464 Varga braća, fotografi. Zagreb.
- 465 Velzek Ivan, sudac. Imočki.
- 466 Velikanje Josip, kurat. Jursići. Vodnjan.
- 467 Verona dr. Adam, obć. liečnik. Kotor.
- 468 Vertovetz Antun, pomor. kapetan. Pola.
- 469 Vid Franjo, posjednik. Trpanj.
- 470 Vidović Ivan, kanonik. Šibenik.
- 471 Vlahović Kolenda pok. Petra, posjednik Pijavičino. Kuna.
- 472 Vlašić Rade, prisjednik začas. duhov. stola. Prezid.
- 473 Vouk Vale, ljekarnik. Gospić.
- 474 Vranyczany-Dobrinović barun Ljudevit, veleposjednik. Zagreb.
- 475 Vranyczany barun Juraj, veleposjednik. Rieka.
- 476 Vranković vitez dr. Ivan, prisjednik dalmatinskoga zemalj. odbora, narodni zastupnik. Zadar.
- 477 Vratarić Franjo, činovnik banke „Slavije“. Zagreb.
- 478 Vučetić pop Kuzma, kor. vikar. Hvar.
- 479 Vukelić Franjo, trgovac. Gospić.
- 480 Vukelić Ivan, učitelj. Vrata Fužine.
- 481 Vukušić ot. Marinko, exdefinitor i župnik. Runović. Imočki.
- 482 Vulović Srećko, profesor, zač. kanonik. Kotor.
- 483 Vusio pop E. M., urednik „La Patria Illustrata“. Beč. Währinger Gürtel 79.
- 484 Vuščić dr. Josip, odvjetnik. Križevci.
- 485 Wittasek Josip, ravnatelj tiskare. Zagreb.
- 486 Zaffron Ivan, posjednik. Korčula.
- 487 Zaffron dr. Josip, odvjetnik i narodni zastupnik. Korčula.
- 488 Zagoda Adolfo, profesor. Varaždin.
- 489 Zanchi pop Ivan, župnik. Seget. Trogir.
- 490 Zanella don Polde, začasni kanonik. Vis.
- 491 Zanini Amos, trgovac. Korčula.
- 492 Zlatar pop Petar, župnik. Donji Humac kod Nerežišća. Brač.
- 493 Žugčić Stjepan, profesor. Karlovac.

J. Predplatnici „Starohrvatske Prosvjete“.

- 1 Ambrinae Vjekoslav, župnik. Sarajevo.
- 2 Babogredac Mato, upravitelj župe. Hrtkovei, Mitrovica.
- 3 Bartulić dr. Josip, kot. liečnik. Udbina.
- 4 Borić ot. Rafo, župnik. Brist. Gradac.
- 5 Büsendorfer Josip, stud. phil. Zagreb.
- 6 Brlić dr. Vatroslav, advokat. Brod na Savi.
- 7 Bunjik Šišman, župnik. Klakanje. Brod.

- 8 C. k. muško učiteljske. Arbanasi kod Zadra.
- 9 Čitaonica. Klanjac. Zagorje.
- 10 Čitaonica plemićkog konvita. Zagreb.
- 11 Čitaonica. Ogulin.
- 12 Čitaonica. Pola.
- 13 Čvek pop Jure, župnik. Bela. Varaždin. Maruševac.
- 14 Drašković grof Dionis Trakošćanski. Mali Bukovec. Ludbreg.
- 15 Dragičević Tomo, c. kr. oružnički stražmeštar. Žepče. Bosna.
- 16 Gimnazijalna biblioteka. Kotor.
- 17 Gradska učiteljska knjižnica. Mitrovica.
- 18 Grdenić Dragutin, posjednik. Križevac.
- 19 Hrvatska čitaonica. Jelsa.
- 20 Hrvatska čitaonica. Korčula.
- 21 Hrvatska čitaonica. Makarska.
- 22 Hrvatska čitaonica. Trsat.
- 23 Hrv. djačko društvo „Javor“. Osiek.
- 24 Kaić Ante, veleposjednik i trgovac. Livno.
- 25 Karadžole Vinko, začasni kanonik. Šibenik.
- 26 Katarinić Milan, ravnatelj štedionice. Bakar.
- 27 Kendželić dr. Martin, savjetnik vrhov. sudišta. Sarajevo.
- 28 Kešer Antun, odvjetnik. Križ.
- 29 Kirinčić pop Antun, duhovni pomoćnik. Dobrinj. Malinska.
- 30 Kr. vel. gimnazija. Zagreb.
- 31 Laneve pop Jure, župnik. Trpanj.
- 32 Literarno društvo „Plug“ slušatelja gospodarskog i šumarskog učiteljske. Križevci.
- 33 Marčelić dr. Ivan, liječnik. Zadar.
- 34 Matunci dr. Martin, kanonik. Zagreb.
- 35 Melada pop Joakim, župnik. Jezera. Tiesno.
- 36 Milaš dr. Nikodem, doktor bogoslovije, pravoslavni episkop dieceze dalmatinsko-istarske. Zadar.
- 37 Miler Pavao, opat. Mitrovica.
- 38 Milić Vicko, predsjednik okruž. suda i zastupnik naroda. Dubrovnik.
- 39 Nadbiskupsko sjemenište. Travnik.
- 40 Nemičić dr. Milan, gradski fizik. Karlovac.
- 41 Nikolančić pop Petar, duhovnik katoličkog bogoslovja. Zadar.
- 42 Obćina Slano.
- 43 Obćina Vis.
- 44 Obćina Šibenik.
- 45 Okružna učiteljska knjižnica. Mitrovica.
- 46 Orlić dr. Antun, kanonik i župnik. Krk.
- 47 Pavlinović Miho, kanonik i ravnatelj biskupskog sjemeništa. Split.
- 48 Plemić dr. Rikard, advokat. Ruma.
- 49 Poici Fran, inženjer. Gospić.
- 50 Premuda pop Vinko, duhovni pomoćnik. Krk.
- 51 Rivnače Fran, knjižar. Prag.
- 52 Samostan oo. Franjevac. Fojnica.
- 53 Samostan oo. Franjevac. Humac. Ljubuški.
- 54 Samostan oo. Franjevac. Karlovac.
- 55 Samostan oo. Franjevac. Mostar.
- 56 Samostan oo. Franjevac. Trsat.
- 57 Senjska štediona. Šenj.
- 58 Smetiško Mijo, kanonik. Zagreb.
- 59 Šimek Ivan, subsidiar. Krapina.
- 60 Tkalčić Ivan, prebendar. Zagreb.
- 61 Učiteljska knjižnica kotara Volosko. Kastav.
- 62 Valenko dr. Vladoje, državni odvjetnik. Varaždin.
- 63 Varešanin Marijan od Vareša, c. i kr. Feldmarschall-lieutenant. Mostar.
- 64 Viša djačka pučka škola. Sisak.
- 65 Voršak dr. Angjeo, biskup. pomoćnik. Djakovo.
- 66 Vranyczany barun Vladimir, vlastelin. Laduč. Savski-Marof.
- 67 Ženski licej. Zagreb.
- K. Znanstvena društva, časopisi i politički listovi, kojima se „S. P.“ u zamjenu šalje.**
- 1 Accademia Romana. Bucarest.
- 2 Academie d'archéologie. Anvers. Belgien.
- 3 Academie d'archéologie de Belgique. Bruxelles.
- 4 Alterthumsgesellschaft. Insterburg. Allemagne.
- 5 Alterthumsgesellschaft. Prussia. Königsberg. Allemagne.
- 6 Bergens-Museum. Bergen. Norwegen.
- 7 Bulletin d'histoire ecclésiastique et d'archéologie religieuse. Romans. France.

- 8 Commission des antiquités Département De La Cote D' or. Dijon. France.
- 9 Časopis společnosti starožitností českých. Prag. Česka.
- 10 Dnevničarški viestnik. Zagreb.
- 11 Društvo Sumadija. Prag.
- 12 Gesellschaft f. Schleswig-Holstein-Lauenbergische Geschichte. Kiel.
- 13 Geschichts- und alterthumsforschender Verein. Eisenberg. Allemagne.
- 14 Geschichts- und Alterthums-Verein von Langerhausen und Umgegend. Langerhausen. Allemagne.
- 15 Glasgow Archeological Society. Glasgow. Écosse.
- 16 Grossherzogliche badische Universitätsbibliothek. Heidelberg.
- 17 Historisch-antiquarische Gesellschaft von Graubünden. Chur. Suisse.
- 18 Historisch-antiquarischer Verein. Schaffhausen. Suisse.
- 19 Historischer Verein der fünf Orte: Luzern, Uri, Schwyz, Unterwalden und Zug. Luzern. Suisse.
- 20 Historischer Verein der Oberpfalz und von Regensburg. Regensburg.
- 21 Historischer Verein. Glarus. Suisse.
- 22 Hrvatski Radnik. Zagreb.
- 23 Imperatorska akademija nauk. St. Petersburg.
- 24 Imperatorský Universitet. St. Petersburg.
- 25 Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko. Ljubljana.
- 26 Jugoslavenska akademija. Zagreb.
- 27 L' université Royale de Norvège. Christiania.
- 28 Mannsfelder-Blätter. Mittheilung des Vereines für Geschichte und Alterthümer der Grafschaft Mannsfeld zu Eisleben.
- 29 Missouri historical society. St. Louis. United States of Amerika.
- 30 Mittheilungen der k. k. Central-Commission für Kunst- und Histor. Denkmale. Wien.
- 31 Mittheilungen des mährischen Gewerbe-Museums in Brtn.
- 32 Mittheilungen des Musealvereines f. Krain. Laibach.
- 33 „Novi List“. Trst.
- 34 Oberhessischer Geschichtsverein. Giessen. Allemagne.
- 35 Ortsverein für Geschichte und Alterthumskunde. Braunschweig. Wolfenbüttel. Allemagne.
- 36 Obštstvo za Arheologiju, Historiju i Etnografiju pri Imperatorskom kazanskom Universitetu. Kazan. Rusija.
- 37 Röm.-germ. Central-Museum. Mainz.
- 38 Royal archeological institute of Great Britain and Irland. London.
- 39 Slovansko muzealno društvo u Turč. S. Martinu. Ugarska.
- 40 Société des artes et des sciences. Carcassonne. France.
- 41 Società di Archeologia e belle arti. Torino.
- 42 Société archéologique de Sens. Sens.
- 43 Société Nationale Academique. Cherbourg.
- 44 Société Savoisiene d' histoire et d' archéologie. Chambéry. France.
- 45 Thüringisch-sachsischer Verein für Erforschung der vaterländ. Alterthümer. Halle.
- 46 Troms Museums. Aarsberetning Tromsø. (G. Kjeldseths Bogtr.).
- 47 Uredništvo „Bošnjak“. Sarajevo.
- 48 Uredništvo „Brankovo Kolo“. Karloveci.
- 49 Uredništvo „Bullettino Archeologico“. Split.
- 50 Uredništvo „Dalmatien“. Beč.
- 51 Uredništvo „Glasnik Franjevaca“. Sarajevo.
- 52 Uredništvo „Glasnik zemalj. muzeja za Bosnu i Hercegovinu“. Sarajevo.
- 53 Uredništvo „Jedinstvo“. Split.
- 54 Uredništvo „Hrvat“. Gospić.
- 55 Uredništvo „Hrvat. Domovina“. Zagreb.
- 56 Uredništvo „Hrvatska Kruna“. Zadar.
- 57 Uredništvo „Hrvatsko Pravo“. Zagreb.
- 58 Uredništvo „Hrvatska (Croatia)“. Zadar.
- 59 Uredništvo „La Patria Illustrata“. Beč.
- 60 Uredništvo „Narodne Novine“. Zagreb.
- 61 Uredništvo „Naša Sloga“. Trst.
- 62 Uredništvo „Nova Doba“. Prag.
- 63 Uredništvo „Novi Viek“. Split.
- 64 Uredništvo „Obzora“ Zagreb.
- 65 Uredništvo „Slovanski Svet“. Trst.
- 66 Uredništvo „Srpski Glas“. Zadar.
- 67 Uredništvo „Subotičke Novine“. Subotica.
- 68 Uredništvo „Vienac“. Zagreb.
- 69 Uredništvo „Učiteljski Glas“. Split.
- 70 Uredništvo „Vrhbosna“. Sarajevo.
- 71 Verein für das Museum schlesischer Alterthümer. Breslau. Allemagne.
- 72 Verein für die Geschichte der Stadt. Meissen.
- 73 Verein für Meklenburgische Geschichte und Alterthumskunde. Schwerin. Allemagne.
- 74 Verein für Westfälische Geschichte und Alterthumskunde. Münster. Allemagne.
- 75 Věstnik česko-slovanských muzeí a spolků archeologických v Čáslavi. Česka.
- 76 Viestnik hrvat. - archeologickoga društva. Zagreb.
- 77 Viestnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zem. arkiva. Zagreb.

- 8 Commission des antiquités Département De La Cote D' or. Dijon. France.
- 9 Časopis společnosti starožitnosti českých. Prag. Česka.
- 10 Dnevničarki viestnik. Zagreb.
- 11 Družtvo Šumadija. Prag.
- 12 Gesellschaft f. Schleswig-Holstein-Launbergische Geschichte. Kiel.
- 13 Geschichts- und alterthumsforschender Verein. Eisenberg. Allemagne.
- 14 Geschichts- und Alterthums-Verein von Langerhausen und Umgegend. Langerhausen. Allemagne.
- 15 Glasgow Archeological Society. Glasgow. Ecosse.
- 16 Grossherzogliche badische Universitätsbibliothek. Heidelberg.
- 17 Historisch-antiquarische Gesellschaft von Graubünden. Chur. Suisse.
- 18 Historisch-antiquarischer Verein. Schaffhausen. Suisse.
- 19 Historischer Verein der fünf Orte: Luzern, Uri, Schwyz, Unterwalden und Zug. Luzern. Suisse.
- 20 Historischer Verein der Oberpfalz und von Regensburg. Regensburg.
- 21 Historischer Verein. Glarus. Suisse.
- 22 Hrvatski Radnik. Zagreb.
- 23 Imperatorska akademija nauk. St. Petersburg.
- 24 Imperatorský Universitet. St. Petersburg.
- 25 Izvestja Muzejskega družtva za Kranjsko. Ljubljana.
- 26 Jugoslavenska akademija. Zagreb.
- 27 L' université Royale de Norvége. Christiania.
- 28 Mannsfelder-Blätter. Mittheilung des Vereines für Geschichte und Alterthümer der Grafschaft Mannsfeld zu Eisleben.
- 29 Missouri historical society. St. Louis. United States of Amerika.
- 30 Mittheilungen der k. k. Central-Commission für Kunst- und Histor. Denkmale. Wien.
- 31 Mittheilungen des mährischen Gewerbe-Museums in Brünn.
- 32 Mittheilungen des Musealvereines f. Krain. Laibach.
- 33 „Novi List“. Trst.
- 34 Oberhessischer Geschichtsverein. Giessen. Allemagne.
- 35 Ortsverein für Geschichte und Alterthumskunde. Braunschweig. Wolfenbüttel. Allemagne.
- 36 Obštestvo za Arheologiju, Historiju i Etnografiju pri Imperatorskom kazanskom Universitetu. Kazan. Rusija.
- 37 Röm.-gorm. Central-Museum. Mainz.
- 38 Royal archeological institute of Great Britain and Irland. London.
- 39 Slovansko muzealno družtvo u Turč. S. Martinu. Ugarska.
- 40 Société des artes et des sciences. Carcassonne. France.
- 41 Società di Archeologia e belle arti. Torino.
- 42 Société archéologique de Sens. Sens.
- 43 Société Nationale Academique. Cherbourg.
- 44 Société Savoisiene d' histoire et d' archéologie. Chambéry. France.
- 45 Thüringisch-sachsischer Verein für Erforschung der vaterländ. Alterthümer. Halle.
- 46 Troms Museums. Aarsboretning Tromsø. (G. Kjeldseths Bogtr.).
- 47 Uredništvo „Bošnjak“. Sarajevo.
- 48 Uredništvo „Brankovo Kolo“. Karlovei.
- 49 Uredništvo „Buletino Archeologico“. Split.
- 50 Uredništvo „Dalmatien“. Beč.
- 51 Uredništvo „Glasnik Franjevaca“. Sarajevo.
- 52 Uredništvo „Glasnik zemalj. muzeja za Bosnu i Hercegovinu“. Sarajevo.
- 53 Uredništvo „Jedinstvo“. Split.
- 54 Uredništvo „Hrvat“. Gospić.
- 55 Uredništvo „Hrvat. Domovina“. Zagreb.
- 56 Uredništvo „Hrvatska Kruna“. Zadar.
- 57 Uredništvo „Hrvatsko Pravo“. Zagreb.
- 58 Uredništvo „Hrvatska (Croatia)“. Zadar.
- 59 Uredništvo „La Patria Illustrata“. Beč.
- 60 Uredništvo „Narodne Novine“. Zagreb.
- 61 Uredništvo „Naša Sloga“. Trst.
- 62 Uredništvo „Nova Doba“. Prag.
- 63 Uredništvo „Novi Viek“. Split.
- 64 Uredništvo „Obzora“ Zagreb.
- 65 Uredništvo „Slovanski Svet“. Trst.
- 66 Uredništvo „Srpski Glas“. Zadar.
- 67 Uredništvo „Subotičke Novine“. Subotica.
- 68 Uredništvo „Vienac“. Zagreb.
- 69 Uredništvo „Učiteljski Glas“. Split.
- 70 Uredništvo „Vrhbosna“. Sarajevo.
- 71 Verein für das Museum schlesischer Alterthümer. Breslau. Allemagne.
- 72 Verein für die Geschichte der Stadt. Meissen.
- 73 Verein für Meklenburgische Geschichte und Alterthumskunde. Schwerin. Allemagne.
- 74 Verein für Westfälische Geschichte und Alterthumskunde. Münster. Allemagne.
- 75 Věstnik česko-slovanských muzei a spolků archeologických v Čáslavi. Česka.
- 76 Viestnik hrvat. arheologičkoga družtva. Zagreb.
- 77 Viestnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zem. arkiva. Zagreb.

78 Věstník slovanských starožitností. (Dr. Lubor Niederle). Prag.

L. Kojima se „S. P.“ na poklon šalje.

- 1 Franjevačka gimnazija. Sinj.
- 2 Harrach dr. grof Ivan, predsjednik društva za promicanje blagostanja u Dalmaeiji. Beč.
- 3 Hrvatsko-slovensko veterinarsko društvo „Tomislav“. Beč.
- 4 Kallay pl Benjamin, ministar. Budapest.

5 Knjižnica dalmatinskoga namjestništva. Zadar.

6 Nardelli Nikola, c. i kr. dvorski savjetnik. Zadar.

7 Patsch dr. Karlo, gimnazijalni profesor. Sarajevo.

8 Pavić Pfanenthal Alfonso, predsjed. namjest. Zadar.

9 Reinecke Paul, dr. phil. Mainz. Njemačka.

10 Rhonfeld pl. David, podmaršal i kraljevski namjestnik. Zadar.

11 Tomašić ot. Vicko, franjevac. Zadar.

12 „Zbor duhovne mladeži“. Pečuh.

Izplatiše članarinu za tekuću godinu:

P. N. Gospoda: A. Demarelli, Split. — O. I. Benutić, Brštanovo. — J. pop Matković, Knin. — N. Duboković, Jelša. — I. Lubin, Sućurac. — V. Lončarek, Brdovec. — J. Sekanina, Knin. — V. Spinčić, Opatija. — O. M. Vukušić, Runović. — A. Zanella, Vis. — A. Hržić, Varaždin. — Narodna čitaonica, Požega. — J. Novaković, Zagreb. — J. Ortner, Sela kod Siska. — R. Kronfeld, Zagreb. — Biskupsko sjemenište, Split. — B. Cettolo, Petrinja. — O. A. Cvitanović, Baškavoda. — O. Š. Marušić, Gradac. — J. Magdić, Zagreb. — J. Petrić, Brusje. — O. A. Marić, Stankovci. — I. Vrbanić, Karlovac. — I. K. Tilić, Sinj. — Dr. E. Grgić, Split. — Dr. M. Bencur, Selca. — V. Knobloch, D. Miholjac. — I. Šintić, Cres. — I. Zaffron i dr., J. Zaffron, Korčula. — Dr. P. Ružević, Starigrad. — O. Š. Mendjušić, Knin. — T. Brajković, Zadar. — J. Velikanje, Juršići. — J. Nemeec, Novigrad-Netretić. — J. Banješ, Gjurjjevac. — J. Kuchyuka, Delnice. — Hrv. trg. društvo „Merkur“, Zagreb. — A. Winger, Zagreb. — Dr. B. pl. Jiruš, Prag. — C. k. vel. realka, Split. — M. Bellin, Trpanj. — M. Peklić, Jaska. — O. J. Ravlić, Lovreć. — V. Katalinić, Split. — P. Stalio, Omiš. — O. M. Kotoraš, Kievo. — J. Lebamer, Varaždin. — A. Gladki, S. Križ-Zacreće. — O. M. Mirić, Šibenik. — O. I. Kačić-Peko, Živo-gošće. — K. Čepulić, Bakar. — F. Malvić, Zagreb. — Dr. A. Blankini, Starigrad. — O. M. Gnječ, Proložac. — Dr. A. Trumbić, Split. — I. Šimunković, Potomje. — O. V. Sisarić, Drašnice. — O. A. Gojak, Sinj. — R. Kauk, Brod. — L. Kempf, Jaska. — A. Petrić, Komiza. — L. Rossi, Karlovac. — Dr. M. Stržić, Belovar. — T. Didolić, Selca. — Braća Didolić, Selca. — M. Slavić, Knin. — M. Kuzmić, Split. — Hrv. čitaonica, Otočac. — V. pl. Barać, Zagreb. — M. Aralica, Knin. — S. Žugčić, Karlovac. — I. Pavičić, Povlje. — M. Rihtarić, Zagreb. — O. P. Plepel, Lećevica. — O. P. Čulić, Kozlea. — P. Šimetta, Stari. — Dr. D. vitez Mašek, Zagreb. — V. Premuda, Krk. — O. A. Alač, Makarska. — Dr. J. Bendonj, Cavtat. — Dr. R. Mišetić, Dubrovnik. — Dr. M. Gavrančić, Virovitica. — Dr. V. Valenko, Belovar. — J. Firingger, Osiek. — D. Gudek (za 97. i 98.), Daruvar. — Franovački samostan (za 97. i 98.), Sinj. — Dr. S. Srkulj, Požega. — Franjevački samostan, Livno. — Š. Petrović, Preseka. — Dr. A. Pintero- rović, Osiek. — N. Zlovečera, Kliševo. — I. Božić, Mokovšica. — J. Nikšić, Gospić. — M. Tabain, Smokvica. — O. I. Dražetić, Brajkovići. — O. J.

Milinović, Drvenik. — O. A. Bilović, Šibenik. — G. i J. Varga, Zagreb — I. Širmer, Bučje. — D. Grdenić, Križevci. — Dr. L. Harazin, Slunj. — J. Pobor, Osiek. — O. S. Krešić, Kupres. — Braća Novaković, Sumartin. — V. Rubignoni, Trogir. — O. G. Kulier, O. Angjel Franjić, Franjevačko sjemenište, Gučja-gora. — P. Vrkljan, Varaždin. — Dr. A. Štanger, Volosko. — V. Gamulin, Jelša. — Š. Bunjik, Klakarje. — A. Biljan, Nova Kršlja. — Obćina, Pag. — J. Iskra, Vratnik. — O. D. Klarić, Visovac. — Gradski muzej, Osiek. — Dr. V. Mihaljević, dr. L. Tommaseo, dr. Buić, L. Matas, M. Dvornik, M. Jankov, Split. — G. Ašner, Vinkovci. — Dr. M. Šrepel. — A. Ratković, Islam Gr. — N. Štuk, Mlini. — O. N. Matas (za 97. i 98.), Ogorje. — O. T. Brbić, Plina. — T. Pervan, Vrgorac. — S. Kos, Varaždin. — O. M. Laco, Kljaci. — C. Rošić, Split. — J. Halper Sigetski, Zagreb. — O. A. Skračić, Zlopolje. — Dr. A. Stahuljak, Velika Gorica. — Dr. J. Brunšmid, Zagreb. — A. Lobmayer, Erdevik. — O. Š. Bušelić, Metković. — O. A. Rako, Imotski. — Samostan oo. konventualaca (za 97. i 98.), Šibenik. — Narodna čitaonica, Novi Vinodol. — V. Hurban, Stara Pazova. — F. Bučar, Zagreb. — A. Dolački (za 97. i 98.), Mrežnica. — A. Banović, Dol. Tuzla. — Franjevački samostan, Otok Korčula. — R. Koprinsky, Sušak. — O. M. Kardum (za 97. i 1 for. za 98.). — P. Požar, Knin. — A. Brkljača, Knin. — A. Friš (za 98. i 1 for. za 99.), Rim. — P. Walter Šmid, Admont. — Dr. J. Pazman, Zagreb. — A. Hudovski, Zagreb. — V. pl. Pašić, Varaždin.

Isplatiše predplatu za tekuću godinu:

P. N. Gospoda: M. Pavlinović, Split. — R. Rilov, Zadar. — V. Karadjole, Šibenik. — Franjevački samostan (za 97. i 98.), Humac-Ljubuški. — Hrvatska čitaonica (za 97. i 98.), Trsat.

Poslane isplate članarina i predplate za g. 1899. biti će oglašene u nasljednom broju.

